

RUHTINAS

NICCOLÒ MACHIAVELLI

RUHTINAS

Suomentanut ja johdannolla varustanut
O. A. Kallio

Karisto Oy • Hämeenlinna

Italiankielinen alkuteos
IL PRINCIPE
ilmestyi 1532

Suomennoksen 4. painos

1. painos ilmestynyt v. 1918
Kariston Klassillisessa Kirjastossa

ISBN 951-23-3769-X

Painettu Karisto Oy:n kirjapainossa
Hämeenlinna 1998

JOHDANTO.

Harva valtio-opillinen teos on koskaan saavuttanut niin suuren kuuluisuuden ja merkityksen kuin firenzeläisen valtiosihteerin Niccolò Machiavellin pieni kirjanelämä »Ruhtinas». Noin neljäsataa vuotta se on jo ollut kiivaan väittelyn, kiitoksen ja parjauksen esineenä ja synnyttänyt kokonaisen kirjallisuuden sitä ja sen tekijää käsitteleviä, sangen ristiriitaisia tutkielmia ja kirjoituksia.

Itse Machiavellin nimi on juurtunut suuren yleisön tietoisuuteen sanassa »Machiavellismi», jolla yleensä tarkoitetaan häikäilemätöntä, keinoista ja siveyslain vaatimuksista lukua pitämätöntä, joskin samalla näennäisesti säädyllistä ruhtinas- ja valtiopolitiikkaa, jollaiseen muka »Ruhtinas» antaa asianomaiset ohjeet. Ja hyvinhän tiedetään, että monet ruhtinaat ja valtiomiehet ovat joko julkisemmin tai salaisemmin pitäneet »Ruhtinasta» toimintansa ohje- ja puolustuskirjana, vieläpä usein juuri sellaiset, jotka virallisesti ovat siitä lausuneet ankaran hylkäystuomionsa. Heidän tekonsa kylläkin osottavat, etteivät Machiavellin »Ruhtinaan» periaatteet ole olleet heille vieraat. Sellaisista valtiohenkilöistä mainittakoon keisari Kaarle V, jolle »Ruhti-

nas» tiettävästi oli hyvin tuttu; Ranskan kuningas Henrik III, jolla oli »Ruhtinas» povitaskussaan, kun hänet murhattiin; Englannin kuningas Henrik VIII, jota erityisesti syytettiin (kardinaali Polo 1555) »Machiavellistisesta» politiikasta; Turkin sulttaani Mustafa III, joka käännätti »Ruhtinaan» turkinkielelle, voidakseen sitä lukea ja käyttää hyväkseen; Preussin kuningas Fredrik II Suuri, joka perintöruhtinaana sepitti erityisen »Antimachiavelli»-nimisen vastakirjoituksen, mutta kuninkaana käytännössä menetteli jotenkin »machiavellistiseen» tapaan; Napoleon I, Metternich y.m. Voidaankin sanoa, että sekä ennen että jälkeen Machiavellin on maailman mahtajain valtiollinen toiminta peräti usein ollut samansuuntaista kuin Machiavellin ruhtinas-ihanteen. Machiavelli on vain koonnut järjestelmällisesti yhteen sen tosiasialliset eri ilmiöt, antaakseen sille uudelle kotimaiselle ruhtinaalle, jota hän unelmoi rikkirevityn isänmaansa Italian pelastajaksi, vapauttajaksi ja yhdistäjäksi, tarpeellisen, entisyyden ja oman ajan esimerkkeihin nojaavan toimintaohjeen.

Tosin on Machiavelli-väittelyssä esiintynyt sellainenkin mielipide, että koko »Ruhtinas» on vain pelkkä taidokas ironia, ivakirjoitus, jonka tarkoitus on saattaa ruhtinaat mahdollisimman inhoittavaan valloon. Tällainen tulkinta tuskin sentään lienee mahdollinen, sillä kirjasesta puhaltaa lukijaa vastaan niin epäämätön vakavuus, että täytyy kaikesta päättäen olettaa tekijän tarkoittaneen teelmällään täyttä totta. Varsinkin sen viimeinen luku on todellinen hätähuuto.

Epäilemättä »Ruhtinas», jotta sitä ja sen tekijää voitaisiin puolueettomasti arvioida, on, kuten kaikki muutkin merkkiteokset, tutkittava ja ymmärrettävä juuri oman aikansa ja tekijän oman elämän ja kokemusten valossa, taustana Italian ja Firenzen, jopa koko Euroopanikin valtiolliset olot 1500-luvun taitteessa. Lyhyt katsaus niihin on siis tässä paikallaan.

Länsi-Rooman keisarikunnan hajoamisesta alkaen, läpi koko keskiajan oli Italian historia ollut pelkkää alennuksen, hajaannuksen ja rikkinäisyyden historiaa. Milloin mikin vieras valloittaja – länsigootit, hunnit, vandaalit, itägootit, kreikkalaiset, langobardit, arabialaiset, frankit, normannit ja saksalaiset – olivat, kukin vuorostaan, hyökänneet tuohon ihanaan maahan ja sitä hirveästi hävittäneet. Kun Italialla ei ollut kotoista ylivaltiasta, ja kun sekä Ranskan että myöhemmin Saksan hallitsijain yliherruus oli monesti vain nimellinen, oli se vähitellen hajaantunut lukuisiin pikkuvaltioihin, jotka taistelivat keskenään ja turvautuivat toisiaan vastaan muukalaisten apuun. Tällaisissa oloissa oli kansallis- ja yhtenäisyystunne miltei kokonaan sammunut Italiassa, sillä kukin valtio ajoi vain omia itsekkäitä erikoisharrastuksiaan.

Keskiajan lopulla – Hohenstaufien saksalaisen keisarisuvun kukistuttua taistelussa paavia ja Pohjois-Italian kaupunkeja vastaan ja Saksan yliherruuden aivan lakattua – tuli villitys ja rikkinäisyys entistä pahemmaksi ja oli saavuttanut huippunsa juuri 1500-luvun taitteessa. Tällöin oli Italiassa koko joukko n.s. kau-

punkivaltioita, joista muutamat, kuten Venezia, Genova ja Firenze, olivat valtiollisesti melkoisen mahtavia ja vallitsivat vähäväkisempiä naapurikaupunkejaan. Näiden lisäksi oli runsaasti suurempia ja pienempiä ruhtinasvaltoja, joita häikäilemättömät pikkuruhtinaat hallitsivat. Sellaisista olivat mahtavimmat herttuallinen Milano ja Napolin kuningaskunta. Lisäksi oli keskellä Italiaa paavin maallinen valtio, Kirkkovalta, jonka päämiehet olivat Italian pahimpia myllertäjiä. Ankarat puolueriidat, ylimystön ja porvariston, ghibellinien ja guellien väliset taistelut, järkyttivät kutakin pikkuvaltiota erikseen ja koko Italiaa yhteisesti. Samalla mahtavat naapurimaat Espanja, Ranska ja Saksa, joista varsinkin Espanja ja Ranska olivat kuninkaittensa johdolla muodostuneet lujiksi ja yhtenäisiksi yksinvalloiksi, marssittivat sotajoukkojaan Italiaan, taistellen Italian omien pikkuvaltioiden avulla ja kaikenlaisten perintö- y.m. vaatimusten varjolla keskenään sen yliherruudesta, ryöstellen ja hävitellen maata. Ranskan kuninkaat vaativat perintöoikeuksien nojalla sekä Napolin kuningaskuntaa että Milanon herttuakuntaa, Espanjan kuningas samoin Napolin kuningaskuntaa, ja Saksan keisari lääniherruus- ja perintövaatimusten varjolla Milanoa sekä koko Italian yliherruutta. Paavit liittyivät milloin ulkomaisiin ruhtinaihin kotoisia valtioita vastaan, milloin taas muodostelivat liittoja toisten muukalaisten ja italialaisten valtioiden kesken toisten karkoittamiseksi, aina sen mukaan kuin heidän omille valtiollisille eduilleen kulloinkin näytti sovelialta.

Salavehkeily, myrkky, tikari, petollisuus ja uskottomuus olivat siihen aikaan tavallisimpia keinoja vastustajain kukistamiseksi. Kaikenlaiset paheet ja rikokset riemuitsivat Italian ruhtinashoveissa, ja itse paavin-istuin oli mitä törkeimpien paheiden tahraama. Kristuksen sijaisen virka oli tullut paaveille itsekkyyden, vallanhimon, rikosten ja nautintojen välikappaleeksi, ja paaviuden pyhyys oli sellaisten paavien kuin esim. Aleksanteri VI:n Borgian käsissä muuttunut kaiken pyhyiden irvikuvaksi. Tätä surkeutta suurensi vielä se seikka, että Italian valtioilla ei ollut omaa, kansallista sotaväkeä, vaan ne käyttivät sodissaan vieraita palkkajoukkoja, joiden kunnianhimoiset päälliköt, condottierit, olivat valmiit rahasta menemään puolelta toiselle ja itseään säästääkseen suorittivat useinkin vain näennäisiä taisteluja, ilman sanottavaa mieshukkaa. Moni palkkapäällikkö sekautui asianomaisen valtion puolueriitoihin ja keikautti itsensä sen ruhtinaaksi. Varsinkin kaupunkivaltiot saivat monta kertaa kokea palkkajoukkojensa ja niiden päällikköjen kehnoutta ja epäluotettavuutta.

Tämä valtiollisesti rikkinäinen, muukalaisten ja häpeällisten töiden tahraama Italia oli kuitenkin samalla n.s. renessanssin eli uudennuksen Italia, jossa kirjallisuus, tieteet, taiteet ja elinkeinot kukoistivat korkealla ja suuret nerot loivat kuolematonta loistoa ja kunniaa Italian nimelle. Aika oli voimaihmissen ja voima-ilmioiden aikaa niin valtiollisella kuin sivistykselliselläkin alalla. Ihmishenki oli vapautunut keskiajan ah-
taasta kirkollisesta maailmankatsomuksesta. Kaikki

elinvoimat kuohuivat täyteläisyyttään; olisi tarvittu vain kyvykäs ja tarmokas henkilö, joka olisi koonnut ne voimakkaasti ympärilleen koko maan ja kansan onneksi, vapauttanut Italian rikkinäisyydestä ja muukalaisten vallasta ja tehnyt sen suureksi ja valtiollisesti mahtavaksi, sitä nöyryyttävien naapurivaltain vertaiseksi, suuren muinaisuutensa arvoiseksi.

Machiavellin oma kotikaupunki Firenze tarjosi kiihvaine ja pikkumaisine puolueriitoineen, tasavallan ja yksinvallan välisine taisteluineen, pienoiskuvan koko Italiasta. Oltuaan aikaisemmin vapaavaltainen kauppa- ja teollisuuskaupunki, jonka hallitus oli varsinaisen porvariston käsissä, se oli 1400-luvulla joutunut erään rikkaan kauppiassuvun, Medicien, johtovallan alaiseksi ja saavuttanut Lorenzo dei Medicin («il Magnifico», loistavan) aikana korkeimman kukoistuksensa sekä valtiollisesti että sivistyselämän alalla. Lorenzon kuoltua 1492 oli kiihkoisa munkki ja maailmanparantaja Girolamo Savonarola muodostanut Firenzestä omituisen uskonnollisperäisen valtion, jonka kuninkaana oli Kristus. Tämä uskonnollinen huumaus, joka Savonarolan kiihkeiden katumus- ja parannussaarnojen johdosta oli äkkiä vallannut Firenzen porvarit ja saanut heidät polttamaan roviolla kaikki maailmallisen turhuuden merkit, talttui kuitenkin pian, ja Savonarola itse sai vuorostaan nousta polttopuolelle 1498. Kuitenkaan eivät Medicit päässeet valtaan, vaan Firenze pysyi vapaana, pikkuporvarillisena tasavaltana v:een 1512, jolloin Medici-suku jälleen sai johtovallan käsiinsä Firenzessä, kun tasavallan liitto-

lainen ja suojelija, Ranska, oli saanut Italiassa tappion, taistelllessaan paavi Julius II:n muodostamaa n.s. pyhää liittoa vastaan. Muukalaisten valloittajain taistellessa näinä vuosina keskenään Italian herruudesta oli Firenze, samoin kuin muutkin Italian pikkuvaltiot, ollut vähän väliä vaarassa joutua kiistapuolten väliseen puristukseen ja koettanut parhaansa mukaan, joskin usein huonolla menestyksellä, säilyttää puolueettomuuttaan ja riippumattomuuttaan. Siitä alituinen hapuilu ja luoviminen sinne tänne ja valtiollinen voimattomuus, johon myös tasavallan henkilöiltään kovin nopeasti vaihtuva ja monimutkainen hallituslaitos osaltaan oli syynä. Niinpä Firenzen täytyikin alistua Medicien armoille, varsinkin sitten kun tämä suku oli Leo X:n ja Clemens VII:n kautta pitkäksi aikaa saanut haltuunsa paavinistuimen ja voi siten entistään mahtavammin esiintyä kotikaupunkinsa valtiollisena käskijänä.

Näissä kirjavissa ja monivaiheisissa oloissa eli ja toimi »Ruhtinaan» tekijä NICCOLÒ DI BERNARDO DEI MACHIAVELLI I. MACCHIAVELLI, kuten nimi myös kirjoitetaan. Hän kuului vanhaan, köyhtyneeseen aatelissukuun ja oli syntynyt Firenzessä 3. toukok. 1469; isä oli lakimies. Hänen nuoruutensa, josta yleensä tiedetään vähän, sattui siis Lorenzo il Magnifico'n loistoisaan aikaan, ja epäilemättä hän jo tällöin suuresti kiinnitti huomiotaan Medicien lahjakkaaseen, joskin samalla paheelliseen ja valanhimoiseen sukuun. Sen sijaan näyttää Savonarolan vaikutus häneen, kylmän järjen mieheen, olleen mitätön, sillä »ruhtinaassaankin» hän mainitsee tätä

munkkia vain ohimennen, esimerkkinä epäonnistuneesta aseettomasta profeetasta. Machiavellin varsinainen valtiollinen toiminta alkaa vasta 1498, jolloin hänet, oltuaan jo neljä vuotta valtion palveluksessa, nimitettiin Firenzen tasavallan toisen kanslian johtavaksi valtiosihteeriksi. Tämä oli oikeastaan ulkonaisesti verrattain vaatimaton toimi, koska sen yläpuolella oli sangen monimutkainen hallintokoneisto kaikenlaisia suuria ja pieniä neuvoskuntia, kanslioita ja esimiehiä. Mutta virkatehtäviä tämä toimi asetti haltijalleen paljonkin, ja niinpä Machiavelli nyt voikin käyttää nuorempana hankkimiaan monipuolisia tietoja hyväkseen.

Häntä käytettiin ahkerasti varsinkin kaikenlaisiin valtiollisiin lähettiläs- ja asiamiestoimiin milloin Italian eri ruhtinaiden ja paavin hovissa, milloin Ranskassa tai Saksassa. Kaikkiaan hän lienee yli 20 kertaa ollut matkoilla tasavallan asioissa, m.m. kahdesti Saksan keisarin puheilla, neljä kertaa Ranskan hovissa, kahdesti Roomassa ja useita kertoja Firenzen naapurivaltioissa. Tosin hänen lähettilästoimensa valtiolliset saavutukset olivat niukat – syynä oli kai pääasiassa hänen valtuuksiensa ahtaus ja rahojen sekä henkilökohtaisen arvovallan puute – mutta matkoillaan hän tutustui läheisesti aikansa edustavimpiin ruhtinaihin ja valtiomiehiin, m.m. paavi Aleksanteri VI:n Borgian lahjakkaaseen, vallanhimoiseen ja rikolliseen poikaan, kuuluisaan Cesare Borgiaan, joka 1500-luvun taitteessa koetti isänsä avulla muodostaa itselleen Keski-Italiaan omaa valtiota ja aluksi näytti siinä hyvin onnistuvan,

kunnes paavin kuolema tuhosi Cesarenkin aikeet.

Matkoiltaan Machiavelli lähetti ahkerasti raportteja esimiehilleen ja kirjeitä ystävilleen, osottaen niissä suurta käytännöllistä älyä, tarkkaa huomiokykyä ja tervää ihmistuntemusta. Sekä kotikaupungin että koko Italian pikkumaiset, kurjat ja sotkuiset valtiolliset olot selvenivät hänelle kaikessa alennuksessaan, samalla kun hän näki, kuinka Italian ulkopuolelle, Espanjaan, Englantiin, Ranskaan ja Saksaan, oli muodostunut mahtavia, kansallisesti eheitä yksinvaltoja, joiden tarkkamat hallitsijat kykenivät määräämään Italiankin kohtaloista. Epäilemättä Machiavelli juuri valtiollisen toimintansa aikana kokoili niitä havaintoja ja kokemuksia ja harkitsi niitä mietteitä, joita hän sitten »Ruhtinaassa» ja muissa teoksissaan toi julkisuuteen.

Katkerimmat näistä havainnoista olivat Italian surkea valtiollinen hajaannus ja häpeällinen riippuvaisuus mahtavien naapurien mielivallasta, Firenzen heikkous, puolueriitaisuus ja porvarillinen pikkusieluisuus, ja vihdoin oman kansallisen sotaväen puute. Mistä pelastus tähän kurjuuteen? ajatteli kai innokkaana italialaisena ja isänmaan ystävänä Machiavelli monesti matkoillaan, nähdessään sen rehoittavan kaikkialla ympärillään. Missä olisi se uusi italialainen ruhtinas, joka kykenisi vapauttamaan maan muukalaisten herruudesta ja sorrosta ja yhdistämään sen naapurivaltojen tapaan suureksi kansalliseksi kokonaisuudeksi, kuten muinoin mahtavan Rooman aikoina? Ja hyvänä firenzeläisenä hän kenties samalla unelmoi, että tämä uusi ruhtinas tekisi juuri Firenzestä Italian kes-

kuksen, koska tasavaltainen Firenze näyttäytyi siihen kykenemättömäksi. Ensin mahtava ja riippumaton Firenze ja sitten sen ympärille mahtava ja riippumaton Italia! Tosin Machiavelli ei missään lausu selvästi julki tätä »kuningasajatustaan»; hän tiesi että siitä olisi seurannut hänelle paljon ikävyyksiä, koska pikkuvaltiolisuus, nurkkaisänmaallisuus ja itsekkyyys silloin vallitsivat kaikkialla Italiassa, ja kansallinen yhteistunto oli kovin heikko. Hänen täytyi kiemurrella ja ilmaista mielipiteensä vain rivien välistä, vieläpä kumarrella ja imarrella eri tahoille, valtiollisesti aivan vastakkaisillekin. Kenties Machiavelli ei tarkoittanutkaan yhdistettyä Italiaa nykyaikaisessa merkityksessä, vaan ainoastaan liittoutunutta Italiaa, joka jonkun kotimaisen ruhtinaan johdolla olisi kyennyt yhteisvoimin karkoittamaan ja pidättämään muukalaiset valloittajat maasta ja olisi edes ulkopoliittisessa suhteessa ollut voimakkaan kotimaisen yhteisjohdon alainen, vaikkapa toistaiseksi olisi säilyttänytkin pikkuvaltiolisuutensa kaikkine tasa- ja ruhtinasvaltoineen. Hän pälyileekin eri suunnille, keksiäkseen moisen uuden ruhtinaan, ja on ensin näkevinään hänestä vilahduksen Cesare Borgian suurisuuntaisessa hahmossa, ja tämän kukistuttua ja kuoltua kotoisen Medici-suvun keskuudessa.

Ja koska ne sekä koti- että ulkomaiset ruhtinaat, joita vastaan tuon uuden italialaisen ruhtinaan tuli taistella, olivat kaikki häikäilemättömiä, väkivaltaisia, teeskeliäitä, kavalia, siveydestä ja uskonnosta välittämättömiä, kuten yleensä koko aikakausi, vieläpä entisyysskin, niin täytyisi tuon uudenkin ruhtinaan käyttää

heitä vastaan samantapaisia keinoja, mutta menetellä siinä suhteessa taitavammin ja harkitsevammin kuin he, sillä muuten hän ei pääsisi heistä voitolle eikä päämääräänsä. Tosin sellaiset keinot eivät olleet kehitettävissä, eikä edes hyväksyttävissä, mutta muuta mahdollisuutta ei silloisissa oloissa valtaaan pyrkivällä uudella ruhtinaalla ollut. Suuri päämäärä – maan, kansan ja ruhtinaan menestys – teki ne hätätilassa luvallisiksi. Machiavelli katsoo asioita oman aikansa reaalipoliitikon silmillä. Hänen päivinä ei käynyt ruhtinaalle laatuun olla lauhkea kuin lammas, kun ympärillä vaanskeli pelkkiä julmia susia; – ei, hänen täytyi olla voimakas kuin leijona ja viekas kuin kettu, voidakseen menestyksellisesti suoriutua suuresta tehtävästään. Jos hän voi tämän tehtävän suorittaa siveellisillä ja hyväksyttävillä keinoilla, niin sen parempi sekä hänelle itselleen että muille, mutta kun se ei silloin mitenkään ollut mahdollista, niin piti turvautua sellaisiin keinoihin, jotka varmimmin takasivat menestyksen.

Paraita keinoja oli kuitenkin palkkajoukkojen hävittäminen, vieraan apuväen hylkääminen ja oman kansallisen sotaväen asettaminen. Tämä se oli oikein Machiavellin lempiajatus, jonka hän myös selvästi uskalsi lausua julki. Juuri palkkajoukoista oli Firenze saanut kärsiä paljonkin, ne kun olivat monesti jättäneet tasavallan pulaan, ja niinpä Machiavelli koetti kaikella tarmolla saada edes Firenzelle oman kansallisen sotaväen. Sellainen todella pantiinkin Firenzessä koetteeksi pystyyn, vieläpä Machiavellin oman valvonnan alaisena, mutta tulos oli kovin nolo sekä sotaväelle

että Machiavellille. Siitä hän ei kuitenkaan säikähtänyt, vaan pysyi edelleen siinä vahvassa vakaumuksessa, että oma kansallinen sotaväki on valtion vahvin turva.

Kun Medicit v. 1512 saivat uudelleen vallan käsiinsä Firenzessä, menetti m.m. Machiavelli tuon 14 vuotta utterasti hoitamansa valtiosihteerin viran. Ja kun vähän myöhemmin saatiin ilmi salaliitto Medicejä vastaan, vangittiin Machiavelli, epäiltynä osallisuudesta, ja pantiin kidutuspenkille. Mitään ei kuitenkaan saatu ilmi, mutta siitä huolimatta Medicit syrjäyttivät hänet valtiotoimista, ja hänen täytyi vetäytyä Firenzestä maaseudun hiljaisuuteen, pienelle maatilalleen. Täällä hän ryhtyi ahkeraan kirjalliseen työskentelyyn, jota jo aikaisemminkin oli tilapäisesti harrastanut ja johon hänellä nyt oli runsaasti aikaa. Vasta täällä valmistui »Ruhtinas» v. 1513, samoin »Mietteitä Titus Liviuksen 10 ensimmäisestä kirjasta», mikä monessa kohdin sisältää samantapaisia ajatuksia kuin »Ruhtinas», vuorokeskustelu »Sotataidosta», jossa hän pontevasti esittää lempiaatettaan kansallisesta sotaväestä, y.m. Nyt oli hänellä yllinkyllin tilaisuutta panna paperille niitä havaintoja, vaikutteita, kokemuksia ja ajatuksia, joita hän edellisinä vuosina oli koonnut ja mielessään hautonut. Mutta siinä sivussa omisti Machiavelli aikaansa myös kaunokirjailuun, sepitellen näytelmiä ja novelleja. Hänenpä kynästään onkin sen ajan näppärin italialainen huvinäytelmä »Mandragora» (Taikajuoma), sisällykseltään tosin jotenkin rivo, mutta tapakuvauksena perin sattuva ja sukkela. Sanotaan itse pyhän isän

sille, kun sitä hänen hovissaan näyteltiin, aivan katketakseen nauraneen.

»Ruhtinas» on lopullisesti omistettu nuorelle Lorenzo de Medicille, suuren Lorenzo il Magnificon vanhimman pojan, jo v. 1503 kuolleen Pieron pojalle, kun se Medici, nimittäin il Magnificon nuorempi poika ja paavi Leo X:n veli Giuliano, Nemoursin herttua, joille Machiavelli ensin oli aikonut kirjasensa omistaa, kuoli jo v. 1516. Tästä nuoremmosta Lorenzosta Machiavelli nähtävästi toivoi unelmiensa ruhtinasta. Firenzen ja Italian vapauttajaa muukalaisista, varsinkin kun hänellä oli mahtavana tukena paavi, hänen setänsä. Mutta hänkin kuoli jo v. 1519, vain 27-vuotiaana,¹ ja lienee tuskin koskaan lukenutkaan »Ruhtinasta». Epäilemättä Machiavellin omistuksella oli myös puhtaasti persoonallinen sivutarkoituskkin – päästä mahtavien Medicien suosioon ja sitä tietä jälleen valtion palvelukseen, varsinkin kun hän pienellä maatilallaan suurine perheineen eli verrattain niukoissa varoissa. Niinpä hän eräässä kirjeessään, jossa hän puhuu kirjasensa omistuksesta, sanookin toivovansa, että Medicit alkaisivat jälleen käyttää häntä ja hänen suurta kokemustaan palvelukseensa, vaikkapa aluksi vain kivien vierittämiseen, koska hän muutoin menehtyy häpeään ja köyhyyteen. Mitään välitöntä aseman parannusta ei hänelle hänen kaikista ponnistuksistaan huolimatta kuitenkaan seurannut, mutta hänen »Ruhtinaansa» kierteli kyllä muutamina jäljennöksinä kädestä käteen

¹ Hänen tyttärensä oli kuuluisa Ranskan kuningatar Katariina Medici, tuttu hugenottisotien historiasta.

ja tuotti hänelle sekä kiitosta että moitetta. Moitetta etusijassa sen vuoksi että hän, entinen tasavallan ja kansanvallan ystävä, oli nyt kirjoittanut yksinvallan ja tyranniuden ohjekirjan, sillä sen isänmaallista aatetta ei ymmärretty.

Vihdoin Machiavelli 1520-luvun taitteessa pääsi Firenzen arkkipiispan, kardinaali Giulio de' Medicin (v:sta 1523 paavi Clemens VII) huomioon, ja häntä ruvettiin jälleen käyttämään valtiollisiin tehtäviin, joskin verrattain vaatimattomiin. M.m. hän sai antaa lausunnon Firenzen hallitusmuodon uudistamisesta. Siinä hän puolustaa Medicien suojeluksen alaista tasavaltaa. Saipa hän tehtäväkseen kirjoittaa myös kotikaupunkinsa historian, joka valmistuikin 8-kirjaisena vv. 1521–25 (*Istorie Fiorentine*).

Uhkaavat valtiolliset olot, Ranskan kuninkaan Frans I:n tappio ja vangiksi joutuminen Paavin luona 1525, keisari Kaarle V:n voitokas eteneminen Italiassa, Rooman valloitus ja paavi Clemens VII:n nöyryytys v. 1527 tekivät Medicien vallan Firenzessä kestävämmäksi ja särkivät samalla kaikki Machiavelin Italiaa koskevat haaveet. Medicien täytyi poistua Firenzestä ja tasavalta palautettiin. Mutta Machiavelli ei tuossa uudessa, sangen lyhytikäisessä tasavallassa saanut enää mitään virkatointia ja kuolikin kohta sen jälkeen 22. kesäk. 1527. Hänen oletetulle haudalleen Santa Crocen kirkkoon ovat vasta paljoo myöhemmän ajan firenzeläiset, tunnustukseksi hänen isänmaallisesta mielestään ja aatteestaan sekä hänen kirjallisista ansioistaan, pystyttäneet hänelle kauniin muistomerkin Galilein ja

Michel-Angelon hautapatsasten rinnalle ja piirtäneet siihen seuraavat hieman vaateliaat sanat: *Tanto nomini nullum par elogium Nicolaus Machiavelli*. (Mikään maine ei vedä vertoja N.M:n nimen suuruudelle.)

Pysyvimmän muistomerkin on Machiavelli kuitenkin luonut itselleen ennen kaikkea »Ruhtinaallaan», joka ei ainoasti valtio-opillisena teoksena, vaan samalla myös italialaisen proosan mestarituotteena aina säilyttää hänen nimensä. Machiavellin kieli ja tyyli sekä »Ruhtinaassa» että hänen muissakin teoksissaan, varsinkin Livius-mietteissä, on näet suuresti vaikuttanut italialaisen malliproosan kehittymiseen. Ja miten muutoin arvostelu Machiavellin ja »Ruhtinaan» suhteen muuttuneekin, aina sentään tunnustettaneen että, samalla kun Machiavelli sekä ihmisenä että valtiollisena kirjailijana ja henkilönä oli oman, monessa suhteessa arvoituksellisen ja epätavallisen aikansa luonteenomainen lapsi, hänen rinnassaan kuitenkin epäilemättä sykki isänmaallinen ja italialainen sydän. Ja hänen sattuvaa ihmisten ja elämän todellisten olojen tuntemustaan ja niiden nerokasta erittelyä ja arviointia ei voine kukaan kieltää. Hänestä onkin sanottu, ettei »yksikään ajattelija Machiavellia aikaisemmin tai myöhemmin kuin hän käsittänyt ihmisiä yhteiskunnan ja samoin valtion jäsenenä sellaisina kuin he ovat olleet ja osittain yhä vieläkin ovat; mutta mitä heidän tulisi ja mitä he voisivat olla, sitä hän ei ole oivaltanut».

»Ruhtinas» painettiin ensi kerran vasta tekijänsä kuoltua paavi Clemens VII:n Medicin luvalla Roomassa v. 1532. Siihen kohdistettu parjaus, jota varsinkin jesuiitat harjoittivat, vaikutti että paavi Paavali IV pani sen Indexiin eli kiellettyjen kirjain luetteloon v. 1559. Saman tuomion julisti myös Tridentin kirkolliskokous v. 1564. Seuraavina aikoina sitä painettiin enimmäkseen Sveitsissä ja joskus Veneziaassa, kunnes n.s. valitus aika 1700-luvulla kiinnitti huomionsa Machiavelliin. Silloin »Ruhtinaasta» alkoi ilmestyä erikielisiä käännöksiäkin. Kun teos aluksi oli kierrellyt vain käsinkirjoitettuina jäljennöksinä, ei sen painetun tekstin oikeaperäisyydestä olla kaikissa kohdin ihan varmoja. Niinpä eri painokset, eri käsikirjoituksiin perustuen, eroavatkin joissakin paikoin toisistaan.

Suomennos on tehty Helsingin yliopiston kirjastossa olevan, kokoelman *La sublime Scuola Italiana, Pro-satori* (toimittanut Giuseppe de' Valenti, painettu Saksassa 1786) sisältyvän italialaisen alkutekstin mukaan. Machiavellin sanonnan ja tyylin ominaisuudet on koettu säilyttää niin tarkasti kuin se suomenkielen kannalta on ollut mahdollista. Apuna on, varsinkin erilaisiin tulkintamahdollisuuksiin ja alkutekstin oikeaperäisyyteen nähden, käytetty parhaita erikielisiä käännöksiä, kuten m.m. italialaisen C. Ferrarin tekemää ranskalaista ja W.K. Marriottin englantilaista, jotka perustuvat paljoa myöhempään, tarkistettuihin alkuteksti-julkaisuihin. Johdannon ja selitysten laatimiseen on samaisista käännöksistä myös osaltaan ollut asianomaisista apua.

O. A. K.

RUHTINAS

OMISTUS.

NICCOLÒ MACHIAVELLI

Hänen Korkeudelleen Lorenzolle,
Piero de' Medicin pojalle.

Niiden, jotka tahtovat saavuttaa jonkun ruhtinaan suosion, on useimmiten tapana lähestyä häntä sellaisin lahjoin, joita he itse pitävät kalleimpinansa tai joiden näkevät olevan hänelle mieluisimpia. Niinpä nähdäänkin heidän monesti tarjoovan hevosia, aseita, kultakankaita, jalokiviä ja muita samantapaisia koruja, jotka ovat hänen suuruutensa arvoisia.

Kun siis haluan esittäytyä Teidän Korkeudellenne jollakin todistuksella alttiudestani Teitä kohtaan, en ole omaisuudestani löytänyt mitään, jota pitäisin kalliimpina tai niin suuressa arvossa kuin suurten miesten tekojen tuntemista, jonka olen hankkinut pitkällisellä kokemuksella nykyajan asioissa ja muinaisajan jatkuvalla tutkimisella. Harkittuani ja punnittuani tietojani kauan ja ahkerasti olen ne nyt koonnut pieneen nidokseen, jonka täten lähetän Teidän Korkeudellenne. Ja vaikkapa arvelenkin, ettei tämä teelmä ansaitsisi tulla Teidän nähtäviinne, luotan kuitenkin siihen, että Te suosiollisesti otatte sen vastaan, nähdessänne, etten voi tarjota Teille suurempaa

lahjaa kuin antaa tilaisuuden mitä lyhyimmässä ajassa tutustua kaikkeen siihen, minkä minä niin monina vuosina ja niin monia vaivoja ja vaaroja kestäen olen oppinut tuntemaan.

Tätä teostani en ole somistellut komein puheenparsin enkä rikastuttanut pöyhkeillä ja suurellisilla sanoilla tai muilla sellaisilla ulkomaisilla houkutuksilla ja koristuksilla, joilla niin monet tavallisesti silaavat ja kaunistavat tuotteensa. Olen näet tahtonut, että joko kirjalleni ei ole annettava mitään arvoa tai että pelkästään sen sisällyksen totuudellisuus ja aineen vakavuus tekevät sen mieluisaksi. Älköönkään katsottako liian vaateliaaksi, jos halpa ja alhaisarvoinen mies rohkenee pohtia ja arvioida ruhtinasten hallintotoimia. Sillä samoin kuin ne, jotka tahtovat kuvata maisemia, laskeutuvat tasangolle tarkastellakseen vuorten ja korkeiden paikkojen luontoa, ja nousevat vuorille tarkastellakseen tasankoja, samoin täytyy olla ruhtinas ymmärtääkseen oikein kansan luonteen ja kansanmies tunteakseen hyvin ruhtinaat.

Ottakaa siis, Teidän Korkeutenne, vastaan tämä pieni lahja siinä mielessä, missä sen Teille lähetän. Jos Te ahkerasti luette ja harkitsette sitä, niin Te näette minun siinä kiihkeästi toivovan, että Te saavuttaisitte sen suuruuden, jonka Teidän onnenne ja muut ominaisuutenne Teille takaavat. Ja jos Teidän Korkeutenne joskus suvaitsisi ylhäisestä asemastaan luoda katseensa myös näihin alhaisiin seutuihin, niin Te huomaisitte, kuinka ansaitsemattomasti minä saan kärsiä kohtalon kovaa ja jatkuvaa kolhimista.

RUHTINAS.

1. luku.

Ruhtinaskuntien eri lajeista ja siitä miten ne hankitaan.

Kaikki valtiot, kaikki herruudet, joilla on ollut ja on valta hallita ihmisiä, ovat olleet ja ovat joko tasavaltoja ja ruhtinaskuntia. Ruhtinaskunnat ovat joko perinnöllisiä, silloinkun sama suku on niissä jo kauan hallinnut, tai ovat ne uusia. Uudet taas ovat joko kokonaan uusia, kuten Francesco Sforzan valta Milanossa, tai ovat ne vain uusina jäseninä liitetyt sen ruhtinaan perintövaltioon, joka ne on valloittanut, kuten esim. Napolin kuningaskunta on liitetty Espanjan kuninkaan valtioon. Nämä näin hankitut valtiot ovat tottuneet joko ruhtinasvaltaan tai vapaaseen olotilaan; ja ne hankitaan joko vierain asevoimin tai omin apuneuvoin, joko onnen tai kyvykkyyden avulla.

2. luku.

Perinnöllisistä ruhtinaskunnista.

En tahdo tässä enää kajota tasavaltoihin, koska toisaalta¹ olen jo käsitellyt niitä laveasti. Käännyn siis nyt

¹ Teoksessa Titus Liviuksesta, jonka M. sepitti samaan aikaan kuin »Ruhtinaankin».

vain ruhtinaskuntiin ja aion edellä mainitussa järjestyksessä selvittää, miten sellaisia voidaan hankkia ja säilyttää. Sanon siis että on paljoo helpompi pysyttää hallussaan perintövaltioita ja ruhtinaansa sukuun totuneita kuin vastahankittuja; siihen näet riittää vain se ettei ryhdy muuttamaan edeltäjäinsä järjestelmää ja muutoin toimii olosuhteiden mukaan.

Niinpä sellainen ruhtinas, jos hän on kohtalaisen kykenevä, aina pysyykin valtiossaan pystyssä, jollei jokin aivan tavaton ja ylivoimainen mahti sitä riistä häneltä; ja sen menetettyäänkin hän voi voittaa sen takaisin, jos valloittajaa kohtaa jokin vastoinkäyminen. Siitä on meillä Italiassa esimerkkinä Ferraran herttua,¹ joka ei olisi voinut kestää venezialaisten hyökkäystä v. 1484 eikä paavi Julius II:n v. 1510, jollei hänen ruhtinuutensa olisi ollut jo niin vanhaa juurta. Koska synnynäisellä ruhtinaalla on vähemmän aihetta ja vähemmän pakkoa tehdä vääryyttä, niin siitä johtuu, että häntä enemmän rakastetaan; ja jollei hän aivan tavattomilla vioilla ole vihastuttanut alamaisiaan, niin on luonnollista, että he ovat hänelle suopeita. Missä ruhtinuus on jo päässyt lujasti juurtumaan, siellä katoaa helposti uudistusten aihe ja muisto, kun taas muutos aina aiheuttaa muitakin mullistuksia.

¹ Alfonso d'Este.

3. luku.

Sekamuotoisista ruhtinaskunnista.

Mutta uusi ruhtinaskunta sen sijaan tuottaa vaikeuksia. Ensiksikin, jollei se ole aivan uusi, vaan ainoasti uusi jäsen, niin että valtiota kokonaisuudessaan voidaan pitää sekamuotoisena, aiheuttaa selkkauksia etusijassa se luonnollinen vaikeus, joka on yhteistä kaikille uusille ruhtinaskunnille. Ihmiset näet mielellään vaihtavat valtiasta, toivoen siten parempia oloja; ja tämä toivo saattaa heidät tarttumaan aseihin hallitsijaansa vastaan; mutta siinä he pettyvät, sillä kohtapa he kokemuksesta huomaavat asiaintilan vain pahentuneen. Siihen taas on syynä toinen yleinen ja luonnollinen välttämättömyys, joka pakottaa uuden ruhtinaan loukkaamaan uusia alamaisiansa joko sotaväellään tai lukemattomilla muilla valloituksen aiheuttamilla pakotoimilla. Täten sinä saat vihollisiksesi kaikki ne, joita olet loukannut maata valloittaessasi, etkä pysty säilyttämään niidenkään ystävyyttä, jotka sinua siinä auttoivat, koska et kykene tyydyttämään heidän kaikkia toiveitaan, etkä myöskään, ollen heille kiitollisuuden velassa, rohkene käyttää heitä kohtaan voimakeinoja. Mahtavinkin valloittaja näet tarvitsee maan asukasten kannatusta saadakseen sen haltuunsa.

Siinä syy, miksi Ranskan kuningas Ludvik XII¹ val-

¹ Hallitsi Ranskaa 1498–1515. Vaati Visconti-suvun perillisenä omakseen Milanoa, jossa Sforzat Viscontien jälkeen hallitsivat, ja Anjoun suvun perillisenä Napolia, jossa Anjoun suvun jälkeen hallitsi eräs Aragonian suvun sivuhaara.

tasi niin äkkiä Milanon ja sen yhtä äkkiä menetti. Ja ensi kerralla riitti hänen karkoittamiseensa pelkästään Lodovico Sforzan omat voimat, koska ne, jotka olivat avanneet portit valloittajalle, huomasivat pettyneensä toiveissaan ja odotuksissaan eivätkä voineet sietää uuden ruhtinaan mielivaltaa. – On kyllä totta, että toisen kerran kapinan jälkeen valloitettu maa ei enää ole yhtä helposti menetettävissä, koska ruhtinas, käyttäen kapinaa hyväkseen, nyt vähemmän arkailee turvatesaan valtaansa rankaisemalla rikollisia, paljastamalla epäiltyjä ja linnoittamalla heikkoja paikkoja. Ja joskin ensi kerralla riitti Milanon Ranskalta riistämiseen pelkkä herttua Lodovicon rajaseuduilla nostama meteli, niin toisella kertaa täytyi koko maailman Milanon vapauttamiseksi liittoutua ranskalaisia vastaan, jotta heidän armeijansa saataisiin ajetuksi pois Italiasta. Syyt siihen olen jo edellä osottanut. Kuitenkin menetti Ranska Milanon molemmilla kerroilla.

Olen jo maininnut ensimmäisen menetyksen yleiset syyt; on siis nyt tarkasteltava toisenkin syytä ja osotettava ne keinot, jotka olivat Ranskan kuninkaan käytävissä tai joita samanlaisessa asemassa olevan ruhtinaan tulisi käyttää, säilyttääkseen paremmin valtauksensa.

Sanon siis, että valloittajan entiseen valtioon valloituksen avulla liitetyt alueet joko ovat osia samasta maasta ja samaa kieltä puhuvia tai eivät. Edellisessä tapauksessa on sangen helppoa pitää ne hallussaan, varsinkin jos ne eivät ole olleet vapaavaltoja: voidakseen turvallisesti omistaa ne tarvitsee vain tuhota entisen

ruhtinaan suku; kun näet asukkaat muutoin saavat säilyttää vanhat olonsa eikä mitään tapojen eroa ole ole-massa, niin nuo eri ihmisryhmät elävät rauhallisesti yhdessä. Se on kyllä nähty Bourgognessa, Bretagnessa, Gascognessa ja Normandiassa, jotka jo kauan ovat olleet Ranskaan yhdistettyinä. Vaikkapa kielessä onkin hieman eroa, ovat tavat kuitenkin samanlaiset, ja niinpä he voivatkin helposti suvaita toisiaan. Sen, joka tekee moisia valtauksia ja tahtoo ne säilyttää, on otettava huomionsa kaksi näkökohtaa: ensiksikin on entinen ruhtinassuku täydelleen tuhottava; toiseksi ei saa muuttaa heidän lakejaan eikä lisätä heidän verojaan. Sillä tavoin sekä valloitettu että peritty valtio varsin lyhyessä ajassa sulivat yhdeksi kokonaisuudeksi.

Mutta jos valloitetaan alueita sellaisesta maasta, jonka kieli, tavat ja lait ovat erilaiset, niin silloin koituu vaikeuksia, ja silloin tarvitaan paljon onnea ja suuri tarmo niiden säilyttämiseen. Parhaita ja tehokkaimpia keinoja olisi se että valloittaja asettuisi sinne asumaan. Siten hänen valtansa tulisi varmemmaksi ja kestävämmäksi. Niin ovat turkkilaiset tehneet Kreikan keisarikunnassa, jota he eivät muista käyttämistään keinoista huolimatta olisi koskaan voineet pysyttää hallussaan, joll'eivät olisi asettuneet sinne asumaan. Kun näet valloittaja itse on läsnä, huomaa hän helposti kapinan oireet ja voi ne heti tukahduttaa; muualla asuvana hän huomaa ne vasta silloin, kun ne jo ovat niin suuressa vauhdissa, ettei niitä enää voida torjua. Muutenkaan eivät virkamiehesi pääse nylkemään sellaista maata, ja alamaisesi ovat tyytyväisiä, voidessaan

kääntyä suoraan ruhtinaan puoleen; niinpä heillä onkin kylliksi syytä rakastaa häntä, jos he ovat hyviä, mutta pelätä, jos ovat pahoja. Muukalaisia, jotka ehkä mielisivät häytyttää sellaista valtiota, pidättää siitä pelko; ja siten ruhtinas, joka itse asuu maassa, voi menettää sen vain perin harvinaisessa tapauksessa.

Toinen parempi keino on lähettää siirtokuntia yhteen tai kahteen paikkaan, jotka ovat ikäänkuin asianomaisen valtion avaimia; on näet tarpeen joko tehdä niin tai pitää siellä riittävästi ratsu- ja jalkaväkeä. Siirtokuntiin ei ruhtinaan pidä tuhlata paljoo; vähin kustannuksin tai ilmankin hän voi ne perustaa ja pitää yllä; hän loukkaa ainoasti sitä pientä osaa uuden valtionsa väestöstä, jolta hänen täytyy riistää koti ja kontu, antaakseen ne uusille asukkailla. Muutoinkaan eivät nuo siten kärsimään joutuneet, ollen köyhiä ja hajallaan, voi häntä koskaan vahingoittaa; kaikki muut, joita ei ollenkaan ole loukattu, pysyvät helposti levollisina, peläten muutoin hekin, jos rikkovat, joutuvansa samanlaisen riiston ja kohtelun alaisiksi. Toistan siis, että moiset siirtokunnat, jotka eivät maksa mitään, ovat sangen uskollisia ja loukkaavat vähemmän; eivätkä loukatut, ollen köyhiä ja hajallaan asuvia, voi vahingoittaa, kuten jo olen sanonut. On näet huomattava, että ihmisiä on joko kohdeltava hyvin tai tuhottava heidät, sillä he kostavat pienemmät loukkaukset, mutta suuremmille he eivät mahda mitään. Jos siis tahtoo loukata jotakin ihmistä, on se tehtävä niin, ettei ole pelkoa kostosta.

Jos taas siirtokuntien sijasta siellä pidetään sotavä-

keä, ovat menot paljon suuremmat, ja varusväen ylläpito nielee uuden valtion kaikki tulot. Siten valloitus kääntyy sen häviöksi ja loukkaa paljoa enemmän, sillä se vahingoittaa koko valtiota; sotaväen majoitus ja siirtely näet rasittaa kaikkia ja tekee heidät vihamielisiksi ruhtinaalle. Ja juuri nämä viholliset, jotka jäävät sorrettuina koteihinsa, voivat häntä vahingoittaa. Näin ollen on siis varusväki yhtä hyödytön kuin siirtokunta on hyödyllinen.

Lisäksi tulee ruhtinaan, joka valtaa moisen vierasperäisen alueen, asettua sen heikompien naapurien pääksi ja suojelijaksi, samalla kun hän koettaa heikontaa mahtavimpia niistä. Ennen kaikkea on hänen varottava, ettei vaan joku yhtä mahtava muukalainen kuin hän itse pääsisi tunkeutumaan maahan. On näet aivan yleistä, että tyytymättömät ainekset joko liiallisesta kunnianhimosta tai pelosta kutsuvat sellaisia maahan. Niinhän esim. roomalaiset aikoinaan aitoliolaisten kutsusta tulivat Kreikkaan; ja kaikkialle muuallekin, minne he vaan tunkeutuivat, he saapuivat maan asukasten kutsumina. Seikka on näet aina semmoinen, että niin pian kuin mahtava muukalainen tunkeutuu johonkin maahan, sen kaikki alusvaltiot liittyvät häneen vihasta entistä yliherraansa kohtaan. Niinpä valloittaja helposti voittaakin puolelleen nuo pikkuvaltiot, sillä ne kaikki heti vapaaehtoisesti yhtyvät hänen uuteen valtioonsa. Hänen on vain varottava, etteivät ne pääse liian mahtaviksi ja vaikutusvaltaisiksi, ja helposti hän voikin sotaväellään ja niiden omalla avulla masentaa niistä mahtavimmat, jäädäkseen sitten yk-

sin asianomaisen maan valtiaaksi. Se, joka ei ymmärrä näin menetellä, kadottaa pian valloituksensa ja on alituisessa ahdingossa ja pulassa senkin ajan, minkä se on hänen hallussaan.

Roomalaiset noudattivat valloittamisessaan maissa viisusti näitä sääntöjä. He lähettivät niihin siirtokuntia, he suhtautuivat suopeasti heikompiin valtioihin, lisäämättä sentään niiden mahtia; he masensivat voimakaimmat eivätkä koskaan sallineet vierasten mahtajain saada siellä vaikutusvaltaa. Minun tarvitsee mainita esimerkkinä vain Kreikka. He suojelivat akhaialaisia ja aitolialaisia, nöyryyttivät Makedonian kuningaskuntaa ja karkoittivat Antiokhoksen¹ Kreikasta. Eivätkä akhaialaiset ja aitolialaiset koskaan, ansioistaan huolimatta, saaneet heiltä lupaa laajentaa valtaansa, eikä Philippos² kaikilla vakuutteluillaankaan saanut heitä, ilman hänen masentamistaan, rupeamaan hänen ystävikseen, eikä Antiokhos kaikella mahdollaan voinut saada heidän suostumustaan jonkun Kreikanmaan valtion anastamiseen. Roomalaiset näet menettelivät tällöin kuten viisaiden ruhtinaiden tulee aina tehdä, joiden on pidettävä silmällä ei ainoasti hetkellisiä vaaroja vaan myös vastaisia, ja niitä kaikella huolella torjuttava.

On näet helppoa torjua se vaara, jonka on jo kaukaa huomannut, mutta jos odottaa sen lähestymistä, on

¹ Syyrian kuningas Antiokhos III (n. v. 190 e.Kr.).

² Makedonian kuningas Philippos, jonka roomalaiset voittivat v. 197 e.Kr.

lääkitys myöhäistä, koska tauti silloin on parantumaton. Lääkäritkin sanovat että keuhkotauti on helppo parantaa, mutta vaikea tuntea alussa, mutta sittemmin ajan oloon kyllä helppo tuntea, mutta vaikea parantaa, koska sitä ei jo alussa ole tunnettu eikä hoidettu. Samoin on valtion laita. Jos jo ennakoita tuntee uhkaavan vaaran – minkä tosin vain viisas huomaa – voi sen heti torjua. Mutta jos se huomaamatta pääsee kasvaamaan niin suureksi että kaikki sen näkevät, silloin ei enää ole apua mistään. Sentähden roomalaiset, huomattessaan jo ennakoita vaikeudet, torjuivat ne heti eivätkä koskaan, muka siten sotaa välttääkseen, sallineet niiden nousta uhkaaviksi, koska tiesivät ettei siten voida sotaa välttää, vaan se ainoasti lykkäytyy vastustajan hyödyksi. Niinpä he kävivätkin Kreikassa sotaa Philiposta ja Antiokhosta vastaan, jotta heidän ei tarvitsisi taistella heitä vastaan Italiassa. He olivat kyllä voineet välttää molemmat sodat, mutta he eivät sitä tahtoneet, eivätkä he koskaan hyväksyneet tuota meidän aikamme viisasten alituista mieliväitettä: aikaa voittamalla kaikki voitetaan. Päinvastoin he luottivat vain omaan kuntoonsa ja älyynsä; sillä aika ajaa edellään vähän kaikkea ja voi tuoda mukanaan niin hyvää kuin paha, niin paha kuin hyvää.

Kääntykäämme nyt Ranskaan ja tarkastelkaamme, missä määrin se on noudattanut edellä mainittuja ohjeita. Tahdon puhua Ludvik XII:sta enkä Kaarle VIII:sta¹, ja suojellut kaikkia sikäläisiä ystäviään. Sillä

¹ Kaarle VIII, kuninkaana 1483–98, vaati omakseen Napolin kuningaskuntaa Anjoun suvun perillisenä.

vaikka nämä olivatkin monilukuiset, olivat he heikkoja ja arkoja ja pelkäsivät mikä Kirkkoa¹ mikä venezialaisia, minkä vuoksi heidän oli aina turvauduttava häneen; heidän avullaan hän olisi helposti voinut suoriutua myös mahtavistakin vastustajista. Mutta tuskin hän oli ehtinyt saada Milanon haltuunsa, kun hän teki aivan päinvastoin, auttamalla paavi Aleksanteria² Romagnan valtaamisessa. Hän ei älynnyt, että hän täten heikonsi juuri omaa asemaansa ja karkoitti luotaan ystävänsä ja muut häneen turvautuneet, samalla kun hän suurensi Kirkon valtaa, lisäämällä sen hengelliseen mahtiin runsaasti maallistakin ja siten antaen sille yhä enemmän arvovaltaa. Ja tehtyään siten ensimmäisen virheen hänen täytyi jatkaa, kunnes hänen itsensä oli vihdoin palattava Italiaan ehkäisemään paavi Aleksanterin vallanhimoisia pyyteitä ja estämään häntä pääsemästä Toscanan herraksi. Ja tyytymättä vain Kirkon vallan kartuttamiseen ja ystäviensä vieroittamiseen hän, haluten omakseen Napolin kuningaskuntaa, jatkoi sen Espanjan kuninkaan³ kanssa. Siten hän, oltuaan siihen saakka yksin käskijänä Italiassa, nyt hankki itselleen toverin, jonka puoleen tämän maan vehkeilevät ja hänen omansa tyytymättömät ainekset nyt voivat kääntyä. Hänestä itsestään riippuvan kuninkaan asemesta hän toimitti Napoliin päinvastoin sellaisen kuninkaan, joka voi ajaa hänet sieltä pois.

¹ Kirkko = paavi ja paavinvalta.

² Aleksanteri VI Borgia, paavina 1498–1503.

³ Ferdinand Katolilainen (1479–1516), Aragonian ja Kastilian kuningas, Espanjan suurvallan perustaja. Riisti Napolin kokonaan Ranskalta v. 1504.

On totta että halu valloittaa on sangen luonnollinen ja yleinen ilmiö; ja ne ihmiset, jotka siinä onnistuvat mikäli voivat, saavat osakseen enemmän kiitosta kuin moitetta. Mutta jos he epäonnistuvat, vaikkapa ovatkin koettaneet kaikki mahdolliset keinonsa, niin juuri siinä he tekevät moitittavan virheen. Jos siis Ranska olisi omin voimin voinut vallata Napolin, olisi sen pitänyt niin tehdä, mutta jollei se olisi käynyt päinsä, ei sen olisi pitänyt mennä sitä jakamaan. Joskin Lombardian jakaminen venezialaisten kanssa oli hyväksyttävä teko, koska Ranska siten sai jalansijan Italiassa, niin Napolin jakaminen oli väärin, koska siihen ei ollut mitään pakkoa.

Ludvik teki siis nämä viisi virhettä: hän tuhosi vähäväkiset, kartutti yhden italialaisen mahtajan valtaa, toimitti maahan sangen mahtavan muukalaisen, ei asettunut itse Italiaan asumaan eikä lähettänyt sinne siirtokuntia. Kuitenkaan eivät mainitut virheet, jos hän olisi elänyt, olisi olleet hänelle niin tuhoisia, jollei hän olisi tehnyt kuudetta: riistänyt venezialaisten alueita. Jollei hän olisi mahtavoittanut Kirkkoa eikä laskenut Espanjan kuningasta Italiaa, olisi kylläkin ollut oikein ja tarpeellista nöyryyttää Venetiaa. Mutta näiden ensimmäisten toimenpiteiden jälkeen hänen ei olisi koskaan pitänyt suostua sen häviöön. Ollen sangen mahtavia olisivat näet venezialaiset aina voineet pidättää muita hyökkäämästä Lombardiaan. Venezialaiset eivät nimittäin olisi suostuneet siihen, joill'eivät itse olisi päässeet sen valtiaiksi, mutta eivät muutkaan olisi tahtoneet riistää sitä Ranskalta antakseen sen heille, eikä heillä

olisi ollut rohkeutta uhmailla molempia.

Jos joku väittäisi, että kuningas Ludvik luovutti Romagnan Aleksanterille ja Napolin Espanjalle välttääkseen sotaa, niin vastaan, ettei edellä mainitsemistani syistä pidä koskaan, sotaa välttääkseen, mukautua mihinkään epäedulliseen, sillä sota ei ole siten vältettävissä, vaan ainoasti lykkäytyy omaksi vahingoksesi. Ja jos joku toinen huomauttaisi, että Ludvik oli luvannut paaville suostumuksensa Romagnan valtaamiseen, saadakseen tältä vastalahjaksi haluamansa avioeron¹ ja kardinaalinhatun Rouenin arkkipiispalle², aion hänelle vastata etempänä³, käsitellessäni lähemmin ruhtinasten lupauksia ja niiden pyhyyttä.

Kuningas Ludvik siis menetti Lombardian, koska ei ottanut varteen ainoakaan niistä toimintaohjeista, joiden avulla muut ovat valloittaneet ja hallussaan pysyttäneet uusia alueita. Eikä se suinkaan ole mikään ihme, vaan päinvastoin hyvin yleinen ja luonnollinen ilmiö. Puhelin tästä Rouenin kardinaalin kanssa Nantesissa silloin, kun Valentinon herttua – kuten Cesare Borgiaa, paavi Aleksanterin poikaa, tavallisesti nimitetään – valtasi Romagnan. Kun kardinaali huomautti minulle, etteivät italialaiset ymmärtäneet mitään sodasta, vastasivat hänelle, etteivät ranskalaiset ymmärtäneet mitään politiikasta, muutoinhan he eivät olisi

¹ Ludvik halusi avioeroa voidakseen naida edeltäjänsä Kaarle VIII:n lesken, Bretagnen perijättären.

² George d'Amboise, Ludvikin ministeri, jonka paavi Aleksanteri VI nimitti kardinaaliksi.

³ 18. luvussa.

sallineet Kirkon päästä niin mahtavaksi. Ja kokemus on osottanut, että juuri Ranska on tehnyt sekä paavin että Espanjan kuninkaan niin mahtaviksi Italiassa, että se itse on heidän kauttaansa joutunut häviöön. Tästä voidaan tehdä seuraava yleinen ja melkein virheetön johtopäätös: se, joka tekee toisen mahtavaksi, joutuu itse häviöön. Sillä hän on voinut tehdä jonkun mahtavaksi vain joko neuvokkuutensa tai voimansa avulla, ja tuo siten valtaan kohotettu epäilee molempia keinoja.

4. l u k u.

Miksi Aleksanterin valloittama Dareioksen valtakunta ei hänen kuoltuaan noussut kapinaan hänen seuraajiansa vastaan.

Katsoen niihin vaikeuksiin, jotka liittyvät vasta valloitetun maan omistamiseen, näyttää kenties ihmeelliseltä, että tuo laaja aasialainen valtakunta, jonka Aleksanteri Suuri muutamassa vuodessa oli valloittanut ja siten kohta sen jälkeen kuollut, ja jonka olisi varmaan luullut nousevan kapinaan hänen seuraajiaan vastaan, sittenkin pysyi näiden hallussa, tuottamatta heille sen suurempia vaikeuksia kuin heidän omat keskinäiset, vallanhimosta johtuneet riitansa.

Tähän minä vastaan, että kaikkia tunnetuita valtioita on hallittu kahdella eri tavalla: joko niitä hallitsee ruhtinas, jonka suosiolla ja suostumuksella hänen palvelijansa ministereinä auttavat häntä valtion hallitsemisessa, tai hallitsevat niitä yhdessä ruhtinas ja yli-

mykset, jotka johtavat asemansa syntyperästään eikä ruhtinaan armosta. Tällaisilla pikkuruhtinailla on omat alueensa ja alamaisensa, jotka pitävät heitä valtiinaan ja ovat heihin kiintyneet. Niissä valtioissa, joita ruhtinas hallitsee ministeriensä avulla, on hänellä suurempi arvovalta, koska ei koko maassa ole ketään suurempaa valtiasta kuin hän, ja vaikkapa totellaan muitakin, niin tapahtuu se vain sentähden että nämä ovat ruhtinaan ministerejä ja virkamiehiä, eikä suinkaan minkään henkilökohtaisen kiintymyksen vuoksi. Esimerkin molemmista hallitustavoista tarjoo nykyään Turkinmaa ja Ranska. Turkin valtakuntaa hallitsee yksi ainoa yliherra, kaikki muut ovat hänen palvelijoitaan; hän yksin asettaa eri maakuntien maaherrat ja ne taas mielin määrin erottaa. Sen sijaan Ranskan kuningasta ympäröi koko joukko vanhoja ylimyssukuja, joita näiden omat alamaiset pitävät arvossa ja rakastavat. Heillä on omat etuoikeutensa, joihin kuninkaan on sangen vaarallista kajota.

Ken siis tarkkaa näitä molempia valtioita, huomaa että Turkin valloittaminen on vaikea tehtävä, mutta sen hallussa pitäminen, jos se kerran on saatu valloitetuksi, on sangen helppoa. Turkin valloitukseen kohdistuvat vaikeudet johtuvat siitä, että valloittaja ei voi siellä odottaa valtakunnan ruhtinasten myötävaikutusta eikä toivoa, että sulttaanin ympäristö kapinallaan helpottaisi hänen yritystään, mikä on seurauksena edellä mainituista syistä. Kaikki siellä ovat näet yksinvaltiaan nöyriä käskyläisiä eivätkä ole hevillä lahjottavissa, ja vaikkapa heidät voisikin lahjoa, ei siitä olisi

isoakaan iloa, koska he, kuten edellä on osotettu, eivät voisi saada kansaa mukaansa.

Niinpä sen, joka aikoo hyökätä Turkin kimppuun, onkin otettava huomioon sen sisäinen eheys ja sen tähden luotettava enemmän omiin voimiinsa kuin vastustajana sekasortoon. Mutta jos Turkki kerran on voitettu ja masennettu sodassa, niin ettei se enää voi asettaa jalkeille uusia armeijoita, silloin ei siellä ole enää pelkoa muusta kuin ruhtinaan suvusta: jos se tuhoetaan, ei ole enää pelkoa kenestäkään, sillä muilla ei ole mitään arvovaltaa kansan keskuudessa. Ja samoin kuin voittaja ennen voittoa ei voinut toivoa heiltä mitään apua, samoin ei hänen jälkeensä enää tarvitse pelätä heitä.

Toisin on sellaisten valtioiden laita, joita hallitaan Ranskan tapaan. Niihin on kyllä helppo tunkeutua, voittamalla puolelleen jotkut maan mahtimiehistä, sillä tyytymättömiä ja kumouksellisia on aina tavattavissa. Juuri sellaiset voivat edellä mainituista syistä raivata tien valloittajalle ja helpottaa hänen voittoa. Mutta hän saakin sitten kokea tuhansia vaikeuksia valtansa säilyttämisessä sekä niiden taholta, jotka ovat häntä auttaneet, että niiden, jotka hän on kukistanut. Eikä silloin riitä ruhtinassuvun tuhoaminen, sillä eloonjääneet suurmiehet nousevat uusien kapinain johtajiksi, ja kun valloittaja ei voi heitä kaikkia tyydyttää eikä myöskään surmauttaa, niin hän menettää maan aivan ensi tilassa.

Jos nyt tarkastellaan Dareioksen valtakunnan hallitustapaa, niin huomataan se samanlaiseksi kuin Tur-

kin. Senpätähden tarvitsi Aleksanterin vain ensin voit-
taa ja kukistaa hänet sodassa: voittonsa ja Dareioksen
kuoleman jälkeen sai Aleksanteri rauhallisesti pitää
Persian hallussaan; syyt siihen olen jo edellä esittänyt.
Jos hänen seuraajansa olisivat pysyneet yksimielisinä,
olisivat he vaivatta voineet valtansa säilyttää, sillä koko
valtakunnassa ei syntynyt muita metealejä kuin heidän
itsensä aiheuttamia. Sen sijaan on mahdotonta yhtä
rauhallisesti pysyttää hallussaan Ranskan tapaan hal-
littuja valtioita. Siitä juuri johtuivat nuo alituiset kapi-
nat roomalaisia vastaan Espanjassa, Galliassa ja Krei-
kassa, joissa kaikissa oli lukuisasti omia ruhtinasval-
toja. Niin kauan kuin niiden muisto pysy vireillä, oli
roomalaisten herruus aina epävarma, mutta kun he
pitkällisen ja voimakkaan valtiutensa aikana olivat
vihdoin saaneet tuon muiston unohtumaan, oli heidän
valtansakin samalla turvattu. Kun he sittemmin rupe-
sivat taistelemaan keskenänsä, voi jokainen heistä
anastaa haltuunsa jonkun osan näistä maista sen arvo-
vallan nojalla, jonka hän siellä oli saavuttanut, koska
ne, menetettyään kokonaan entiset ruhtinassukunsa,
nyt tunnustivat vain roomalaisten yliherruutta.

Kun tämä kaikki otetaan lukuun, ei liene ihmeteltä-
vää, että Aleksanteri niin helposti vakaannutti valtansa
Aasiassa, kun sitävastoin toiset, kuten esim. Pyrrhos
y.m., saivat kokea yrityksissään paljon vaikeuksia. Syy-
nä siihen ei ole ollut voittajan pienempi tai suurempi
kyvykkyys, vaan itse valloituksen erilaisuus.

5. luku

Miten on hallittava sellaisia kaupunkeja tai ruhtinaskuntia, jotka ennen valtausta ovat eläneet omien lakiensa mukaan.

Jos tällä tavoin valloitetut alueet ovat tottuneet elämään vapaudessaan lakiensa mukaan, on olemassa kolme eri keinoa niiden säilyttämiseksi. Ensimmäinen on niiden hävittäminen; toinen asettua itse sinne asumaan; kolmas sallia heidän pitää lakinsa, kunhan vain suorittavat veroja, ja asettaa sinne harvainvaltainen hallitus, joka pysyttää maan sinulle uskollisena. Sillä sellainen hallitus, ollen ruhtinaan luoma, ymmärtää, ettei se voi pysyä pystyssä ilman hänen ystävyttöään ja tukeaan, ja tekee senvuoksi kaikkensa kannattaakseen häntä.

Vapauteen tottuneessa kaupungissa säilyttääkin valloittaja valtansa helpommin kaupungin omien kansalaisten avulla kuin muilla keinoin; siitä on todistuksena spartalaiset ja roomalaiset. Spartalaiset valloittivat Ateenan ja Theban, asettaen niihin harvainvaltaisen hallituksen; kuitenkin he kohta menettivät ne. Roomalaiset taas säilyttivät Capuan, Karthagon ja Numantian hallussaan hävittämällä ne. Mutta koettaessaan Spartan tavalla pitää Kreikkaa vallassaan, antamalla sen säilyttää vapautensa ja lakinsa, he eivät siinä onnistuneet, vaan täytyi heidän ylivaltansa turvaamiseksi hävittää useita Kreikan kaupunkeja.

Eikä todella olekaan taatumpaa keinoa säilyttää hallussaan sellaisia valtioita kuin niiden tuhoaminen. Se,

joka pääsee jonkun vapauteen tottuneen kaupungin herraksi eikä hävitä sitä, joutuu varmasti itse sen kautta häviöön. Vapautensa ja entisten valtiolaitostensa nimessä se näet aina löytää tekosyyntä kapinaan, sillä ei aika eikä hyvänteot voi koskaan saada niitä unohtumaan. Jollei sen asukkaita hajoiteta toisistaan eri tahoille, niin he kaikista varokeinoistasi huolimatta jokaisessa soveliaassa tilaisuudessa vetoavat samaiseen vapauteensa ja etuoikeuksiinsa, kuten on tehnyt Piskin, oltuaan jo satasen vuotta Firenzen yliherruuden alaisena.

Mutta jos kaupungit tai alueet ovat tottuneet ruhtinasvaltaan, ja asianomainen suku on jo sammunut, niin ne, koska toiselta puolen ovat tottuneet kuuliaisuuteen ja toiselta puolen vanhan ruhtinaan suku on poissa, eivät voi sopia keskenään uuden valitsemisesta eivätkä myöskään kykene elämään vapaudessa. Senpätähden he eivät hevillä tartu aseihin, ja niinmuodoin vieraan ruhtinaan on verrattain helppo alistaa heidät valtaansa. Mutta tasavalloissa on enemmän elinvoimaa, enemmän vihaa, enemmän kostonhalua, eikä vanhan vapauden muisto anna heille hetkenkään rauhaa. Niinpä varmin keino onkin joko tuhota ne tai asettua niihin asumaan.

6. luku.

Uusista ruhtinaskunnista, jotka on hankittu omien aseiden ja oman toimintakyvyn avulla.

Älköön kukaan hämmästykö, jos minä, puhuessani aivan uusista ruhtinaskunnista, vetoan sekä ruhtinaihin että valtioihin nähden mitä mainioimpiin esimerkkeihin. Kun näet ihmiset tavallisesti kulkevat valmiiksi poljettua latua ja matkivat toiminnassaan muiden tekoja, ja kun ei ole helppoa kokonansa käydä samaa tietä eikä saavuttaa esikuvaksi otettujen korkeaa kuntoa, niin tulee järkevän miehen aina käydä suurten henkilöjen jälkiä ja pitää etevimpiä esikuvanaan, voidakseen, vaikkapa ei kyvyltä olisikaan heidän vertaisensa, ainakin vivahtaa heihin. Hänen pitää menetellä taitavain jousimiesten tavalla, jotka, nähdessään maalin olevan liian kaukana ja tuntien jousensa kantovoiman, tähtäävät melkoista ylemmäksi kuin maali, ei lennättääksensä nuolensa niin korkealle, vaan osatakseen, ylemmäksi tähtäämällä, maaliinsa.

Väitän siis että aivan uusissa ruhtinaskunnissa on vallan säilyttäminen uudelle ruhtinaalle sen mukaan vaikeampi tai helpompi, miten kyvykäs tai kyvytön tuo valloittaja itse on. Ja kun yksityisen henkilön kohoaminen ruhtinaaksi edellyttää joko kyvykkyyttä tai onnea, niin on selvää, että toinen tai toinen näistä seikoista jossakin määrin helpottaa monia vaikeuksia. Siitä huolimatta useinkin se pysyy parhaiten pystyssä, jolla on ollut vähimmin onnea. Lisäksi on asialle eduksi, jos ruhtinaan, kun hänellä ei ole muita valtioita, on

pakko asettua sinne asumaan.

Niistä, jotka omalla kyvyllään ja kunnollaan eikä onnen avulla ovat kohonneet ruhtinaiksi, ovat tietävästi kuuluisimmat Mooses, Kyyros, Romulus, Theseus y.m. Ja vaikkapa Mooses oikeastaan olikin vain pelkkä Jumalan tahdon toimeenpanija, ansaitsee hän kuitenkin ihmettelyä yksistään jo siitä syystä, että Jumala armossaan katsoi hänet ansiolliseksi puhumaan kanssansa. Mitä taas tulee Kyyrokseen ja muihin, jotka ovat valloittaneet tai perustaneet kuningaskuntia, niin ansaitsevat he todella ihmettelyä. Ja jos tarkastellaan heidän mieskohtaisia tekojaan ja toimenpiteitään, niin huomataan ne yhtäläisiksi kuin Mooseksen, vaikkapa tällä olikin ollut niin suuri opettaja.

Tutkittaessa heidän toimiaan ja elämänsä nähdään, ettei onni ollut suonut heille muuta kuin tilaisuuden luoda sellaisen hallitusjärjestelmän, jollaista pitivät soveliaimpana. Ilman sellaista tilaisuutta olisi heidän hengenvoimansa ollut tulokseton: mutta hengenvoimien puuttuessa ei tilaisuuskaan olisi mitään merkinnyt. Oli siis tarpeen, että Mooses tapasi Israelin kansan egyptiläisten orjuuttamana ja sortamana, jotta se olisi valmis seuraamaan häntä pois orjuudesta. Samoin oli tarpeellista, että Romulus ei saanut jäädä Albaan, vaan joutui heti synnyttyään heitteelle, voidakseen tulla Rooman kuninkaaksi ja uuden isänmaan perustajaksi. Myös Kyyroksen tarvitsi tavata persialaiset tyytymättöminä Meedian valtaan ja meedialaiset pitkällisen rauhan veltostuttamina ja turmelemina. Eipä Theseuskaan olisi voinut näyttää kuntoansa, jollei hän olisi ta-

vannut ateenalaisia hajallaan. Tällaiset tilaisuudet tekivät siis nuo miehet onnellisiksi, ja suuren kykynsä avulla he ymmärsivät ottaa tilaisuudesta vaarin, tehdäkseen isänmaansa mahtavaksi ja kuuluisaksi.

Ne, jotka näiden miesten tavoin oman kuntonsa avulla kohoavat ruhtinaiksi, saavuttavat ruhtinuuressa suurella vaivalla, mutta säilyttävät sen helposti. Vaikeudet, joita heille koituu sen hankkimisesta, johtuvat osittain niistä uusista hallinto- ja menettelytavoista, jotka heidän täytyy panna voimaan, vakaannuttaakseen valtansa ja huolehtiakseen turvallisuudestaan. On näet muistettava, ettei mikään yritys ole vaikeampi alkaa, vaarallisempi suorittaa ja epävarmempi tuloksiltaan kuin uuden järjestelmän voimaan saattaminen. Uudistaja näet saa vastaansa kaikki ne, joille vanha olotila oli edullinen; ja nekin, joita uusi voisi hyödyttää, ovat sen laimeita puolustajia. Tämä penseys johtuu osaksi siitä, että he pelkäävät vastustajia, joilla on tukenaan vanhat lait, osaksi siitä, että ihmiset ovat epäuskoisia eivätkä yleensä luota uudistuksiin ennenkuin pitkällisen kokemuksen jälkeen. Niinpä käykin, että milloin vaan uuden olotilan vastustajilla on tilaisuutta käydä kimppuun, he heti tekevät niin, kun taas ystävät puolustavat sitä niin laimeasti, että ruhtinasta uhkaa heidän kanssaan vaara.

Ymmärtääksemme oikein tämän seikan, on tarpeen tutkia, pysyvätkö nuo uudistajat pystyssä omin neuvoin vai ovatko he muista riippuvaisia, t.s. onko heidän, tehtävänsä suorittamiseksi, turvauduttava rukouksiin, vai voivatko he selviytyä voimakeinoin

avulla. Edellisessä tapauksessa heidän aina käy huonosti eivätkä he saavuta mitään; mutta jos he voivat nojata omiin voimiinsa ja pakoittaa he harvoin epäonnistuvat. Tästä johtuu että kaikki aseelliset profetat ovat voittaneet ja aseettomat joutuneet perikatoon.

Edellä mainittujen syiden lisäksi näet kansat ovat luonteeltaan häilyväisiä, joten kyllä on helppoa saada heidät vakuutetuiksi jostakin asiasta, mutta vaikeaa pysyttää heitä lujina siinä vakaumuksessa. Niinpä onkin asia järjestettävä siten, että heidät, jos he alkavat epäröidä, saatetaan väkiväkällä uskomaan. Jos Mooses, Kyyros, Theseus ja Romulus olisivat olleet aseettomia, eivät he kauankaan olisi voineet pitää valtaansa pystyssä. Samoin on nykyisin käynyt fra Girolamo Savonarolan¹, joka kukistui uudistuksineen heti kun rahvas lakkasi uskomasta häneen, koska hänellä ei ollut keinoja pysyttää uskovaisiaan lujina eikä saattaa epäuskoisia uskomaan. Niinpä sellaisilla onkin yrityksessään voitettavana paljon vaikeuksia, kaikki vaarat kun uhkaavat heidän tietään, ja vain kyvykkyytensä avulla he suoriutuvat niistä. Mutta kun ne on voitettu ja kateelliset kilpailijat raivattu tieltä, alkaa heidän arvonsa kohota, ja heistä tulee mahtavat, turvalliset, kunnioitetut ja onnelliset.

Näihin suuriin esimerkkeihin tahdon lisätä erään pienemmän, joka kuitenkin jossakin määrin vivahtaa edellisiin ja toivoakseni riittää tarkoitukseensa muiden

¹ *Fra* = munkkiveli. Savonarola, kuten johdannossa on mainittu, esiintyi uskonnollisena ja valtiollisena uudistajana Firenzessä 1490-luvulla. Poltettiin roviolla 1498.

samanlaisten sijasta. Se on syrakusalaisen Hieronin¹ elämä. Yksityismiehestä hän kohosi Syrakusan ruhtinaaksi, tarvitsematta kiittää onnea muusta kuin tilaisuuden tarjoomisesta. Syrakusalaiset näet ahdingossaan valitsivat hänet päällikökseen ja sittemmin hänen ansioittensa vuoksi tekivät hänestä ruhtinaan. Jo yksityismiehenä hän osotti sellaista kykyä ja kuntoa, että eräs historioitsija sanookin hänestä, että hallitsemiseen häneltä puuttui vain kuningaskunta. Hän hajoitti entisen sotaväen ja loi sijaan uuden, luopui entisistä liittolaisistaan ja hankki uusia. Ja kun hänellä oli omat sotamiehet ja liittolaiset, oli hänen helppo pystyttää valtansa sellaisille perustuksille. Tosin hän näki paljon vaivaa valtaa hankkiessaan, mutta vähän sitä säilyttäessään.

7. luku.

**Uusista ruhtinaskunnista, jotka hankitaan
joko vieraiden aseiden tai onnen avulla.**

Ne, jotka pelkästään onnen avulla kohoavat yksityishenkilöistä ruhtinaan arvoon, näkevät vähän vaivaa siihen noustessaan mutta paljon siinä pysyäksään. Heillä ei ole tiellään mitään esteitä, he vain lentävät ylöspäin, mutta päähän päästyään heillä on edessä paljon vaikeuksia.

¹ Hieron nuorempi, noin 307–216 e.Kr. Kohosi v. 270 palkkasoturien ja ylimyspuolueen avulla Syrakusan valtiaaksi. Siirtyi ensimmäisessä puunilaissodassa Karthagon puolelta Rooman puolelle ja säilytti siten valtansa.

Sellaisia ovat ne, joille joku valtio on annettu joko rahasta tai lahjoittajan mielisuosiosta, kuten tapahtui useille henkilöille Kreikassa sekä Joonian ja Hellenpontoksen kaupungeissa, joihin Dareios asetti hallitsijoiksi ruhtinaita oman turvallisuutensa ja kunniansa vuoksi. Samoin oli niiden Rooman keisarien laita, jotka lahjomainsa sotamiesten avulla yksityishenkilöistä kohosivat valtaistuimelle. He pysyvät pystyssä ainoastaan valtaan kohottajainsa suosion ja onnen avulla, mitkä molemmat ovat sangen häilyvää ja epävakasta laatua. He eivät osaa eivätkä jaksa säilyttää sellaista asemaa, sillä ei voida olettaa, että he, elettyään koko ikänsä yksityismiehinä, kykenisivät nyt esiintymään käskijöinä, joll'eivät ole harvinaisen kyvykkäitä ja voimallisia; se on heille mahdotonta, koska heiltä puuttuu luotettava ja uskollinen sotaväki. Eihän myös äkkiä muodostuneilla valtioilla enemmän kuin muillakaan luonnon ilmiöillä, jotka nopeasti syntyvät ja kasvavat, saata olla siinä määrin juuria ja tukikohtia, ettei ensimmäinen vastoinkäyminen niitä kumoaisi. Jollei noilla äkkiä kohonneilla ruhtinailla ole kylliksi kykyä heti keksiä keinoja turvatakseen onnen heille suomaa antia, täytyy heidän sitten jälkeensä laskea ne perusteet, jotka toiset ovat laskeneet jo ennen ruhtinaaksi tuloaan.

Molemmista ruhtinaaksi pääsemisen tavoista – joko kyvykkyyden tai onnen avulla – mainittakoon tässä kaksi nykyaikaista esimerkkiä: Francesco Sforza ja Cesare Borgia. Edellinen¹ kohosi asianmukaisin keinoin ja suuren kykynsä avulla yksityishenkilöstä Mila-

non herttuaksi ja säilytti sitten vaivatta valtansa, jonka hankkiminen oli tuottanut hänelle tuhansia huolia. Cesare Borgia taas, yleisesti mainittu nimellä Valentinon herttua², hankki valtionsa isänsä onnentähden noustessa ja sen laskeessa sen jälleen menetti, vaikkapa olikin käyttänyt kaikkia keinoja ja tehnyt kaikki, mitä viisaan ja taitavan miehen tulee tehdä, lujittaakseen asemansa siinä valtiossa, jonka muiden aseet ja onni olivat hänelle toimittaneet. Sillä, kuten jo sanoin, se joka ei jo aikaisemmin ole laskenut perustuksia, voi tosin sittemminkin suurta kykyään käyttämällä sen tehdä, joskin silloin vastukset uhkaavat rakentajaa ja vaara rakennusta.

Jos tarkastellaan herttuan kaikkia toimia, nähdään niistä, että hän oli laskenut vankat perustukset tulevalle mahtavuudelleen. En pidä tarpeettomana puhua tästä lähemmin, koska en tiedä antaa uudelle ruhtinaalle parempaa neuvoa kuin seurata hänen esimerkkiään. Ja joskaan hänen toimenpiteensä eivät vieneet perille, niin ei syy ollut hänen, vaan johtui aivan erikoisesta ja tavattomasta kohtalon oikusta.

Aleksanterin VI, tahtoessaan korottaa poikansa,

¹ Francesco Sforza, palkkajoukkojen päällikkö (condottieri), s. 1401, k. 1466. Naimalla Milanon herttua Filippo Viscontin aviotoman tyttären Biancan hän herttua Filippoon kuoltua hankki käsiinsä Viscontien vallan.

² Tämä arvonimi johtui pienestä ranskalaisesta Valentinois'n herttuakunnasta, jonka Cesare Borgia (1478–1507) v. 1498 oli saanut lääniksi Ranskan kuninkaalta Ludvik XII:lta, vietyään tälle isänsä, paavi Aleksanteri VI:n, suostumuksen edellä mainittuun avioeroon ja Rouenin arkkipiispan kardinaaliksi nimittämiseen.

herttuan, sai kokea paljon sekä välittömiä että vastaisia vaikeuksia. Ensiksikin hän huomasi mahdottomaksi toimittaa hänen haltuunsa muita kuin Kirkolle kuuluvia alueita. Mutta hän tiesi, ettei Milanon herttua eivätkä venezialaiset, jotka suojelivat Faenzaa ja Riminiä, suostuisi sellaiseen Kirkolta riistämiseen. Lisäksi hän huomasi, että Italian sotajoukot, varsinkin ne, joita hän olisi voinut käyttää hyväkseen, olivat niiden käsissä, joilla oli syytä pelätä paavin mahtavuutta. Niihin ei siis ollut luottamista, varsinkin kun niiden päällikköinä olivat Orsinit, Colonnat ja heidän kannattajansa. Voidakseen varmasti anastaa osan Italiaa täytyi hänen siis sotkea olevat olot ja myllertää sen valtiot.

Tämä olikin hänelle helppoa, koska venezialaiset, muista syistä¹, juuri silloin puuhasivat ranskalaisten jälleen kutsumista Italiaan. Hän ei ainoasti ollut estämättä sitä, vaan päinvastoin edisti asiaa, suostumalla purkamaan kuningas Ludvikin ensimmäisen avioliiton. Mainittu kuningas saapuikin venezialaisten avulla ja paavin suostumuksella Italiaan, ja tuskin oli hän tullut Milanoon, kun paavi sai häneltä sotaväkeä valtakseen Romagnan, mikä hänelle onnistuikin kuninkaan mahtavuuden avulla.

Valloitettuaan Romagnan ja kukistettuaan Colonnain puolueen tahtoi herttua säilyttää mainitun alueen hallussaan ja tunkeutua eteenpäin, kun kaksi seikkaa sen estivät. Toinen oli hänen omien sotamiestensä niskoittelu, toinen Ranskan kuninkaan estely. Toisin sanoen, hän pelkäsi, että Orsinin joukot, joita hän oli

¹ Musertaaksensa Milanon.

käyttänyt, luopuisivat hänestä eivätkä ainoastaan esittäisi häntä uusista valloituksista, vaan riistäisivät hänetä entisetkin; ja samaa oli pelättävä kuninkaankin puolelta. Orsinien suhteen hän saikin siitä todistuksen, kun nämä Faenzan valloituksen perästä sangen laimeasti ottivat osaa hyökkäykseen Bolognaa vastaan; ja kuningas taas paljasti oikeat aikeensa, kun Urbinon herttuakunnan valloituksen jälkeen ei sallinut hänen käydä Toscanan kimppuun. Niinpä herttua päättikin olla vastedes riippumaton muiden onnesta ja aseista.

Ensiksi hän ryhtyi heikontamaan Orsinien ja Colonnain puolueita Roomassa, houkuttelemalla puolelleen kaikki heidän aateliset kannattajansa; ne hän teki omiksi aatelismiehiin ja jakeli heille runsaasti rahalahjoja, virka- ja hallintotoimia, kullekin arvonsa mukaan, niin että he muutamien kuukausien kuluessa luopuivat entisistä puolueistaan ja liittyivät häneen. Hajoitettuaan täten Colonna-suvun kannattajat hän vartoi soveliasta hetkeä tuhotakseen myös Orsinit. Se tarjoutuikin kohta, ja hän käytti sitä taitavasti hyväkseen. Orsinit, jotka vihdoinkin olivat huomanneet herttuan ja Kirkon suuruuden uhkaavan heille tuhoa, kokoontuivat neuvotteluun Magionen luo Perugian alueelle. Siitä oli seurauksena kapina Urbinossa, metelit Romagnassa ynnä tuhannet muut vaarat, jotka kaikki herttua ranskalaisten avulla voitti. Mutta palautettuaan täten arvovaltansa hän ei enää tahtonut panna sitä vaaranalaiseksi, luottamalla enemmän ranskalaisiin kuin muihinkaan muukalaisiin, minkä vuoksi hän turvautui viekkauteen ja onnistuikin siinä määrin

teeskentelyssään, että Orsinit signor Pagolon välityksellä, jonka hän kaikin keinoin oli vetänyt puolelleen, lahjoittamalla hänelle pukuja, rahaa ja hevosia, tekivät hänen kanssaan sovinnon ja siten herkkäuskoisuudessaan joutuivat Sinigaglian luona hänen käsiinsä.¹

Tuhottuaan siten johtajat ja voitettuaan puolelleen heidän kannattajansa, oli herttua siinä määrin lujittanut valtansa perustukset, että hän vallitsi koko Romagnaa ja Urbinon herttuakuntaa, joiden väestö, alettuaan tuntea olonsa onnelliseksi, mielellään suostui häneen. Ja koska juuri tämä kohta ansaitsee sekä mainitsemista että esimerkiksi ottamista, en tahdo jättää sitä tässä syrjään.

Vallattuaan Romagnan huomasi herttua, että sen valtiat olivat olleet heikkoja ja pikemminkin ryöstäneet kuin hallinneet alamaisiaan, aiheuttaen siten maassaan enemmän sekasortoa kuin järjestystä. Niinpä koko seutu olikin täynnä rosvoja, mellakoitsijoita ja kaikenlaista vallattomuutta. Palauttaakseen maahan rauhan ja kuuliaisuuden esivaltaa kohtaan herttua katsoi välttämättömäksi asettaa sinne lujan hallituksen. Sen etupäähän hän valitsi messer Remiro d'Orcon², julman ja päätteliään miehen, antaen hänelle täydet valtuudet. Vähässä ajassa tämä sangen menestyksellisesti

¹ Joulukuun 31 p. 1502. Cesare Borgia kuristutti kuoliaaksi häneen luottaneet Orsinien päämiehet. Machiavelli oli itse Firenzen asiamiehenä silloin herttuan seurassa ja laati tapauksesta erityisen kertomuksen.

² Messer = herra. Remiro, myös Romiro tai Ramiro d'Orco tai d'Arco tai de Lorqua.

palautti maahan rauhan ja järjestyksen. Mutta sittemmin herttua katsoi niin tavattoman toimivallan enää tarpeettomaksi, koska se voisi nostattaa häntä vastaan vihaa, ja sentähden hän asetti maahan erityisen tuomioistuimen, jossa kullakin kaupungilla oli oma edustajansa ja puheenjohtajana eräs erittäin etevä mies. Ja koska hän tiesi tuon ensimmäisen ankaruuden aiheuttaneen häntä kohtaan jonkun verran vihaa, niin hän, puhdistukseen itsensä kansan silmissä ja voittaaksensa sen täysin puolelleen, tahtoi osottaa että julmuudet, jos sellaisia oli tapahtunut, eivät suinkaan olleet hänen, vaan hänen käskynhaltijansa raa'an luonteen aiheuttamia. Niinpä hän ensi tilassa eräänä aamuna hakkautti Remiron kahtia ja jätti hänen ruumiinsa, pölkky ja verinen veitsi vieressä, Cesenan torille. Tämä kauhea näky tyrmistytti ja tyydytti väestön sillä kertaa.

Mutta palatkaamme siihen mistä lähdimme. Sanon siis, että herttuan, nähdessään olevansa nyt tarpeeksi mahtava ja osaksi turvassakin kaikilta välittömiltä vaaroilta, koska oli varustautunut oman mielensä mukaan ja tuhonnut suuren osan niistä läheisyydessä olevista sotavoimista, jotka voivat vahingoittaa häntä, tarvitsi, jos tahtoi jatkaa valloituksiaan, lähinnä varoa vain ranskaa, sillä hän tiesi, että kuningas, joka liian myöhään oli älynnyt tekemänsä virheen, ei voisi enää suvaita häntä. Niinpä hän nyt alkoikin etsiä uusia liittolaisia ja käyttäytyä kaksimielisesti ranskalaisia kohtaan, kun nämä tunkeutuivat Napolin kuningaskuntaan karkoittamaan sieltä espanjalaisia, jotka piirittivät Caëtaa. Hänen tarkoituksensa oli pitää varansa näitä

vastaan, ja se olisikin onnistunut, jos paavi Aleksanteri olisi saanut elää¹.

Tällainen oli hänen menettelynsä silloiseen asiain-tilaan nähden. Mutta tulevaisuuden suhteen hänen oli ensisijassa pelättävä, että Kirkon uusi päämies ei olisi-kaan hänelle suosiollinen, vaan päinvastoin koettaisi riistää häneltä sen mitä Aleksanteri oli hänelle antanut. Tämän torjumiseksi hän päätti käyttää neljää eri keinoa. Ensiksi, tuhota kaikki ne ruhtinassuvut, joiden maat hän oli anastanut, riistääkseen siten paavilta tekosyyn auttaa heitä. Toiseksi, voittaa puolelleen kaikki Rooman aateliset, voidakseen heidän avullaan pitää paavin aisoissa. Kolmanneksi, hankkia ystävikseen kardinaalikolleegion enemmistön. Neljänneksi, laajentaa siinä määrin valtaansa ennen paavin kuolemaa, että voisi omin voimin kestää ensimmäisen rynnäkön.

Näistä neljästä seikasta hän paavi Aleksanterin kuollessa oli onnellisesti suorittanut kolme, ja neljäskin oli jo onnistumaisillaan. Ne ruhtinaat, joilta hän oli riistänyt maat, hän näet oli suurimmaksi osaksi surmauttanut, ja vain harvat heistä olivat pelastautuneet. Rooman aateliset hän oli voittanut puolelleen, ja kardinaalikolleegiossa oli enemmistö hänen ystäviään. Mitä uusiin valloituksiin tulee, oli hän aikeissa päästä Toscanan herraksi ja hallitsi jo Perugiaa ja Piombinoa; Pisa taas oli hänen suojeluksensa alainen. Ja ikäänkuin hänen ei olisi enää tarvinnut pitää mitään lukua Ranskas-

¹ Paavi Aleksanteri VI Borgia kuoli 18 p. elok. 1503 äkilliseen kuumetautiin.

ta – mitä hänen todella ei tarvinnutkaan tehdä, koska espanjalaiset jo olivat anastaneet ranskalaisilta Napolin kuningaskunnan, ja nyt kumpikin puoli oli pakotettu etsimään hänen ystävyytensä – hän marssi Pisaan. Heti sen jälkeen antautuivat Lucca ja Siena, osaksi vihasta Firenzeä kohtaan osaksi pelosta. Eivätpä firenzeläisetkään enää tienneet mitään neuvoa. Ja jos hän olisi tässä onnistunut – kuten epäilemättä olisi tapahtunutkin sinä vuonna, jolloin Aleksanteri kuoli – hän olisi saavuttanut sellaisen mahdin ja vaikutusvallan, että olisi pysynyt yksinkin pystyssä, riippumatta muiden onnesta tai voimista, ainoastaan oman mahtavuutensa ja toimintakykynsä avulla.

Mutta Aleksanteri kuoli jo viisi vuotta sen jälkeen kuin herttua oli tarttunut miekkaan. Hän jätti poikansa, jonka valta vain Romagnassa oli ehtinyt lujittua, mutta muualla vielä häilyi ikäänkuin ilmassa, vieläpä aivan kuolemansairaana, kahden sangen mahtavan vihollisarmeijan väliin. Mutta niin suuri oli herttuan rohkeus ja toimintakyky, niin hyvin hän oli selvillä siitä, miten ihmiset ovat voitettavissa tai menetettävissä, niin lujat olivat ne vallan perustukset, jotka hän vähänsä ajassa oli laskenut, että hän varmasti olisi selviytynyt kaikista vaikeuksista, jollei hänellä olisi ollut nuo kaksi sotajoukkoa niskassaan tai jos hän edes olisi ollut terve.

Että perustus todella oli luja, nähtiin siitä, että Romagna odotti häntä enemmän kuin kuukauden, että itse Roomassa hän puolikuolleenakin sai olla rauhassa, ja että Baglionit, Vittellit ja Orsinit, vaikkapa palasi-

vatkin Roomaan, eivät voineet nousta siellä häntä vastaan. Ja vaikkapa hän ei voinutkaan asettaa mieleistään paavia, voi hän ainakin estää hänelle vastenmielisen miehen siksi pääsemästä. Mutta jos hän paavi Aleksanterin kuollessa olisi ollut terve, olisi kaikki käynyt hänelle hyvin. Vielä samana päivänä, jolloin Julius II valittiin paaviksi¹, herttua sanoi minulle ajatelleensa kaikkea, mikä voisi tapahtua hänen isänsä kuollessa, ja miettineensä kaiken varalle keinot valmiiksi; ainoastaan sitä hän ei ollut osannut aavistaa, että itsekin voisi paavin kuollessa olla kuoleman partaalla.

Jos nyt kokoon yhteen kaikki herttuan toimenpiteet, en voi häntä moittia mistään; päinvastoin näyttää minusta oikealta asettaa hänet (kuten olenkin tehnyt) esikuvaksi kaikille niille, jotka onnensa ja vieraiden aseiden avulla ovat kohonneet valtaan. Hänen kaltaisensa suurihenkinen ja korkealle pyrkivä mies ei voinut menetellä toisin; ja vain paavi Aleksanterin varhainen kuolema ynnä hänen oma sairautensa tuhosivat hänen aikeensa.

Ken siis katsoo tarpeelliseksi uudessa ruhtinaskunnassaan suoriutua vihollisistaan, hankkia ystäviä, päästä voitolle väkivallan tai viekkauden avulla, saada kansan sekä rakastamaan että pelkäämään, sotilaat tottelemaan ja kunnioittamaan häntä, tuhota ne, jotka voisivat tai joiden tulisi häntä vahingoittaa, muuttaa

¹ Julius II, ennen Giuliano della Rovere, San Pietro ad Vinculan kardinaali, s. 1443, k. 1513; valittiin paaviksi syksyllä 1503. Machiavelli oli silloin Firenzen asiamiehenä Roomassa pitämässä tapahtumia silmällä.

entisen järjestelmän uuteen muotoon, olla ankara ja lempeä, ylevämielinen ja antelias, hajoittaa epäluotettavan sotaväen ja luoda sijaan uuden, pysyvä kuningasten ja ruhtinasten ystävänä sillä tavoin, että näiden on autettava häntä mielisuosiolla tai loukattava varovasti, hän ei voi löytää elävämpää esimerkkiä kuin tämän miehen teot.

Ainoa seikka, mistä häntä voidaan moittia, on hänen epäviisas suhtautumisensa Julius II:n vaaliin. Sillä vaikkapa hän, kuten sanottu, ei voinutkaan valituttaa mieleistänsä paavia, voi hän ainakin estää muidenkin valitsemisen; eikä hänen olisi koskaan pitänyt laskea paaviksi sellaisia kardinaaleja, joita hän oli loukannut tai joilla paaviksi päästyään oli jotakin pelättävää hänen taholtaan. Ihmiset näet loukkaavat joko pelosta tai vihasta. Hänen loukkaamiensa olivat muiden muassa kardinaalit San Pietro ad Vincula, Colonna, San Giorgio ja Ascanio¹. Kaikkien muiden täytyikin paaveina pelätä häntä, lukuunottamatta Rouenin kardinaalia ja espanjalaisia; jälkimmäiset olivat näet häneen sukulaisuus- ja ystävyys-suhteissa; edellinen oli taas Ranskan turvissa liiaksikin mahtava. Niinpä olisikin herttuan ensisijassa pitänyt kohottaa joku espanjalainen paaviksi, ja jollei hän olisi voinut sitä tehdä, olisi hänen tullut suostua Rouenin eikä San Pietron ad Vinculan kardinaalin valitsemiseen. Se joka uskoo että suuret henkilöt unohtavat vanhat loukkaukset uusien hyvän-

¹ San Pietro = Julius II, San Giorgio = Raffaello Riario, Ascanio = Ascanio Sforza, herttua Ludvik Sforzan («il Moron») veli.

tekojen vuoksi, pettyy siinä. Tässä vaalissa herrtua siis erehtyi, ja tämä erehdys oli syynä hänen lopulliseen häviöönsä.

8. l u k u .

Niistä, jotka rikollisin keinoin ovat kohonneet ruhtinuuteen.

Koska yksityishenkilöstä voidaan kohota ruhtinaaksi kahdella muullakin tavalla, joista kumpaakaan ei saateta kokonaan lukea onnen tai kyvykkyyden ansioksi, en tahdo niitä tässä jättää mainitsematta, joskin toista niistä voidaan käsitellä perusteellisemmin tasavaltojen yhteydessä. Näin tapahtuu sekä silloin, kun joku hankkii ruhtinuuden rikoksellisella ja väärällä tavalla, että silloin, kun yksityinen kansalainen muiden kansalaisten suostumuksella kohoaa maansa ruhtinaaksi. Ensimmäisestä tavasta puhuttaessa voin mainita kaksi valaisevaa esimerkkiä, toisen vanhalta, toisen nykyajalta; ja puuttumatta niihin lähemmin arvelen niiden riittävän sellaisille, joiden ehkä täytyy ottaa ne ohjeekseen.

Sisilialainen Agathokles¹ kohosi Syrakusan kuninkaaksi, vaikkapa olikin vain yksityinen mies ja lisäksi alhaisista ja köyhistä oloista peräisin. Hän oli erään ruukuntekijän poika ja vietti kaikissa onnensa vaiheissa rikollista elämää. Mutta rikoksellisuutensa ohella

¹ Agathokles (s. 361 e.Kr.) oli Syrakusan yksinvaltiaana vv. 317–289 e.Kr. s.

hän omisti sellaiset hengen ja ruumiin kyvyt, että hän, astuttuaan sotapalvelukseen, siinä aste asteelta kohosi Syrakusan preettoriksi. Tähän arvon päästyään hän päätti tulla ruhtinaaksi ja väkivalloin, kenestäkään välittämättä, pitää hallussaan sen vallan, joka oli hänelle myönnetty kansalaisten vapaasta tahdosta. Tehtyään siinä tarkoituksessa sopimuksen karthagolaisen Hamilkarin kanssa, joka sotajoukkoineen oli Sisiliassa, hän eräänä aamuna kutsui kokoon Syrakusan senaatin ja kansan, ikäänkuin neuvotellakseen heidän kanssaan tasavallan asioista; mutta annettuaan sovitun merkin hän sotamiehillään surmautti kaikki senaattorit ja rikkaimmat kansasta. Näiden kuoltua hän anasti lujasti käsiinsä yksinvallan Syrakusassa, minkään sisäisen vastarinnan häntä häiritsemättä. Tosin karthagolaiset voittivat hänet kahdesti ja vihdoin saarsivat hänet, mutta sittenkin hänen onnistui ei ainoasti puolustaa kaupunkiansa, vaan myös viedä osa sotajoukostaan, toisen osan jäädessä kaupungin turvaksi, Afrikkaan ja siten lyhyessä ajassa vapauttaa Syrakusa piirityksestä sekä saattaa karthagolaiset mitä suurimpaan hätään. Näiden täytyi sopia hänen kanssaan, tyytyä Afrikkaan ja jättää Sisilia Agathokleelle.

Se joka tarkastaa hänen tekojaan ja toimintakykyään, huomaa, että vain vähän tai ei mitään kaikesta tästä voidaan lukea onnen ansioksi. Sillä, kuten jo ylempänä mainittiin, hän ei saavuttanut ruhtinuuutta kenenkään suosiosta, vaan kohoamalla tuhansien vaivojen ja vaarojen kautta sotilasuralla, ja valtansa hän sitten säilytti suurella miehuudella ja vaaroja uhmaten.

Tosin ei ole mikään ansio surmauttaa kansalaisiaan, pettää ystäviään, olla vailla rehellisyyttä, lempeyttä ja uskontoa. Sellaisin keinoin voidaan kyllä hankkia ruhtinuus mutta ei kunniaa. Jos katsotaan vain Agathokleen kuntoa ja kykyä ryhtyä vaarallisiin yrityksiin ja suoriutua niistä ja hänen henkensä suuruutta kestää ja voittaa vastoinkäymiset, ei näytä olevan mitään syytä asettaa häntä yhdenkään etevän sotapäällikön alapuolelle. Silti he hänen hurja ja epäinhimillinen julmuutensa yhdessä hänen loputtomien rikostensa kanssa salli lukea häntä maailman suurimpain miesten joukkoon. Niinpä ei siis voidakaan lukea enemmän hänen onnensa kuin hänen kykynsä ansioksi sitä, mitä hän ilman kumpaakin sai aikaan.

Meidän päivinämme, paavi Aleksanteri VI:n hallitessa, joutui jo vuosia sitten orvoksi jäänyt Oliverotto da Fermo enonsa Giovanni Foglianin huostaan, joka antoi hänet aivan nuorena Paolo Vitellille sotilaaksi, jotta poika hänen päällikkyytensä alaisena oppisi ja pääsisi kohoamaan johonkin korkeaan sotilasarvoon. Paolon kuoltua hän palveli tämän veljeä Vitelloztoa, ja ollen älykäs sekä ruumiillisesti ja henkisesti etevä, hän sangen lyhyessä ajassa kohosi Vitellozzon ensimmäisten miesten joukkoon. Mutta koska hänestä tuntui orjalliselta palvella muita, niin hän päätti muutamien Fermon kansalaisten avulla, joille orjuus oli rakkaampi kuin isänmaan vapaus, ja Vitellozzon myötävaikutuksella vallata Fermon. Hän kirjoitti siis Giovanni Foglianille haluavansa niin monen vuoden poissaolon perästä käydä katsomassa häntä ja kotikaupunkiansa

sekä siellä olevia perintötiluksiaan. Ja koska hän muka aina oli etsinyt yksinomaan kunniaa, niin tahtoi hän, jotta hänen kaupunkilaisena näkisivät, ettei hän ollut turhaan hukannut aikaansa, saapua kotiinsa kunniakkaalla tavalla, saattueena sata ratsumiestä ystäviään ja palvelijoitaan. Sentähden hän pyysi enoaan toimimaan niin, että fermolaiset ottaisivat hänet kaikella arvonnolla vastaan, koska se olisi kunniaksi ei vain hänelle vaan myöskin enolle, jonka kasvatti hän oli.

Giovanni tekikin kaiken voitavansa sisarenpoikansa hyväksi, sai fermolaiset ottamaan hänet juhlallisesti vastaan ja majoitti hänet taloonsa. Täällä Oliverotto muutamassa päivässä järjesti kaikki valmiiksi aikomaansa rikosta varten ja pani sitten toimeen muhkeat kemit, joihin kutsui Giovanni Foglianin ja kaikki Fermon ensimmäiset miehet. Kun sitten syöti ja muu sellaisissa kemuissa tavanomainen meno oli lopussa, alkoi Oliverotto taitavasti puhella vakavista asioista, kuvaillen paavi Aleksanterin ja hänen poikansa Cesaren mahtavuutta ja heidän yrityksiään. Giovannin ja muiden vieraiden ottaessa osaa keskusteluun hän äkkiä nousi pystyyn, sanoen että moisista asioista oli parassa puhua salaisemmassa paikassa, ja vetäytyi eräaseen kamariin, jonne Oliverotto ja muut kaupunkilaiset seurasivat häntä. Tuskin olivat he siellä istuutuneet, kun joukko sotilaita hyökkäsi esiin piilopaikoistaan, surmaten Giovannin ja kaikki muutkin.

Murhatyön jälkeen Oliverotto nousi ratsun selkään, laukkasi kaupungin läpi ja sulki ylimmät hallitusmiehet raatihuoneeseen. Pelosta täytyi kaupunkilaisten

alistua hänen valtaansa ja muodostaa uusi hallitus, jonka päämieheksi hän tuli. Kun kaikki tyytymättömät ainekset, jotka olisivat voineet vahingoittaa häntä, olivat saaneet surmansa, lujitti hän asemansa uusien siviili- ja sotilassäädösten avulla siinä määrin, että hänen vuosikauden aikana, jonka hänen ruhtinuutensa kesti, hallitsi turvallisesti Fermossa, vieläpä lisäksi oli sangen vaarallinen naapureilleenkin. Ja olisikin kai ollut yhtä vaikea kukistaa häntä kuin muinoin Agathoklestä, jollei hän olisi antanut Cesare Borgian pettää itseään, silloinkun tämä Sinigagliassa (kuten edellä on kerrottu) vangitsi Orsinit ja Vitellit. Täällä näet hänetkin, vuosi tuon julman murhateon jälkeen, vangittiin ja kuristettiin kuoliaaksi yhdessä Vitellozzon kanssa, joka oli ollut hänen oppi-isänsä niin hyvin sotakunnossa kuin rikoksissakin.

Joku voisi ihmetellä, miten Agathokles ja muut hänen laisensa, lukemattomien petoksiensa ja julmuuksiensa jälkeenkin, ovat kauan voineet turvallisesti elää kotimaassaan vieläpä pitää puolensa ulkonaisia vihollisia vastaan, ilman että heidän omat kansalaisensa ovat nousseet kapinaan, kun sen sijaan taas useat muut julmuuksiensa takia eivät edes rauhallisina aikoina ole voineet säilyttää valtaansa, sodan vaarallisista ajoista puhumattakaan. Minä luulen tämän johtuvan siitä miten hyvin tai huonosti julmuutta käytetään. Hyvin käytetyksi sitä voidaan kutsua silloin (jos nimittäin pahaa on koskaan lupa sanoa hyväksi), kun se tapahtuu vain yhden ainoan kerran ja oman turvallisuuden vuoksi, mutta sitten ei enää jatku vaan kääntyy, mikäli

mahdollista, alamaisten parhaaksi. Huonosti käytetty on sellainen julmuus, joka, joskin alussa harvinainen, ajan pitkään pikemmin kasvaa kuin vähenee. Ne, jotka menettelivät ensinmainitulla tavalla, voivat Jumalan ja ihmisten avulla, kuten Agathokles, joissakin määrin turvata asemansa. Niiden taas, jotka menettelevät toisin, on mahdotonta pysyä pystyssä.

Tästä seuraa siis että valtion- ja vallananastajan tulee yhdellä kertaa suorittaa kaikki siihen tarvittavat rikokset, jottei hänen tarvitsisi toistaa niitä joka päivä; siten hän, niitä enää uusimatta, voi sitten tyynnyttää ihmiset ja voittaa heidät hyvänteoilla puolelleen. Ken menettelee toisin, joko pelosta tai huonojen neuvojen johdosta, hänen täytyy alati pitää puukko kädessään, voimatta koskaan luottaa alamaisiinsa, koska nämäkään, hänen alituisten ja uusiutuvien loukkaustensa vuoksi, eivät voi luottaa häneen. Niinpä siis kaikki paha on suoritettava yhdellä kertaa, jotta se maistuisi vähemmän katkeralta ja loukkaisi vähemmän. Hyvää sen sijaan on tehtävä vähän kerrallaan, jotta se maistuisi sitä paremmalta. Ennen kaikkea tulee ruhtinaan siten suhtautua alamaisiinsa, ettei mikään tapahtuma, olkoonpa sitten hyvä tai huono, pakoita häntä muuttamaan menettelyään. Sillä pahojen päivien ahdistaa sinulla ei ole enää aikaa ankariin toimenpiteihin; mutta ei tekemäsi hyväkään silloin hyödytä sinua, koska kaikki luulevat että sinä teet sen vain pakosta, eikä kukaan siis halua olla siitä sinulle kiitollinen.

9. luku.

Porvarillisesta ruhtinuudesta.

Mutta tulen nyt toiseen tapaukseen, siihen nimittäin, kun joku johtava kansalainen pääsee kotimaansa ruhtinaaksi, ei rikoksien tai muun sietämättömän väkivalan avulla, vaan toisten kansalaisten suostumuksesta, jolloin syntyy niin sanoakseni porvarillinen ruhtinuus¹. Sen hankkimiseen ei ole niin paljon tarpeen kyvykkyys tai erikoinen onni kuin pikemminkin onnistunut oveluus. Väitän puolestani, että tällainen ruhtinuus saavutetaan joko kansan suosiosta tai ylhäisten myötävaikutuksella. Kaikissa kaupungeissa on näet kaksi puoluetta, jotka johtuvat siitä, että rahvas ei tahdo olla ylhäisten komennon ja sorron alaisena, ja ylhäiset taas puolestaan tahtovat vallita ja sortaa rahvasta. Nämä kaksi vastakkaista pyrkimystä johtavat kaupungeissa asiaintilan joko ruhtinuuteen tai vapaavaltaisuuteen tai laittomuuteen.

Ruhtinuuden asettaa joko kansa tai ylimystö, aina sen mukaan miten kumpikin puoli katsoo sen tarpeelliseksi. Kun näet ylimykset näkevät olevansa kykenevämpiä vastustamaan kansaa, alkavat he kääntää huomionsa johonkuhun heikäläisistä ja tekevät hänet ruhtinaaksi, voidakseen hänen valtansa varjossa tyydyttää omia pyyteitään. Samoin kansa, nähdessään mahdolltomaksi vastustaa ylimyksiä, siirtää toimi-

¹ »*Principato civile*» – siihen tapaan kuin Medicien, varsinkin Lorenzo dei Medicien (»*il Magnifico*») hallitusvalta oli Firenzessä (tai vanhalla ajalla Perikleen Ateenassa).

vallan yhdelle ainoalle, tehden hänestä ruhtinaan, jotta tämä sitten mahtiasemansa avulla puolustaisi kansaa.

Sen, joka ylhäisön turvissa on päässyt valtaan, on vaikeampi pysyä pystyssä kuin sen, joka on kohonnut kansan avulla. Sellaista ruhtinasta ympäröivät näet monet, jotka katsovat olevansa hänen vertaisiaan ja joita hän ei siis voi käskeä eikä kohdella mielensä mukaan. Se taas, jonka kansan suosio on kohottanut ruhtinaaksi, vallitsee yksin, eikä hänen ympärillään ole ketään tai vain harvoja jotka eivät olisi valmiit tottelemaan häntä. Sitäpaitsi hän ei voi tasapuolisesti tyydyttää ylimyksiä, tekemättä muille vääryyttä, mutta kylläkin kansaa. Sen toiveet ovat näet paljoo kohtuullisemmat kuin ylimysten, sillä nämä tahtovat sortaa ja kansa taas tahtoo päästä sorrosta. Lisättäköön vielä, että ruhtinaan on mahdotonta selviytyä vihamielisestä kansasta, sillä heitä on paljon; ylimyksistä hän aina suoriutuu, koska heitä on vähän. Pahin mikä voi uhata ruhtinasta vihamielisen kansan taholta, on joutua sen hylkäämäksi; mutta vihamielisten ylimysten taholta on hänen pelättävä ei ainoasti hylkäämistä vaan myös kapinaan nousua, sillä ollen viekkaampi ja kaukonäköisempiä he jo ajoissa pitävät huolta turvallisuudestaan ja koettavat pyrkiä sen suosioon, jonka luulevat voittavan. Lisäksi täytyy ruhtinaan aina nojautua samaan kansaan, mutta ei ollenkaan aina samoihin ylimyksiin, koska hän voi mielensä mukaan milloin hyvänsä heitä kohottaa tai kukistaa ja lisätä tai vähentää heidän mahtiaan.

Saadakseni tämän asian selvemmäksi sanon siis,

että ylimyksiin on suhtauduttava yleensä kahdella eri tavalla, riippuen siitä, käyttäytyvätkö he siten, että kaikessa liittyvät sinun kohtaloosi, vai eivät. Niitä, jotka todella liittyvät sinuun eivätkä ole pelkästään saaliinhimoisia, tulee rakastaa ja pitää arvossa. Niitä taas, jotka eivät liity sinuun, on kohdeltava kahdella eri tavalla. Jos he menettelevät siten pelkuruudesta ja luontaisesta miehuuden puutteesta, voit käyttää heitä hyödyksesi, varsinkin sellaisia, joilla on hyvä äly, sillä onnen päivinä he ovat sinulle kunniaksi, ja vastoinikäymisessä sinun ei tarvitse heitä pelätä. Mutta jos heidän epäröimiseensä on syynä varovaisuus ja kunnianhimo, on se merkinä siitä että he ajattelevat enemmän itseään kuin sinua, ja sellaisten suhteen tulee ruhtinaan pitää silmänsä auki ja kohdella heitä ilmeisinä vihollisina, koska he vastoinikäymisen sattuessa ovat aina valmiit edistämään hänen häviötään.

Niinpä siis sen, joka on päässyt ruhtinaaksi kansan tahdosta, tulee pysyä sen suosiossa, mikä onkin hänelle helppoa, koska kansan ainoa vaatimus on se ettei hän sorra sitä. Sen taas, joka vastoin kansan mieltä, ylimysten avulla, on päässyt ruhtinaaksi, tulee ennen kaikkea koettaa voittaa kansa puolelleen, mikä helposti käykin päinsä siten, että hän ottaa sen suojaansa. Ja koska ihmiset ovat kiitollisempia sellaiselle hyvän tekijälle, jolta he hyvän sijasta ovat odottaneet paha, niin on kansa piankin hänelle vielä suosiollisempi kuin jos se itse olisi hänet tehnyt ruhtinaaksi. Ja monella tavalla voi ruhtinas voittaa sen kiintymyksen, mutta koska ne vaihtelevat asianhaarain mukaan, eikä

niistä voida antaa varmaa sääntöä, voimme ne tässä sivuuttaa. Joka tapauksessa on ruhtinaalle tarpeen kansan ystävyys, muutoin hänellä ei onnettomuuden kohdatessa ole tukea. Spartalaisten ruhtinas Nabis¹ esimerkiksi kesti koko Kreikanmaan vielä voittoisan roomalaisenkin sotajoukon ahdistelun, puolustaen heitä vastaan isänmaatansa ja valtaansa; ja siihen riitti vain se, että hän vaaran uhatessa oli turvannut itsensä muutamien harvojen suhteen. Mutta jos kansa olisi ollut hänelle vihamielinen, ei hän olisi niin helposti selviytynyt.

Tätä väitettäni älköön koetettako kumota tuolla kuuluneella puheenparrella että »se, joka luottaa kansaan, rakentaa liejulle». Se on näet totta vain silloin, kun joku yksityinen kansalainen luottaa siihen ja odottaa, että kansa vapauttaisi hänet vihamiesten tai vallanpitäjien sorrosta. Siinä hän useinkin saattaa huomata pettyneensä, kuten kävi Roomassa Gracchusten ja Firenzessä messer Giorgio Scalin². Mutta jos ruhtinas, jolla on kansan luottamus, on rohkea ja käskemään pystyvä mies, joka ei arkaile vaaran hetkellä eikä laiminlyö tehtäviään, vaan päättäväisyydellään ja tarmollaan rohkaisee koko kansan, niin häntä ei kansa petä, vaan nähdään hänen laskeneen valtansa perustukset lujalle pohjalle.

¹ Nabis oli sodassa Akhaian liittoa vastaan kohonnut Spartan valtiaksi. Hänet voitti roomalainen Flamininus v. 195 e. Kr.; murhattiin v. 192 e. Kr.

² Scali oli firenzeläinen kansansuosikki, jonka viranomaiset v. 1381 erään heitä vastaan suunnatun rikoksen vuoksi vangitsivat ja mestauttivat, kansan millään tavoin yrittämättä häntä pelastaa. Machiavelli kertoo tapauksen »Firenzen historiassaan».

Sellaiset ruhtinaskunnat voivat joutua vaaraan, jos niitä koetetaan muuttaa rajoitetuista rajattomiksi yksinvalloiksi, koska näiden ruhtinaat hallitsevat näet joko itse tai viranomaistensa avulla. Jälkimmäisessä tapauksessa ruhtinaan asema on paljoo heikompi ja epävarmempi, koska hän on silloin kokonaan riippuvainen niiden kansalaisten mielisuosiosta, joilla on virat hallussaan. Nämä taas voivat, varsinkin onnettomuuden kohdatessa, riistää häneltä sangen helposti vallan, joko juonittelemalla häntä vastaan tai vain kieltäytymällä häntä tottelemasta. Eikä ruhtinaalla ole vaaran hetkellä aikaa anastaa käsiinsä rajatonta käskyvaltaa, sillä kansalaiset ja alamaiset, jotka ovat tottuneet saamaan käskyjä viranomaisilta, eivät sellaisessa häiriötilassa tottele hänen määräyksiään. Epävarmoina aikoina hänelle siis ei ole kehen voisi luottaa. Myöskään ei ruhtinas voi nojautua siihen, mitä on nähnyt rauhallisina aikoina, jolloin kansalaiset ovat tarvinneet valtiota. Silloin kyllä jokainen ehättää esiin ja lupaa, ja jokainen tahtoo kuolla hänen puolestaan, kunhan kuolema vain on kaukana. Mutta vaaran uhatessa, kun valtio tarvitsee kansalaisiaan, vain harvat ovat saatavilla. Tämä kokemus on sitäkin vaarallisempi, kun sen voi tehdä vain kerran. Senpätähden viisaan ruhtinaan tulee keksiä sellainen menettelytapa, joka takaa, että hänen kansalaisensa kaikin ajoin ja kaikissa olosuhteissa tarvitsevat häntä ja hänen hallitustaan. Silloin he aina pysyvät hänelle uskollisina.

10. luku.

Kuinka on arvioitava eri ruhtinaskuntien voimia.

Näiden eri ruhtinasvaltojen laatua tarkasteltaessa tulee ottaa huomioon myös se seikka, onko asianomaisella ruhtinaalla sellainen mahti, että hän tarpeen tullen voi puolustautua omin voimin, vai täytyykö hänen aina turvautua vieraaseen apuun. Tehdäkseni asian selvemmäksi sanon, että minun luullakseni ne voivat suoriutua omin neuvoin, joilla on joko tarpeeksi miehiä tai kylliksi rahaa panna jalkeille riittävä sotajoukko, voidakseen ryhtyä taisteluun mitä ahdistajaa vastaan hyvänsä. Samoin arvelen niiden aina tarvitsevan muiden apua, jotka eivät kykene kohtaamaan vihollista avoimella kentällä, vaan ovat pakoitettut vetäytymään muurien suojaan ja siellä puolustautumaan.

Edellisestä tapauksesta on jo puhuttu ja tarpeen mukaan otan sen myöhemminkin puheeksi. Jälkimäisen tapauksen varalta emme voi muuta kuin neuvoa asianomaisia ruhtinaita varustamaan ja linnoittamaan kaupunkinsa ja jättämään maaseudun oman onnensa nojaan. Sen kimppuun, joka on hyvin linnoittanut kaupunkinsa ja muissakin suhteissa kohdellut alamaisia siten kuin ylempänä on sanottu ja tullaan myöhemmin sanomaan, hyökätään aina sangen arastellen. Ihmiset näet eivät koskaan suosi sellaisia yrityksiä, jotka tuottavat vaikeuksia; eikä suinkaan ole helppoa käydä sen kimppuun, jolla on vahvasti varustettu kaupunki ja jota hänen alamaaisensa eivät vihaa.

Saksanmaan kaupungeilla on sangen laaja vapaus,

mutta perin suppea maa-alue; ne tottelevat keisaria mielensä mukaan eivätkä pelkää häntä enemmän kuin ketään muutakaan mahtavaa naapurua, koska ovat niin lujasti varustettuja, että itsekukin ymmärtää niiden valloittamisen olevan peräti pitkällistä ja vaikeaa. Niillä kaikilla on näet suojanaan riittävät muurit ja vallihaudat, tarpeeksi tykistöä ja yleisissä makasiineissa aina varalla ruokaa, juomaa ja polttopuita yhdeksi vuodeksi. Sitäpaitsi on niissä rahvaan ylläpidoksi ja valtion kulujen välttämiseksi järjestetty asiat niin, että rahvaalle voidaan yhdeksi vuodeksi antaa työtä niissä teollisissa ammateissa, joihin kaupungin ja sen asukkaiden elämä ja toimeentulo ensisijassa perustuu. Lisäksi he pitävät arvossa sotaisia harjoituksia ja samalla noudattavat kuria ja järjestystä.

Niinpä siis ruhtinasta, jolla on linnoitettu kaupunki ja jota hänen alamaisensa eivät vihaa, on vaikea ahdistaa, ja jos niin tapahtuisikin, olisi ahdistajan pakko häpeällä peräytyä. Sillä asiointila maailmassa vaihtelee siinä määrin, että on miltei mahdotonta pitää sotajoukkoa vuosikautta häntä piirittämässä. Jos joku väittää, että kansa, nähdessään muurien ulkopuolella olevien tilustensa palavan, menettää kärsivällisyytensä ja pitkällisen piirityksen sekä oman etunsa vuoksi luopuu ruhtinaasta, vastaan hänelle, että voimakas ja rohkea ruhtinas aina pystyy voittamaan nämä vaikeudet. Hän joko antaa alamaisilleen toiveita onnettomuuden pikaisesta loppumisesta, tai pelottaa heitä vihollisen julmuudella, tai sitten neuvokkaasti suoriutuu niistä, jotka hänestä näyttävät liian julkeilta. Lisäksi viholli-

nen tavallisesti polttaa ja hävittää maata heti alussa, aikana, jolloin ihmisten mielet vielä ovat täynnä tulta ja intoa puolustautumaan. Sitä vähemmän on siis ruhtinaalla syytä epäröidä, sillä tuho on jo tehty ja onnettomuus auttamattomasti tapahtunut, kun mielet jonkun ajan kuluttua alkavat tyyntyä. Niinpä kansa sitä lujemmin pyrkii liittymään ruhtinaaseensa, jonka katsovat olevan heille kiitollisuuden velassa, koska ovat hänen puolestaan antaneet talonsa poltetaviksi ja omaisuutensa tuhottavaksi. Ihmisten luonne on näet sellainen, että heitä velvoittavat yhtä paljon heidän tekemänsä kuin heidän kokemansa hyvätyöt. Ottaen tämän kaiken lukuun, ei siis pitäisi viisaalle ruhtinaalle olla vaikeaa piirityksen aikana rohkaista ja vahvistaa kansalaistensa mieliä, kun hänellä vain on riittävästi elintarpeita ja puolustusvälineitä.

11. luku.

Hengellisistä ruhtinaskunnista.

Mainitsematta ovat enää vain hengelliset ruhtinaskunnat, joiden suhteen kaikki vaikeudet ovat olemassa ennen niiden omistamista; niiden hankkimiseen näet tarvitaan joko kykyä tai onnea, mutta niiden säilyttämiseen ei tarvita kumpaakaan, koska ne pysyvät pystyssä uskonnon vanhojen laitosten turvissa, jotka ovat niin lujat ja sitä laatua, että turvaavat ruhtinaansa aseman, elipä ja käyttäytyipä hän miten hyvänsä. Vain näillä ruhtinailla on valtio, jota he eivät puolusta, ja alamai-

set, joita he eivät hallitse. Eikä kukaan riistä heiltä heidän puolustamattomia valtioitaan, yhtä vähän kuin heidän alamaisensa ovat huolissaan siitä, ettei heitä hallita, eivätpä edes ajattele voivansa luopua heistä. Niinpä vain nämä ruhtinaskunnat ovat turvallisia ja onnellisia. Mutta koska niiden olemassaoloon vaikuttavat sellaiset voimat, joiden selvittämiseen ihmisjärki ei pysty, niin jätän ne sikseen; koska Jumala ne asettaa ja pitää pystyssä, olisi julkeaa ja uhkarohkeaa ihmisen ryhtyä niitä käsittelemään¹.

Jos minulta kumminkin kysyttäisiin, miten Kirkko maallisessa suhteessa on päässyt sellaisen mahtavuuteen, että se tätä nykyä, oltuaan aina paavi Aleksanterin aikoihin saakka italialaisten mahtimiesten, eikä ainoasti todellisten mahtajain, vaan myös jokaisen pikku paroonin ja herran halveksima maallisessa suhteessa, panee vapisemaan itse Ranskan kuninkaan, jonka se on karkoittanut Italiasta, samalla kun se on tuottanut tuhon Venzialle, niin en katso turhaksi, vaikkapa asia kyllä lieneekin tuttu, palauttaa sitä jonkun verran mieleen.

Ennen Kaarlen, Ranskan kuninkaan, Italiaan tuloa² tämä maa oli paavin, venezialaisten, Napolin kuninkaan, Milanon herttua ja firenzelaisten vallan alainen. Mainituilla valtioilla oli ollut kaksi päähuolta: toinen, ettei kukaan muukalainen asevoimin tunkeutuisi Ita-

¹ Tämä Machiavellin pidättyväisyys johtunee siitä, että »Ruhtinas» on osotettu paavin läheiselle sukulaiselle ja senkautta tavaltaan paaville itselleen.

² V. 1494, jolloin Kaarle VIII saapui Napolia valloittamaan

liaan, toinen, ettei kukaan heistä lisäisi valtaansa. Ne, jotka aiheuttivat enimmin huolta, olivat paavi ja venezialaiset. Venezialaisten taltuttamiseksi tarvittiin kaikkien muiden yhteen liittyminen, kuten tapahtuikin Ferraran puolustamiseksi¹; ja paavin hillitsemiseen käytettiin Rooman paroonien apua. Nämä olivat jakautuneet kahteen puolueeseen, Orsinien ja Colonnain, joilta ei koskaan puuttunut riidan aiheita. Ase kädessä he mellastivat paavin nenän edessä ja pitivät siten hänen asemansa heikkona ja voimattomana. Ja vaikka joskus esiintyi rohkeakin paavi, kuten esim. Sixtus², niin ei enemmän onni kuin viisaukkaan voinut selvittää häntä näistä pulmista. Siihen oli syynä heidän elämänsä lyhyys, sillä 10 vuodessa, minkä ajan paavit keskimäärin ovat hallinneet, he häidin tuskin ennättävät kukistaa yhden puoleen. Ja jos esimerkiksi joku paavi oli nöyryyttänyt Colonnat, tuli toinen, joka oli Orsinien vihollinen ja auttoi edelliset jälleen jalkeille, ennättämättä kukistaa jälkimmäisiä. Tästä johtui, että paavin maallinen valta merkitsi Italiassa sangen vähän.

Vihdoin nousi paaviksi Aleksanteri VI ja osotti paremmin kuin kukaan edeltäjistään, miten paljon paavi saa aikaan rahalla ja aseilla. Käyttämällä hyväkseen poikansa, Valentinon herttuan, apua ja ranskalaisten hyökkäystä Italiaan hän suoritti kaikki ne asiat, joista olen puhunut samaisen herttuan toimien yhteydessä. Ja vaikka hänen tarkoituksensa ei ollutkaan suurentaa Kirkon vaan herttuan valtaa, kääntyi hänen työnsä

¹ Cambray-liiton sodassa.

² Sixtus IV (della Rovere), paavina 1471–84.

kuitenkin Kirkon hyödyksi, sillä hänen kuoltuansa ja herttuan kukistuttua peri Kirkko heidän vaivannäkönsä hedelmät.

Seuraava paavi, Julius II, tapasi jo Kirkon mahtavana, koko Romagnan omistajana. Ja Aleksanteri oli kovakouraisesti nujertanut kaikki Rooman paroonit ja kukistanut sen puolueet, vieläpä keksinyt rahan koaamiseksi sellaisia uusia keinoja, joita ei ollut käytetty aikaisemmin. Julius ei ainoasti seurannut esimerkkiä, vaan meni vielä pitemmälle. Hän aikoi hankkia Bolognan, tuhota venezialaiset ja karkoittaa ranskalaiset Italiasta. Ja kaikissa näissä yrityksissä hän todella onnistui, mikä on hänelle sitä suuremmaksi kunniaaksi, kun hän ryhtyi niihin Kirkon eikä kenenkään yksityisen hyväksi.

Colonnain ja Orsinien puolueet hän pysytti samassa tilassa, missä hän ne oli tavannut; ja vaikkapa näillä olikin keskinäisiä riidanaiheita, niin kuitenkin kaksi seikkaa piti heitä aisoissa, nimittäin ensiksi Kirkon mahtavuus, joka pelotti heitä, ja toiseksi heikäläisten kardinaalien puute. Juuri nämä näet ovat heidän keskinäisten riitojensa syynä, sillä milloin vain heikäläisiä on kardinaaleina, eivät he voi pysyä rauhallisina; nämä näet yllyttävät puolueitansa sekä Roomassa että Rooman ulkopuolella, ja asianomaisten paroonien täytyy heitä puolustaa. Siten prelaattien kunnianhimo aiheuttaa myös paroonien väliset riidat ja mellakat.

Niinpä siis hänen pyhyytensä paavi Leo sai haltuunsa paavinistuimen sangen mahtavana, ja hänestä voidaan toivoa, että hän, samoinkuin hänen edeltäjänsä jo

suurensivat sitä asevoimin, puolestaan hyvyydellään ja lukemattomilla muilla hyveillään hankkii sille vielä enemmän suuruutta ja arvoa¹.

12. luku.

Sotaväen eri lajeista ja palkkajoukoista.

Käsiteltyäni täten erikseen niiden ruhtinaskuntain eri lajeja, joita alussa otin selvitelläkseni, ja tarkasteltuani eri puolilta niiden menestyksen tai rappion syitä sekä osotettuani ne keinot, joiden avulla monet ovat koettaneet niitä hankkia ja pitää hallussaan, tahdon nyt lopuksi puhua yleisesti niistä hyökkäys- ja puolustuskeinoista, joita tarvitaan itsekussakin näistä valtioista.

Olemme jo ylempänä lausuneet, että ruhtinaan tulee asettaa valtansa perustukset lujalle pohjalle, muutoin hän varmasti joutuu häviöön. Kaikkien valtioiden, niinhyvin uusien kuin vanhojen ja sekamuotoisten, parhaat perustukset ovat hyvät lait ja hyvä sotajoukko. Mutta koska hyvät lait eivät voi menestyä ilman hyvää sotajoukkoa, ja hyvä sotajoukko taas edellyttää hyviä lakeja, niin jätän tässä lait sikseen ja puhun vain sotajoukosta.

Sanon siis, että ne joukot, joilla ruhtinas puolustaa valtiotaan, ovat joko omia tai palkkattuja tai apuväkeä

¹ Tämä on kirjoitettu siihen aikaan, jolloin Leo X (Medici) koko kristikunnassa herätti suuria toiveita, mitkä eivät sittemmin toteutuneetkaan.

tai sekalaisia. Palkka- ja apujoukot ovat hyödyttömiä ja vaarallisia, ja se ruhtinas, jonka valta nojautuu palkkajoukkoihin, ei koskaan seiso lujalla ja varmalla pohjalla. Ne ovat näet keskenään eripuraisia, pöyhkeitä, kurittomia ja epäluotettavia, julkeita ystävien, pelkureja vihollisen edessä; ne eivät pelkää Jumalaa eivätkä ole uskollisia ihmisille; häviösi lykkäytyy vain niin kauan kuin vihollisen hyökkäys viipyy; rauhan aikana he ryöstävät sinut puhtaaksi, viholliset taas sodassa. Syynä siihen on se, ettei heillä ole muuta harrastusta tai aihetta käydä sotaa kuin pieni palkkansa, joka ei riitä tekemään heitä halukkaiksi kuolemaan puolestasi. He tahtovat kyllä olla sotamiehiäsi rauhan aikana, mutta sodan sytyttyä he pakenevat tai karkaavat.

Tämän seikan voi helposti todeta, sillä Italian nykyinen rappiotila ei johdu mistään muusta kuin siitä, että täällä niin monet vuodet on turvauduttu palkkajoukkoihin. Ne ovat kyllä joskus saavuttaneet menestystäkin, vieläpä joskus näyttäytyneet urhoollisiksi keskenänsä, mutta muukalaisen tullessa he ovat osottaneet oikean laatunsa. Senpätähden voikin Ranskan kuningas Kaarle aivan käden käänteessä vallata Italian. Ja ne, jotka sanovat meidän syntiemme olleen siihen syynä, sanoivat totuuden: mutta syynä eivät olleet heidän luulemansa synnit, vaan minun mainitsemani. Ja koska syy oli ruhtinaissa, on rangaistuskin kohdannut heitä.

Tahdon vielä selvemmin osottaa näiden joukkojen turmiollisuuden. Palkkasoturien päälliköt joko ovat sangen kelvollisia miehiä tai eivät ole. Edellisessä ta-

pauksessa heihin ei liioin voi luottaa, koska he aina etsivät omaa suuruuttansa joko kukistamalla sinut, joka olet heidän isäntänsä, tai kukistamalla muut vastoin sinun tahtoasi; mutta jos taas päällikkö ei ole kunnollinen, niin hän tavallisesti saattaa sinut häviöön. Jos väitetään, että jokainen aseellinen päällikkö, olkoon siten palkattu tai ei, menettelee samalla tavalla, niin vastaan, että ruhtinaan on sodan sattuessa meneteltävä toisin kuin tasavallan. Ruhtinaan tulee itsensä lähteä liikkeelle ja olla oma sotapäällikkönsä; tasavallan taas pitää valita siihen kansalaisiaan; ja jollei valittu osotaudu toimeensa päteväksi, täytyy hänet vaihtaa toiseen, mutta jos hän on kykenevä, on hänet lakien avulla pysytettävä paikallaan.

Kokemus osottaa, että ruhtinaat ja tasavallat omin joukoin menestyvät oivallisesti, kun sen sijaan palkkasoturit saavat aikaan pelkkää pahaa. Tasavalta, jolla on oma sotaväki, välttyy helpommin joutumasta jonkun, oman kansalaisensa sorrettavaksi kuin sellainen, joka käyttää palkkajoukkoja. Rooma ja Sparta olivat vuosisatoja vapaita oman sotaväkensä suojassa. Sveitsiläiset ovat sangen hyvin aseistettuja ja siten myös sangen vapaita. Esimerkin entisaikojen palkkajoukoista tarjoavat karthagolaiset, jotka ensimmäisen roomalaisotansa päätyttyä olivat joutumaisillaan palkkasoturiensa mielivaltaan, vaikkapa niiden johtajina olikin heidän omia kansalaisiaan. Epaminondaan kuoltua ottivat thebalaiset sotaväkensä päälliköksi Makedonian Philippoksen, joka voittonsa jälkeen riisti heiltä vapauden. Milanolaiset palkkasivat herttuansa Filip-

pon¹ kuoltua Francesco Sforzan sotapäälliköksen venezialaisia vastaan. Mutta niin pian kuin hän Caravaggion² luona oli voittanut viholliset, hän liittyikin näihin kukistaakseen omat isäntänsä, milanolaiset. Hänen isänsä, Sforza³, joka oli Napolin kuningattaren Johannan sotapalveluksessa, jätti kuningattaren yht'äkkiä suojattomaksi, niin että tämän täytyi, jottei kadotaisi valtakuntaansa, heittäytyä Aragonian kuninkaan syliin.

Joskin venezialaiset ja firenzeläiset muinoin ovat tällaisten joukkojen avulla suurentaneet valtaansa, ja joskaan niiden johtajat eivät ole tekeytyneet ruhtinaiksi, vaan päinvastoin puolustaneet heitä, niin on huomattava, että tässä asiassa on hyvä onni suosinut firenzeläisiä. Niistä kelvollisista sotapäälliköistä, jotka olisivat voineet olla heille vaarallisia, muutamat näet eivät ole olleet voitokkaita, toiset taas ovat kohdanneet vastustusta, ja toiset ovat kääntäneet kunnianhimensa muualle. Giovanni Acuto⁴ esim. ei saanut voittoja; näin ollen on mahdotonta tuntea hänen uskollisuuttaan. Mutta jos hän olisi voittanut, silloin – sen jokainen myöntänee – firenzeläiset olisivat joutuneet hänen

¹ Filippo Maria Visconti, kuoli 1447; Fr. Sforza oli tämän viimeisen Visconti-herttuan vävy, kuten edellä aliviitassa on jo mainittu.

² Caravaggion taistelu oli syyskuussa 1448.

³ Muzio Attendolo Sforza, koki sangen kirjavia elämänvaiheita, ollen milloin sota- ja valtaherrana milloin vankina, ja hukkuu erään joen yli uidesaan v. 1424.

⁴ Eräs englantilaissukuinen seikkailija (Sir John Hawkwood), joka eli 1300-luvun loppupuolella. Hänen palkkajoukkonsa tunnettiin Italiassa nimellä »Valkea komppania». Kuoli Firenzessä v. 1394.

mielivaltaansa. Sforzan alituinen vastustaja oli Braccio¹ satureineen, ja molemmat pitivät toisiaan silmällä; Francesco kohdisti kunnianhimoiset aikeensa Lombardiaan, Braccio Kirkkovaltioon ja Napolin kuningaskuntaan.

Mutta kääntykäämme nykypäivien tapauksiin. Firenzeläiset valitsivat sotapäälliköksen Paolo Vitellin, erittäin neuvokkaan miehen, joka yksityishenkilön asemasta oli kohonnut sangen suureen arvoon². Jos hän olisi valloittanut Pisan, ei kukaan voisi kieltää, etteikö firenzelaisten olisi täytynyt alistua hänen valtaansa, sillä jos hän olisi siirtynyt vihollisten palvelukseen, eivät he olisi enää mahtaneet mitään, ja jos he olisivat pitäneet hänet päällikkönään, olisi heidän täytynyt totella häntä. Jos taas tarkastellaan venezialaisten saavutuksia, nähdään, että he toimivat varmasti ja kunniakkaasti niin kauan kuin kävivät sotaa omin miehin, eivätkä vielä olleet ryhtyneet sotatoimiin mantereella; siihen saakka he sotivat miehuullisesti aatelistonsa ja aseistetun rahvaansa avulla. Mutta alettuansa käydä myös maasotaa he unohtivat entisen kuntonsa ja alkoivat noudattaa muun Italian tapaa.

Ryhtyessään valloituksiin mantereella heidän ei aluksi tarvinnut liioin pelätä sotapäällikköjään, koska heidän alueensa oli verrattain pieni, mutta heidän ar-

¹ Palkkapäällikkö eli condottieri, Sforzan kilpailija Pohjois-Italiassa.

² Vitelli valittiin Firenzen sotapäälliköksi sodassa Pisaa vastaan 1498. Joutui kohta epäilyksen alaiseksi ja tuomittiin kuolemaan sekä mestattiin 1499.

vovaltansa sitä suurempi. Mutta kun he Carmagnolan¹ johdolla olivat lisänneet valtauksiaan, he piankin saivat huomata erehtyneensä. Kun he näet hänen johdolla olivat voittaneet Milanon herttuan, niin he huomasiivat hänet perin voimalliseksi, ja nähtyänsä samalla hänen vitkastelevan sodassa, he arvelivat, etteivät he enää voisi saada voittoa hänen johdollaan, mutta eivät sittenkään tahtoneet tai voineet erottaa häntä, peläten siten menettävänsä jo voitettut edut. Senpätähden heidän oli pakko, oman turvallisuutensa vuoksi, murhauttaa hänet. Sen jälkeen on heillä ollut sotapäällikköinä Bartolomeo da Bergamo, Roberto da San Sverino, kreivi di Pitigliano² y.m., joiden tappioita heidän täytyi pelätä enemmän kuin heidän voittojaan, kuten kävikin Vailän luona³, missä yksi ainoa taistelu riisti heiltä kaiken sen, mitä he kahdeksassasadassa vuodessa niin suurin ponnistuksin olivat saavuttaneet. Tällaiset joukot tekevät näet valloituksia hitaasti, vitkaan ja vähin erin, mutta tuottavat helposti äkillisiä ja suunnattomia häviöitä.

Koska nämä esimerkit ovat saattaneet minut puhumaan Italiasta, jossa jo kauan aikaa on käytetty palkka-

¹ Carmagnola l. Carmignola, oikeastaan Francesco Bossone, synt. Carmagnolassa noin 1390, mestattu Veneziassa 1432.

² Nämä olivat Venezian sotapäälliköitä 1400-luvun loppupuolella (Bartolomeo kuoli 1475, Roberto 1487 ja Pitiglianon kreivi Niccolò Orsini 1510).

³ Vailän taistelu oli toukokuussa 1509, n.s. Cambray-liigan sotieissa Vemezoaa vastaan. Siinä voittivat ranskalaiset, joiden liitossa oli paavi, Espanja ja Saksan keisari, ja tekivät tyhjäksi Venezian suunnitelmat Italian hegemonian suhteen.

joukkoja, niin tahdon käydä asiaan juurta jaksan käsiksi, osottaakseni sen alkuperän ja kehityksen, jotta paha voitaisiin aikanaan helpommin parantaa. Meidän tulee ottaa huomioon, kuinka Italia, keisarivallan viime aikoina menettäessä siellä merkityksensä ja paavin maallisen mahdin suuresti lisääntyessä, on nopeasti jakautunut moniin valtioihin.

Useat suuret kaupungit tarttuivat näet aseihin aate-
listiaan vastaan, joka keisarin aikaisemmin suosimana
sorti niitä, kun taas Kirkko niitä kannatti, voittaakseen
siten maallista vaikutusvaltaa. Toisissa taas niiden
omat kansalaiset kohosivat ruhtinaiksi. Siten joutui
miltei koko Italia Kirkon ja muutamien tasavaltojen
haltuun; ja kun ei Kirkko pappeineen eivätkä tasa-
vallat porvareineen pystyneet sotatoimiin, alkoivat he
palkata vierasta sotaväkeä. Ensimmäinen, joka hankki
palkkajoukoille merkitystä, oli romagnalainen Alberigo
da Como¹. Hänen koulustaan olivat muiden muassa
peräisin Sforza ja Braccio, jotka aikoinaan olivat Ita-
liassa käskijöinä. Heidän jälkeensä seurasivat kaikki
muut, jotka nykyaikaan saakka ovat johtaneet Italian
sotajoukkoja; ja tuloksena heidän kyvystään ja kun-
nostaan on ollut, että Kaarle on samonnut läpi Italian,
Ludvik on sitä ryöstänyt, Ferdinand² sortanut ja sveit-
siläiset häväisseet.

¹ Alberigo da Barbiano, Comon l. Conion kreivi, kuuluisan »P. Yrjön komppanian» johtaja, kuollut 1409.

² Ranskan kuninkaat Kaarle VIII ja Ludvik XII ja Espanjan kunin-
gas Ferdinand Katolilainen.

Moisten sotaherrain tarkoitus oli ennen kaikkea alentaa jalkaväen arvoa lisätäkseen siten omien joukkojensa merkitystä. Tämän he tekivät siitä syystä, että heillä ei ollut omaa valtiota, vaan he itse huolehtivat väestään. Silloin taas pieni joukko jalkaväkeä ei kyennyt antamaan heille merkitystä, ja suurta he eivät voineet elättää. Sentähden he nojautuivat ratsuväkeen, joka vähempilukuisenakin tuotti heille arvoa ja toimeentulon. Tässä suhteessa oli jouduttu niin pitkälle, että 20.000 miehen suuruudessa sotajoukossa oli tuskin 2.000 jalkamiestä. Muutoinkin he koettivat kaikin tavoin säästää itseään ja sotilaitaan vaivoilta ja vaaroilta siten, etteivät tappaneet toisiaan taisteluissa, vaan ottivat vankeja, joista ei vaadittu edes lunnaita. He eivät koskaan öisin käyneet kaupunkien kimppuun, eivätkä myöskään kaupunkien varusväet öisin hyökänneet heidän leiriinsä. Leiriänsä he eivät varustaneet paalutuksilla eikä vallihautoilla eivätkä käyneet talvisotaa. Tämä kaikki oli heidän sodankäyntisääntöjensä mukaista ja heidän omaa keksintöään, jotta siten, kuten sanottu, välttäisivät vaivoja ja vaaroja. Mutta juuri tällä tavoin he ovat saattaneet Italian orjuuteen ja häpeään.

13. luku.

Apujoukoista, omasta ja sekalaisesta sotaväestä.

Toinen laji hyödytöntä sotaväkeä on apujoukot eli sellainen vieraan ruhtinaan sotaväki, jonka itse olet kutsunut avuksesi ja puolustajaksesi. Niin teki äskettäin

paavi Julius, joka, tultuaan Ferraraa vastaan tekemässään yrityksessä katkeraan kokemukseen palkkajoukkojensa suhteen, turvautui apujoukkoihin ja kutsui avukseen Espanjan kuninkaan Ferdinandin aseellisine voimineen¹. Nämä joukot voivat kyllä semmoisinaan olla hyödyllisiä ja kelvollisia, mutta sille, joka ne kutsuu avukseen, ne aina ovat vahingollisia; sillä jos ne joutuvat tappiolle, olet sinäkin silloin hukassa, ja jos ne voittavat, tulee sinusta heidän vankinsa.

Vaikkapa entisajan historia tarjookin runsaasti sellaisia esimerkkejä, tahdon kuitenkin edelleen pysyä paavi Julius II:ta koskevassa, joka on vielä aivan tuore. Tahtoessaan vallata Ferraran hän ei voinut tehdä suurempaa tyhmyyttä kuin heittäytyä vieraan syliin. Hänen hyvä onnensa sentään toi väliin uuden seikan, joka pelasti hänet kokemasta huonon valintansa seurauksia. Kun näet hänen apujoukkonsa joutuivat tappiolle Ravennan luona, esiintyivät vastoin hänen ja kaikkien muiden luuloa sveitsiläiset ja ajoivat voittajat tiehensä. Niinpä hän ei joutunutkaan vihollistensa käsiin, koska ne ajettiin pakoon, eikä myöskään apujoukkojensa armoille, koska hän oli voittanut muiden avulla eikä heidän.

Firenzelaïset ollen aivan vailla omaa sotaväkeä, lähettivät kymmentuhatta ranskalaista Pisaa valloittamaan, mutta tästä aiheutui heille enemmän vaaraa

¹ Paavin sotapäällikkö oli kalliista hinnasta palkannut Ferraraa piirittämään 6.000 sveitsiläistä, mutta kohta piirityksen alussa nämä luopuivat paavin lipusta, luultavasti ranskalaisten houkuttuksesta ja lahjomina. Piiritys täytyi keskeyttää.

kuin milloinkaan mistään muusta puuhasta. Samoin Konstantinopolin keisari, puolustautuakseen naapurejaan vastaan, kutsui Kreikkaan kymmenentuhatta turkkilaista, jotka sodan loputtua eivät tahtoneetkaan enää sieltä poistua; tämä oli alkuna siihen orjuuteen, johon uskottomat sitten Kreikan saattoivat¹.

Niinpä siis se, joka ei halua päästä voittajaksi, käytäköön tällaisia joukkoja, jotka ovat paljoo vaarallisempia kuin palkkaväki. Niihin luottaessasi saat olla varma häviöstä, sillä niiden kokoonpano on yhtenäinen ja ne ovat vieraan käskyvallan alaisia. Sen sijaan palkkajoukot, vaikkapa voittavatkin, tarvitsevat enemmän aikaa ja sopivan tilaisuuden vahingoittaakseen sinua. Ne eivät näet muodosta lujaa kokonaisuutta, ovat sinun haalimiasi ja palkkaamiasi, ja se henkilö, jonka sinä teet heidän päälliköksi, ei heti saa niin suurta arvovaltaa, että voisi vahingoittaa sinua. Sanalla sanoen, palkkajoukkoihin nähden on vaarallisinta heidän pelkuruutensa, apujoukkoihin nähden taas heidän rohkeutensa.

Niinpä jokainen viisas ruhtinas onkin välttänyt moisia sotavoimia ja luottanut omiinsa, tahtoen mieluummin joutua omiensa tappiolle kuin voittaa vierain voimin, sillä hän ei ole katsonut todelliseksi sellaista voittoa, jonka hän on saavuttanut toisen aseiden avulla. Minä en koskaan epäröi viitata Cesare Borgiaan ja

¹ Tarkoittaa tapahtumia Kreikan keisarikunnassa 1300-luvun puolivälissä, jolloin Johannes Kantakuzenos ja Johannes Palaiologos siellä taistelivat keskenään vallasta ja edellinen turvautui turkkilaisten apuun.

hänen tekoihinsa. Mainittu ruhtinas tunkeutui Romagnaan kokonaan ranskalaisten apujoukkojen turvissa ja valloitti niiden avulla Imolan ja Forlin. Mutta kun nuo joukot eivät enää näyttäneet hänestä luotettavilta, niin hän kääntyi palkkajoukkoihin, arvellen ne vähemmän vaarallisiksi, ja palkkasi palvelukseensa Orsinit ja Vitellit. Huomattuaan nämäkin ajan oloon epäluotettaviksi, uskottomiksi ja vaarallisiksi hän ne hajoitti ja turvautui omiin sotamiehiinsä. Ja helposti voidaankin havaita näiden eri joukkolajien välinen ero, kun tarkastetaan sitä eroa, mikä oli herttuan asemassa hänen käyttäessään ensin ranskalaista, sitten Orsinin ja Vitellin väkeä ja lopuksi luottaessaan yksistään omiin sotilaihinsa ja omaan itseensä, jolloin hän aina näki kohoavansa. Koskaan häntä ei ollut pidetty niin suuressa arvossa kuin silloin, kun jokainen näki, että hänellä oli täysin oma sotaväki.

Aikomukseni oli pysyä vain Italian tarjoomissa tuoreissa esimerkeissä, mutta en kuitenkaan halua sivuuttaa Syrakusan Hieronia, josta jo edellä olen puhunut. Kuten on jo mainittu, ottivat syrakusalaiset hänet sotapäällikökseen. Pian hän huomasi, että palkkajoukot olivat hyödyttömiä, koska niiden johtajat menettelivät samoin kuin nykyään italialaiset päälliköt; ja kun hän näki, ettei hän voinut niitä pitää eikä myöskään erottaa, hän antoi heidät kaikki hakata kappaleiksi ja kävi sen jälkeen sota omiin voimiin eikä vierain. Lisäksi tahdon palauttaa mieleen erään tätä asiaa valaisevan kohdan Vanhasta Testamentista. Kun David tarjoutui Saulille menemään filistealaisten taisteluunvaatijaa

Goliathia vastaan, niin Saul, häntä rohkaistakseen, puetti hänet omaan sotisopaansa. Mutta tuskin oli David siihen pukeutunut, kun hän riisui sen yltään, sanoen ettei hän siinä asussa voisi olla vapaasti oma itsensä ja että hän tahtoi kohdata vihollisen linkonsa ja puukkonsa turvissa. Sanalla sanoen: vieraat aseet joko putoavat yltäsi, tai painavat sinua tai kiristävät.

Ludvik XI:n isä Kaarle VII, joka onnensa ja kuntonsa avulla vapautti Ranskan englantilaisista, huomasi välttämättömäksi hankkia itselleen oman sotajoukon ja perusti sen tähden kuningaskuntaansa vakinaisia ratsu- ja jalkaväkikomppanioita. Hänen poikansa, kuningas Ludvik XI, sittemmin lakkautti jalkaväen ja alkoi palkata sotilaille sveitsiläisiä. Tämä erehdys, jonka muutkin ovat tehneet, on, kuten nykyään nähdään, syynä mainittua kuningaskuntaa uhkaaviin vaaroihin.

Suosimalla sveitsiläisiä hän näet halvensi omien joukkojensa arvoa; jalkaväki on kokonaan hajoitettu ja ratsuväki on yhdistetty vieraihin joukkoihin, niin että se, totuttuaan taistelemaan yhdessä sveitsiläisten kanssa, ei enää osaa voittaa ilman heitä. Tästä johtuu, etteivät ranskalaiset kykene pitämään puoliansa sveitsiläisiä vastaan eivätkä ilman sveitsiläisiä pysty sotimaan muita vastaan. Ranskan sotajoukot ovat siis sekalaisia, osaksi palkkaväkeä, osaksi omia miehiä; tällaiset joukot yhdessä ovat paljoa paremmat kuin yksinomaan palkkaväki tai pelkät apujoukot, mutta paljoa kehomme kuin pelkkä kotimainen sotaväki. Sanottu esimerkki riittääköön, sillä Ranskan kuningaskunta olisi

voittamaton, jos Kaarlen järjestelmää olisi kehitetty tai edes säilytetty. Mutta ymmärtämättömydessään ihmiset ryhtyivät asiaan, joka heistä näyttää hyvältä, koska se ei heti ilmaise siinä piilevää myrkyä, kuten edellä olen sanonut keuhkotaudista. Niinpä sellainen ruhtinas, joka ei huomaa vaaraa, ennenkuin se on jo ovella, ei todellakaan ole viisas, ja viisaus onkin annettu harvoille.

Jos tutkitaan Rooman keisarikunnan rappeutumisen alkua, huomataan että yksinomaisena syynä siihen oli goottilaisten ottaminen palkkasotureiksi. Siitä alkaen rupesivat Rooman valtakunnan voimat heikontumaan, ja kaikki se voima, jonka Rooma kadotti, siirtyi gooteille. Niinpä olenkin sitä mieltä, ettei mikään ruhtinaskunta voi olla turvallinen ilman kotimaisia joukkoja; päinvastoin se silloin on kokonaan jätetty sattuman varaan ja voimattomaksi puolustautumaan onnettomuuden kohdatessa. Aina ovatkin viisaat miehet olleet sitä mieltä, ettei ole mitään niin kehnoa ja epävakaista kuin sellainen mahti ja maine, joka ei nojaudu omiin voimiin. Ja omia voimia ovat ne, jotka on koottu sinun alamaisistasi tai kansalaisistasi tai kannattajistasi; kaikki muut ovat palkka- tai apujoukkoja. Ja keino asettaa omia joukkoja on helposti keksittävässä, jos vain harkitaan minun edellä mainitsemiani menetelmiä ja otetaan huomioon, miten Aleksanteri Suuren isä Philippos ja miten useat muut tasavallat ja ruhtinaat ovat varustautuneet ja järjestäneet tämän asian; minä puolestani luotan täydellisesti heidän toimenpiteihinsä.

14. luku.

Ruhtinaan velvollisuuksista sotalaitokseen nähden.

Ruhtinaalla ei saa olla muuta aherrusta, ei muuta ajatusta eikä muuta harrastusta kuin sotalaitos, sen järjestys ja olemus. Sotataito on näet omiaan sille, joka tahtoo komentaa, ja se onkin niin vaikutusvoimainen, että se ei ainoasti suojele synnynnäisiä ruhtinaita, vaan myös usein edistää yksityisen miehen kohoamista ruhtinaan arvoon. Ja päinvastoin on nähty, kuinka monet ruhtinaat, jotka ovat ruvenneet enemmän harrastamaan huvituksia kuin sota-asioita, ovat kadottaneet valtansa. Sotataidon laiminlyönti onkin ensimmäinen syy sinun valtasi häviöön, mutta jos olet siinä mestari, on se keinona vallan saavuttamiseen. Francesco Sforza, ollen sotataitoinen mies, kohosi yksityishenkilöstä Milanon herttuaksi, mutta kun hänen poikansa karttoivat sodankäynnin vaivoja ja vaaroja, niin he muuttuivat herttuosta jälleen yksityishenkilöiksi. Muun pahan ohella, joka johtuu aseiden vieromisesta, seuraa myös yleinen halveksunta, joka on yksi niitä häpeätahroja, joita ruhtinaan tulee välttää, kuten etämpänä aion osottaa.

Aseellista ja aseetonta ei näet ollenkaan voi verrata toisiinsa, eikä liioin voida olettaa, että aseellinen tottelisi vapaaehtoisesti aseetonta tai että aseeton tuntisi itsensä turvalliseksi aseellisten palvelijainsa seurassa. Eihän ole mahdollista toimia menestyksellisesti yhdessä, jos toinen puoli osottaa halveksimistaan, toinen epäluuloaan. Niinpä muiden jo mainittujen hait-

tojen ohella seuraa vielä sekin, että ruhtinas, joka ei ymmärrä sota-asioita, ei voi saavuttaa sotamiestensä kunnioitusta eikä luottaa heihin. Ei siis pidä ruhtinaan koskaan laiminlyödä sota-asiaain harrastusta, ja rauhan aikana on hänen niitä harrastettava vielä enemmän kuin sodassa, mikä voi käydä päinsä kahdella tavalla, nimittäin käytännöllisesti ja tietoperäisesti.

Käytännöllisesti se tapahtuu siten, että hän hyvin järjestää ja harjoittaa sotaväkeänsä; samalla tulee hänen usein käydä metsästämissä, siten totuttaakseen ruumistaan vaivoihin ja oppiakseen sen ohella tuntemaan ja oivaltamaan paikalliset luonnonsuhteet, kuten vuorien korkeuden, laaksojen suunnan, tasankojen muodon, virtojen ja nevojen laadun, mikä kaikki vaatii mitä suurinta huolellisuutta. Tämä tuntemus hyödyttää kahdella tavalla: ensiksi, hän oppii tuntemaan oman maansa ja kykenee siten paremmin sitä puolustamaan; toiseksi, näiden paikkain käytännöllisen tuntemisen avulla hän helposti oppii oivaltamaan myös vieraan seudun, joka hänen on tarpeen tuntea. Esim. Toscanan kukkulat, laaksot, tasangot, joet ja suot ovat jossakin määrin samankaltaiset kuin muidenkin seutujen vastaavat luonnonsuhteet, joten se, joka hyvin tuntee yhden maakunnan eri puolet, voi helposti tutustua toisiinkin. Siltä ruhtinaalta, jolta tällainen kokeneisuus puuttuu, puuttuu myös oikean sotapäällikön ensimmäinen edellytys. Sillä vain täten oppii yllättämään vihollisen, valitsemaan leiripaikan, johtamaan sotajoukkoja, järjestämään taistelut ja piirtämään menestyksellisesti kaupunkeja.

Muun kiitoksen ohella, joilla kirjailijat ylistävät akhaialaisten ruhtinasta Philopoimenia¹, tavataan myös se että hän rauhankin aikana ajatteli yksistään sodankäyntitaitoa. Kuljeskellessaan ystävineen maaseudulla hän usein pysähtyi ja tiedusteli heiltä: »Kumpihan puoli olisi edullisemmassa asemassa, jos vihollinen seisoi tuolla kukkulalla ja me olisimme tässä sotajoukkoinemme? Miten olisi varmintä, hyvässä järjestyksessä, käydä hänen kimppuunsa? Jos me tahtoisimme peräytyä, kuinka olisi meidän meneteltävä; jos taas vihollinen peräytyisi, kuinka tulisi meidän ahdistaa häntä?» Retkeilyn aikana hän esitti heille kaikki ne eri asemat, joihin sotajoukko voi joutua, kuunteli heidän mielipiteitänsä ja selvitteli omiaan, vahvistaen niitä perusteillaan. Niinpä johtuikin tästä alituisesta asiain pohtimisesta, ettei sitten sodassa koskaan voinut sattua tapausta, johon hän päällikkönä ei olisi tien-nyt ennakoita keinoja.

Mitä taas tulee opinnoihin, on ruhtinaan luettava historiaa ja siitä tarkasteltava etevien miesten toimia. Hänen tulee ottaa huomionsa, kuinka he ovat menelleet sodassa, tutkia heidän voittojensa ja tappioitensa syitä, voidakseen välttää jälkimmäisiä ja ottaa oppia edellisistä. Ennen kaikkea tulee hänen menetellä samoin kuin moni entisajan etevä mies, joka on ottanut esikuvakseen jonkun ennen häntä eläneen mai-

¹ Philopoimen oli v:sta 207 Akhaian liiton etevä johtaja ja sotapäällikkö, »viimeinen kreikkalainen»; vapautti Messenian Spartan tyrannin Nabiin vallasta. Tyhjensi vihollisten vangiksi jouduttuaan myrkkymaljan v. 183 e.Kr. s.

nion ja kuuluisan sankarin, jonka tekoja ja käytöstä hän on aina pitänyt ohjeenaan, kuten kerrotaan Aleksanteri Suuren pitäneen esikuvanaan Akhilleusta, Caesarin Aleksanteria, Scipion Kyyrosta. Se joka lukee Kyyroksen elämäkerran, minkä Ksenophon on kirjoittanut, huomaa Scipion elämästä, kuinka tämä esikuvaksi ottaminen oli hänelle kunniaksi ja kuinka Scipio koetti tapojen puhtaudessa, ystävällisyydessä, lempeydessä ja anteliaisuudessa ottaa oppia kaikesta siitä, mitä Ksenophon on kertonut Kyyroksesta.

Samalla tavoin tulee viisaan ruhtinaan menetellä. Hän ei saa olla joutilaana rauhan aikana, vaan tulee hänen ahkerasti koota sellainen pääoma, joka voi olla hänelle avuksi hädän hetkellä, niin että hän, kohtalon kääntyessä, on valmis kestämään sen iskuja.

15. luku.

**Siitä miten ihmiset, eritotenkin ruhtinaat,
saavat osakseen kiitosta tai häpeää.**

Nyt jää tarkasteltavaksemme, miten ruhtinaan tulee suhtautua alamaisiinsa ja ystäviinsä. Ja tietäen monien jo kirjoittaneen tästä, pelkään näyttäväni kovin vaate-
liaalta, jos minäkin vielä puutun siihen, varsinkin kun minun mielipiteeni juuri tässä asiassa poikkeavat muiden lausumista. Mutta koska tarkoitukseni on kirjoittaa sellaista, josta voi olla hyötyä sille, joka sen ymmärtää, katson soveliaammaksi noudattaa asian oleellista totuutta kuin kaikenlaisia mielikuvitteluja. Monet

ovat näet kuvitelleet tasavaltoja ja ruhtinaskuntia, jollaisia ei ole koskaan nähty eikä tunnettu todellisuudessa. Todellinen elämä on niin kaukana kuvitellusta, että se, joka jälkimmäisen vuoksi laiminlyö edellisen, valmistaa itselleen pikemmin häviötä kuin pelastusta. Sillä sen ihmisen, joka aina ja kaikessa tahtoo menetellä oikein, on pakko joutua häviöön niiden monien joukossa, jotka eivät tee samoin. Niinpä tuleekin sen ruhtinaan, joka tahtoo pysyä pystyssä, oppia menettelemään myös väärin ja toimimaan siinä suhteessa tarpeen mukaan.

Jättäen siis sikseen kaikki ruhtinaita koskevat kuvitelmat ja puhuen vain tosiasioista, väitän että kaikki ne ihmiset, joista puhutaan, ja varsinkin ruhtinaat, koska he ovat niin paljon muita korkeammalla, merkitään jollakulla niistä ominaisuuksista, jotka tuottavat heille kiitosta tai moitetta. Toista kutsutaan anteliaaksi, toista saidaksi – käyttäökseni toscanalaista sanaa, koska ahnas (*avaro*) kielellämme merkitsee lisäksi sellaista, joka tahtoo muita riistämällä rikastua, saita (*misero*) taas sellaista, joka ei henno käyttää sitäkään minkä omistaa: toista pidetään avuliaana, toista saaliinhimoisena; toista julmana, toista lempeänä; toista petollisena, toista uskollisena; toista naisellisena ja pelkurina, toista hurjana ja rohkeana; toista ystävällisenä, toista röyhkeänä; toista irstaana, toista siveänä; toista vilpittömänä, toista viekkaana; toista kovana, toista herkkätunteisena; toista vakavana, toista kevytmielisenä; toista uskonnollisena, toista epäuskoisena; ja niin edespäin.

Tiedän jokaisen myöntävän, että olisi mitä kiitetävin asia, jos ruhtinas kaikista edellä luetelluista ominaisuuksista omaisi parhaat. Mutta kun jo itse ihmisluonto on sellainen, ettei hän voi omata niitä kaikkia eikä niitä kokonansa toteuttaa, täytyy hänen sen sijaan olla niin ymmärtäväinen, että osaa välttää sellaisten paheiden tuottamaa huonoa mainetta, jotka voivat viedä häneltä vallan. Tosin tulee hänen, mikäli mahdollista, varoa sellaisiakin paheita, joista ei ole sama seuraus: mutta jollei se ole mahdollista, ei hänen tarvitse pitää siitä yhtä paljon lukua. Vihdoin ei ole syytä liioin arkailla sellaisten paheiden tuottamaa häpeää, joita karttaen on vaikea säilyttää valtaansa, sillä kuitenkin kaitkenkin on asioita, jotka näyttävät hyveiltä, mutta siitä huolimatta vievät noudattajansa perikatoon, kun taas on toisia, jotka näyttävät paheilta ja kuitenkin ovat syynä noudattajansa turvallisuuteen ja menestykseen.

16. luku.

Anteliaisuudesta ja saituudesta.

Lähtökohtanani ensimmäiset edellä luetelluista ominaisuuksista, väitän että anteliaan maineessa oleminen on edullista. Kumminkin sellainen anteliaisuus, joka ei tuota sinulle kunnioitusta, on sinulle vahingollinen. Sillä jos sinä harjoitat anteliaisuuttasi oikealla tavalla, kuten tulee ja sopii, mutta sitä ei tunneta, niin sinua piankin syytetään sen vastakohdasta. Senpätähden täy-

tyykin sen, joka tahtoo ihmisten silmissä käydä anteliaasta, kaikin tavoin ilmaista rikkauttaan. Täten ruhtinas useimmiten kuluttaa siihen kaikki varansa ja on lopuksi pakoitettu, pysyäkseen edelleen anteliaan maineessa, rasittamaan alamaisansa kaikenlaisilla veroilla ja maksuilla sekä tekemään kaikkensa rahojen hankkimiseksi. Siten hän piankin joutuu alamaistensa vihoihin, vieläpä köyhyytensä takia kaikkien muidenkin halveksimaksi. Ja koska hänen anteliaisuutensa on vahingoittanut useita, mutta hyödyttänyt harvoja, käy hänen huonosti heti ensimmäisen vaaran tai vastoinkäymisen kohdatessa. Mutta jos hän taas, sen huomattuaan, tahtoo peräytyä, aletaan häntä heti syyttää kitsaudesta.

Kun ruhtinas siis toimii vain omaksi vahingokseen, jos siten pyrkii anteliaan maineeseen, on oikeampaa, ettei hän viisaana miehenä liioin arkaile kitsaan nimeä. Ajan pitkään häntä näet sittenkin pidetään anteliaana, kun nähdään, että juuri hänen säästävisyytensä vuoksi hänen tulonsa riittävät, niin että hän voi puolustautua, kun hänen päällensä hyökätään, ja ryhtyä yrityksiinsä kansaansa rasittamatta. Siten hän joutuu osottamaan anteliaisuutta kaikille niille, joilta hän ei riistä, ja sellaisia on runsaasti, ja kitsautta niille, joille hän ei ole mitään antanut, ja niitä on vähän.

Meidän aikanamme olemme nähneet vain kitsaina pidettyjen toimittavan suuria asioita; muut ovat joutuneet häviöön. Paavi Julius II osottautui kylläkin anteliaaksi päästäksensä paavin istuimelle; mutta sittemmin hän ei enää siitä erityisemmin välittänyt, voidak-

seen käydä sotaa Ranskan kuningasta vastaan. Monet sotansa hän on suorittanut ilman ylimääräisiä veroja, koska hänen pitkällinen säästäväisyytensä kykeni peittämään liiat menot. Jos nykyinen Espanjan kuningas olisi ollut anteliaan maineessa, hän ei koskaan olisi voinut voitollisesti suorittaa niin monia suuria yrityksiään. Välttääkseen alamaistensa ryöstämistä, voidakseen puolustaa asemaansa ja karttaakseen köyhäksi ja mitättömäksi joutumistaan ja riistäjän nimeä, tulee ruhtinaan vähemmän välittää siitä, että häntä kutsutaan saidaksi, sillä tämä on yksi niistä vioista, jotka pitävät hänen valtaansa pystyssä.

Jos joku väittäisi, että Caesar anteliaisuutensa avulla kohosi yksinvaltaan ja että monet muut, koska he ovat esiintyneet ja koska heitä on pidetty anteliaina, ovat nousseet mitä korkeimpiin asemiin, vastaan: joko sinä jo olet ruhtinas tai vasta siksi pyrit. Edellisessä tapauksessa on anteliaisuus vahingollinen, jälkimmäisessä taas on sangen tarpeellista olla anteliaan maineessa; ja Caesar oli juuri sellainen, joka tahtoi päästä Rooman valtiaaksi. Mutta jos hän siksi päästyään olisi elänyt kauemmin eikä olisi vähentänyt menojaan, olisi hän kadottanut valtansa.

Jos taas joku sanoisi, että on ollut paljon peräti anteliaina pidettyjä ruhtinaita, jotka sotajoukkoineen ovat suorittaneet suuria tekoja, vastaan siihen: ruhtinas kuluttaa joko omia ja alamaistensa varoja tai vieraiden. Edellisessä tapauksessa hänen tulee olla säästeliäs, jälkimmäisessä mahdollisimman runsaskätinen. Sillä sen ruhtinaan, joka elättää toimivaa sotaväkeänsä

saaliilla, ryöstöillä, paloveroilla ja muiden omaisuudella, täytyy olla antelias; muutoin sotamiehet eivät seuraisi häntä. Sen suhteen, mikä ei ole sinun eikä alamaistesi omaa, voit olla sangen runsaskätinen, kuten aikoinaan olivat Kyyros, Caesar ja Aleksanteri; sillä vieraan omaisuuden tuhlaaminen ei vähennä arvoasi vaan päinvastoin lisää. Ainoasti omien varojesi tuhlaus vahingoittaa sinua. Eikä mikään ole omiaan siinä määrin kuluttamaan itsensä kuin anteliasuus, sillä sitä mukaa kuin sinä harjoitat sitä, kadotat mahdollisuuden sitä harjoittaa ja muutut köyhäksi ja halveksituksi tai, jos tahdot karttaa köyhyyttä, ryöstönhaluiseksi ja vihatuksi. Ja ennen kaikkea tulee ruhtinaan varoa, ettei häntä ruvettaisi halveksimaan ja vihaamaan, mutta juuri anteliasuudesta on hänelle sellainen seuraus. Niinpä onkin viisaampaa kantaa saiturin nimeä, joka kyllä saattaa huonoon huutoon, mutta ei vihan esi-neeksi, kuin anteliaan maineeseen päästäkseen saada rosvon nimi, joka tuottaa sekä häpeää että vihaa.

17. luku.

**Julmuudesta ja lempeydestä ja siitä,
onko parempi olla rakastettu kuin pelätty.**

Tullakseni nyt muihin edellä mainittuihin ominaisuuksiin, sanon että jokaisen ruhtinaan tulee tavoitella lempeän eikä julman nimeä; kuitenkin tulee hänen varoa käyttämästä lempeyttään väärin. Cesare Borgiaa pidettiin julmana; sittenkin juuri tämä hänen julmuu-

tensa piti Romagnan koossa, yhtenäisenä, rauhallisena ja uskollisena. Jos asiaa tarkoin punnitaan, havaitaan hänen olleen paljoo lempeämmän kuin Firenzen kansan, joka julman nimeä välttääkseen salli Pistoian kaupungin joutua perikatoon¹. Senpätähden ruhtinaan, joka tahtoo pitää alamaisansa koossa ja kuuliaisuuksessa, ei tule säikähtää julmurin nimeä, sillä rankaisemalla muutamia harvoja hän osottaa suurempaa lempeyttä kuin ne, jotka liiallisesta hyväsydämyyksestä sallivat epäjärjestyksiä syntyvän, mistä ovat seurauksena murhat ja ryöstöt. Nehän näet tavallisesti häiritsevät koko yhteiskuntaa, kun sitävastoin ruhtinaan rankaisutoimenpiteet kohtaavat vain yksityistä. Kaikista ruhtinaista voi vastakohonnut vähimmin välttää julmurin nimeä, sillä uusia valtioita uhkaavat kaikkialta vaarat. Senpätähden Vergiliuskin antaa Didon pyytää anteeksi uuden hallituksensa ankaruutta seuraavin sanoin:

*Res dura et regni novitas me talia cogunt
moliri et late fines custode tueri².*

Kuitenkin tulee ruhtinaan olla hidas uskomaan ja toimeen ryhtymään; hänen ei pidä turhasta säikähtää; hä-

¹ Tarkoittanee sitä että firenzeläiset eivät ajoissa ankaruudella masentaneet Pistoian puoluetistelija ja kapinoita 1500-luvun alussa.

² »Ankara asiointila ja valtion uutuus pakoittavat minut sellaisiin toimenpiteihin ja suojelemaan rajoja laajalti vartioilla». (Vergilius, *Aeneis*, 1. laulu.)

nen tulee menetellä maltillisesti, viisaasti ja ihmisystävällisesti, niin ettei liiallinen luottavaisuus tekisi häntä varomattomaksi ja liiallinen epäluuloisuus sietämättömäksi.

Tässä esiintyy kysymys: Onko parempi olla rakastettu kuin pelätty, vai pelätty kuin rakastettu? Vastaus: tulee olla kumpaakin, mutta koska on vaikea niitä molempia yhdistää, on paljokaan turvallisempaa olla pelätty kuin rakastettu, jos kerta toisen näistä täytyy puuttua. Yleensä voidaan näet ihmisistä sanoa, että he ovat kiittämättömiä, horjuvaisia, teeskeliäitä, arkoja vaaroissa, mutta voitonhimoisia. Niin kauan kuin teet heille hyvää, he ovat kokonaan sinun ja tarjoavat sinulle verensä, omaisuutensa, elämänsä ja lapsensa (kuten jo olen sanonut), kun hätä on kaukana; mutta kun se uhkaa sinua, silloin he nousevat kapinaan. Ja se ruhtinas, joka luottaa yksinomaan heidän vakuutuksiinsa eikä muulla tavoin huolehdi turvallisuudestaan, joutuu perikatoon. Sillä ystävyys, joka on hankittu ostamalla eikä hengen suuruudella ja ylevyydellä, on tosin saatavissa, mutta hädän hetkellä se ei kestä koetusta eikä kelpaa.

Ihmiset yleensä kammoksuvat vähemmän sen loukkaamista, jota rakastetaan, kuin sen, jota pelätään. Rakkaus on näet sidottu kiitollisuuteen, ja tämä side katkeaa ihmisluonnon kehnouden vuoksi heti kun oma etu tarjoo siihen tilaisuuden; mutta pelkoa pitää vireillä rankaisemisen kauhu, eikä se häviä koskaan. Kuitenkin tulee ruhtinaan vaikuttaa pelkoa sellaisella tavalla, joka ei aiheuta vihaa, jollei liioin rakkautta-

kaan. Käy näet hyvin laatuun olla pelätty mutta ei vihattu; niin tapahtuu aina silloin, kun ruhtinas ei kajoa kansalaistensa ja alamaistensa omaisuuteen eikä heidän narsiinsa. Mutta jos hänen on pakko vuodattaa jonkun verta, on se tehtävä vasta sitten, kun tuomion oikeudellisuutta on tukemassa selvät syyt. Ennen kaikkea tulee pidättyä kajoamasta toisten omaisuuteen, sillä ihmiset unohtavat pikemmin isänsä kuoleman kuin perintönsä kadottamisen. Tosin ei koskaan puutu aihetta riistää toisten omaisuutta, ja se, joka alkaa elää ryöstöillä, keksii aina tekosyitä päästä toisten tavaraan käsiksi; sitävastoin syyt verenvuodatukseen ovat harvinaisempia ja lakkaavat pikemmin.

Mutta jos ruhtinas johtaa sotajoukkoaan ja komentaa suurta sotilasmäärää, silloin hänen ei ollenkaan tule arkailla julman nimeä, sillä muutoin hän ei koskaan kykene pitämään armeijaansa koossa eikä sota-kuntoisena.

Hannibalin ihmeteltäviin tekoihin luetaan myös se, että hänen suunnattomassa armeijassaan, joka oli kokoonpantu mitä erilaisimmista ihmisistä ja viety sotiin vieraaseen maahan, ei koskaan puhjennut mitään eripuraisuutta enemmän sen omassa keskuudessa kuin sen ja päällikön kesken, yhtä vähän myötä- kuin vastoinikäymisessä. Tämä ei voinut johtua muusta kuin hänen epäinhimillisestä julmuudestaan, joka yhdessä hänen lukemattomien suurten avujensa kanssa teki hänet aina sotamiesten silmissä kunnioitetuksi ja pelottavaksi, mitä vaikuttamaan hänen muut ominaisuutensa eivät yksinään olisi riittäneet. Ajattelematto-

mat kirjailijat toiselta puolen ihmettelevät hänen suuria tekojaan, mutta toiselta puolen tuomitsevat niiden oikean syyn.

Että asia todella on niin, että hänen muut avunsa eivät olisi hänelle riittäneet, se näkyy selvästi Scipiosta, joka oli mitä harvinaisin mies ei ainoasti omana aikanaan, vaan myös koko ihmiskunnan historiassa. Häntä vastaan nousivat hänen omat sotajoukkonsa Espanjassa kapinaan, ja tämä johtui yksistään siitä, että hän oli ollut liian suopea sotilaita kohtaan ja sallinut heille enemmän vapautta kuin sotakurin mukaan oli luvalista. Tästäpä Fabius Maximus häntä sitten moitti senaatissa, kutsuen häntä Rooman sotaväen turmelijaksi. Kun eräs Scipion alapäällikkö oli tuhonnut locrilaiset, ei hän kostonut tälle heidän puolestaan eikä rangaissut alapäällikkönsä röyhkeyttä; mikä kaikki johtui hänen sävyisästä luonteestaan. Niinpä sanoikin eräs, joka senaatissa tahtoi puolustella häntä, että oli paljon ihmisiä, jotka paremmin osaavat olla itse erehtymättä kuin rangaista toisten erehdyksiä. Tämä ominaisuus olisi ajan pitkään tahrannut Scipion maineen ja kunnian, jos hän olisi ylipäällikkönä jatkanut samaan tapaan. Mutta kun hän oli senaatin valvonnan alainen, ei tämä vahingollinen luonteenpiirre ainoasti ollut merkityksetön, vaan vieläpä oli hänelle kunniaksikin.

Palaten kysymykseen: rakastettu vaiko pelätty? päätän siis, että koska ihmisten rakkaus riippuu heistä itsestään, mutta heidän pelkonsa riippuu ruhtinaasta, viisaan ruhtinaan tulee nojautua siihen mikä on hänen

omassa vallassaan, eikä siihen mikä on muiden vallassa. Hänen tulee ainoastaan, kuten sanottu, koettaa välttää alamaistensa vihaa.

18. luku.

Missä määrin ruhtinaiden on pidettävä lupauksensa.

Jokainen käsittää, kuinka kiitettävää on että ruhtinas pitää lupauksensa ja toimii rehellisesti eikä petollisesti. Kuitenkin osottaa nykypäivien kokemus, että ne ruhtinaat ovat suorittaneet suurtöitä, jotka eivät liioin ole pitäneet lukua lupauksistaan, vaan päinvastoin ovat viekkaasti osanneet panna ihmisten pään pyörälle ja lopuksi päässeet voitolle niistä, jotka ovat luottaneet heidän sanoihinsa. Tiedettäköön siis, että on kaksi eri tapaa taistella: toinen lakien, toinen raa'an voiman avulla. Edellinen on ihmisten, jälkimäinen eläinten tapa. Mutta koska edellinen ei useinkaan riitä, täytyy turvautua jälkimäiseen. Niinpä täytyykin ruhtinaan osata esiintyä sekä ihmisenä että eläimenä. Juuri tätä seikkaa ovat muinaisajan kirjailijat tahtoneet peitetyin sanoin teroittaa ruhtinaiden mieliin, kertoessaan, kuinka Akhilleus ynnä monet muut muinaisajan ruhtinaat olivat lapsina annetut kentauri Kheironin hoitoon, jotta kasvaisivat hänen valvontansa alaisina. Tämä tietysti merkitsee sitä, että kun opettaja oli puoleksi ihminen, puoleksi eläin, ruhtinasten tuli oppia käyttämään hyväkseen kumpaakin luonnetta, sillä toinen ilman toista ei riitä.

Jos siis ruhtinaan on tarvis osata hyvin näytellä eläintä, tulee hänen esikuvikseen valita kettu ja leijona; sillä leijona ei osaa yksin välttää ansoja eikä taas kettu kykene yksin puolustautumaan susilta. Täytyy siis olla kettu keksiäkseen ansat ja leijona pelottaakseen sudet. Ne, jotka tahtovat esiintyä yksinomaan leijonina, eivät ymmärrä asiaansa. Senpätähden ei viisas ruhtinas voi eikä hänen tulekaan pitää sanaansa, jos sellaisen noudattaminen olisi hänelle vahingoksi ja jos ne syyt ovat hävinneet, jotka saivat hänet sellaiseen sitoutumaan. Jos kaikki ihmiset olisivat hyviä, ei tämä neuvo olisi paikallaan, mutta kun he ovat kelvottomia eivätkä puolestaan pysy sinulle antamassaan sanassa, ei sinunkaan tarvitse pitää heille antamiasi lupauksia.

Eikä ruhtinaalla ole koskaan puuttuva laillisia syitä puolustella sanansa rikkomista. Tästä voitaisiin luettelaa runsaasti nykyaikaisia esimerkkejä ja osottaa, kuinka monet rauhansopimukset ja sitoumukset ovat rauenneet tyhjiin ruhtinasten petollisuuden takia, ja kuinka se, joka on parhaiten osannut matkia kettua, on parhaiten onnistunut. Mutta tätä ominaisuutta täytyy osata taitavasti kaunistella ja olla suuri teeskentelijä ja näyttelijä. Ihmiset ovat näet niin yksinkertaisia ja niin riippuvaisia hetken pakoituksesta, että se, joka tahtoo pettää, löytää aina jonkun helposti petettävän.

Aivan tuoreista esimerkeistä tahdon mainita vain yhden. Aleksanteri VI ei tehnyt koskaan muuta kuin petti ihmisiä, eipä edes koskaan ajatellutkaan muuta ja löysi aina petettäviä uhreja. Ei ole koskaan kukaan ihminen osannut vakavammin vakuutella ja juhlallisem-

min vanhoa jotakin asiaa, mutta vähemmän sitä pitää kuin hän. Siitä huolimatta hänen petoksensa aina onnistuivat, koska hän hyvin tunsu kanssaihmisensä.

Ruhtinas ei siis välttämättä tarvitse kaikkia edellä mainittuja hyviä avuja, mutta hänen täytyy ainakin luulotella omaavansa ne. Rohkenenpa väittää, että niiden omaaminen ja alituinen noudattaminen on vahingollistakin, kun sen sijaan niiden teeskentely on hyödyllistä, kuten olla olevinaan armelias, uskollinen, lempeä, hurskas ja vilpitön. Mutta tulee siinä määrin hallita mielensä, että tarpeen tullen voi ja osaa menettellä päinvastoin.

Tulee siis ymmärtää, että ruhtinas, eritotenkin vastakohonnut, ei voi noudattaa kaikkia niitä hyveitä, jotka tuottavat ihmisille hyvän nimen; voidakseen säilyttää valtansa, hänen täytyy useinkin toimia vastoin uskollisuuden, ihmisyyden, armeliaisuuden ja uskonnon lakeja. Sentähden on tarpeen, että hänellä on sellainen luonne, joka helposti kääntyy tuulien ja onnen vaihtelujen mukaan eikä kuitenkaan, kuten jo sanoin, aiheettomasti poikkea hyveen polulta, mutta kyllä tarvittaessa osaa käydä paheenkin tietä.

Niinpä tuleekin ruhtinaan pitää tarkka huoli siitä, ettei hänen suustaan koskaan luiskahda sanaa, joka ei olisi noiden edellä mainittujen viiden hyveen täyttämä. Häntä nähdessään ja kuullessaan tulee jokaisen luulla, että siinä on edessäsi itse lempeys, uskollisuus, vilpittömyys, ihmisuus ja hurskaus. Eikä mikään ole tärkeämpää kuin viimeainitun hyveen näennäinen omaaminen. Ihmiset näet arvostelevat yleensä enem-

män silmiensä kuin käsiensä mukaan, sillä jokainen saattaa nähdä, mutta harvat tulla kansasi kosketuksiin. Kaikki näkevät, miltä näytät, harvat tuntevat, mikä todella olet. Ja nuo harvat eivät rohkene vastustaa niiden monien mielipidettä, joilla on valtion mahti ja arvo suojanaan. Kaikkien ihmisten teot, erittäinkin ruhtinasten, joiden suhteen ei voi vedota mihinkään tuomioistuimeen, arvioidaan vain tulostensa mukaan. Ruhtinaan on siis vain turvattava elämänsä ja valtansa; siihen käytetyt keinot arvostellaan aina kunniallisiksi, vieläpä kiitosta ansaitseviksi, sillä rahvas kiinnittää huomionsa vain asian ulkonäköön ja lopputulokseen. Ja koko maailmahan on pelkkää rahvasta, kun sen sijaan harvat järkevät saavat merkitystä vain silloin, kun rahvas ei enää tiedä, mihin nojautua. Eräs nykyajan ruhtinas, jonka nimi jääköön tässä mainitsematta¹, ei koskaan saarnaa muusta kuin rauhasta ja uskollisuudesta, mutta itse asiassa vihaa ankarasti molempia; ja jos hän niitä todella olisi noudattanut, olisivat ne häneltä jo monta kertaa vieneet sekä valtion että arvovallan.

19. luku.

Halveksinnan ja vihan välttämisestä.

Käsiteltyäni täten ainoasti tärkeimpiä niistä ominaisuuksista, joista edellä on ollut puhe, tahdon nyt lyhyesti kosketella muitakin samalla yleiseltä näkökan-

¹ Nähtävästi Espanjan kuningas Ferdinand Katolilainen.

nalta, nimittäin että ruhtinaan tulee, kuten edellä osaksi jo on sanottu, välttää kaikkea sellaista, joka voi aiheuttaa häntä kohtaan vihaa tai halveksintaa. Ja joka kerta kun hän siinä onnistuu, hän samalla täyttää velvollisuutensa, eikä hänen tarvitse pelätä mitään vaaraa muunlaisen parjauksen taholta. Kuten jo edellä olen sanonut, joutuu hän vihan esineeksi ennen kaikkea silloin, kun hän on ryöstönhaluinen ja ahdistelee alamaistensa omaisuutta ja vaimoja, joista hänen siis tulee pysyä erillään. Kunhan vain jätetään rauhaan suuren yleisön omaisuus ja kunnia, niin se elää tyytyväisenä, ja taisteltava on vain muutamain harvain kunnianhimoa vastaan, jonka kyllä voi helposti pitää aisoissa monella tavalla.

Halveksituksi joutuu se, jota pidetään vaihtelevaisena, kevytmielisenä, naisellisena, arkana, horjuvana; tätä kaikkea tulee ruhtinaan varoa kuin karia ja sen sijaan pyrkiä osottamaan toimissaan suuruutta, rohkeutta, vakavuutta ja voimakkuutta. Kaikessa, mikä koskee hänen alamaistensa yksityisiä asioita, hänen tulee näyttää, että hänen tuomionsa ovat peruuttamattomia, ja säilyttää sellainen arvovalta, ettei kukaan edes yritäkään pettää häntä tai saada häntä horjumaan. Sitä ruhtinasta, josta on tällainen käsitys, pidetään suuressa arvossa, ja sitä vastaan, jota tarpeeksi kunnioitetaan, ei liioin kapinoida eikä helposti hyökätä, koska hyvin tiedetään, että hän on kelpo mies ja alamaistensa arvossa pitämä. Ruhtinaan tulee näet pelätä kahdenlaista vaaraa, toista alamaistensa taholta, toista ulkovaltain puolelta. Jälkimäisiä vastaan hän voi

puolustaa itseään hyvien sotajoukkojen ja hyvien ystävien avulla; ja hyviä ystäviä on aina sillä, jolla on hyviä sotajoukkoja. Sisäiset olot pysyvät kyllä lujina niin kauan kuin ulkonaiset suhteet ovat varmat, jollei joku salaliitto ole niitä jo häirinnyt. Ja vaikkapa ulkoapäin uhkaisikin vaara, niin ruhtinas, jos hän on vain oikein hallinnut ja elänyt, kuten olen sanonut, ja jos hän ei menetä malttiansa, aina helposti torjuu jokaisen hyökkäyksen, kuten aikoinaan spartalainen Nabis, josta jo on ollut puhe.

Mutta alamaisten taholta saa ruhtinas ulkonaisenkin rauhan vallitessa pelätä salaista kapinaa. Sitä vastaan on paras keino välttää halveksintaa ja vihaa ja toimia niin, että kansa on häneen tyytyväinen. Tämän seikan vaarinottaminen on, kuten edellä olen lavealti selittänyt, hänelle sangen tärkeä. Yksi kaikkein tehokkaimpia keinoja, joka on ruhtinaan käytettävissä salaliittoja vastaan, onkin se, ettei hän ole kansansa vihan tai halveksinnan esineenä, sillä ne, jotka salaliittoutuvat, luulevat aina ruhtinaan kuolemalla tyydyttävänsä kansan. Mutta jos he arvelevat sillä loukkaavansa kansaa, niin he eivät uskalla ryhtyä sellaiseen puuhaan, koska vaikeudet salaliittolaisten puolella silloin ovat lukemattomat.

Kokemuksesta nähdään, että paljon on tehty salaliittoja, mutta harvat ovat onnistuneet; sillä se, joka tekee salaliiton, ei voi toimia yksin eikä voi saada tovereja muualta kuin tyytymättömiksi luulemiensa joukosta. Mutta niin pian kuin olet paljastanut aikeesi jollekin tyytymättömälle, olet samalla antanut hänelle

keinon tyydyttää omat pyyteensä, koska hän voi aikeesi ilmiantamisesta toivoa itselleen kaikenlaisia etuja. Sillä nähdessään siltä taholta edessään varman hyödyn ja toiselta ainoasti epätietoisuutta ja vaaroja, täytyisi hänen olla joko todella vilpittömän ystäväsi tai ruhtinaan mitä leppymättömin vihamies, pysyäkseen sinulle uskollisena. Lyhyesti sanoen: salaliittolaisen puolella on häntä lamauttamassa vain pelko, kateus ja rangaistuksen uhka, mutta ruhtinaan puolella on ruhtinuuden korkea arvo, lait, ystävien ja valtiiovallan turva; ja ne suojelevat häntä siinä määrin, että, jos niihin vielä lisätään kansan suosio, on aivan mahdotonta löytää niin uhkarohkeaa, joka uskaltaisi salaliittoutua. Tavallisestihan salaliittolaisella on syytä pelkoon ennen tekonsa suorittamista, mutta tässä tapauksessa hänen täytyy pelätä vielä jälkeensä, sillä ilkityönsä tehtyään hän saa kansan viholliseksi, löytämättä mistään turvapaikkaa.

Tästä seikasta voitaisiin luetella loputtomasti esimerkkejä, mutta tahdon tyytyä mainitsemaan vain yhden, joka kuuluu isiemme aikaan. Messer Annibale Bentivoglio¹, Bolognan ruhtinas ja nykyisen messer Annibalen isoisa, sai surmansa häntä vastaan salaliittoutuneiden Canneschien kädestä, jättäen jälkeensä vai yhden lapsen, Giovannin, joka vielä oli kapalossa. Mutta heti murhan jälkeen nousi kansa ja surmasi

¹ Bentivogliot olivat pohjois-italialainen ylimyssuku, jota 1400-luvulla vaihtelevalla onnella vallitsi Bolognassa. Giovanni B. hallitsi Bolognassa 1462–1506; joutui alamaistensa vihoihin ja pakeni paavi Julius II:n hyökätessä Bolognaa vastaan; kuoli Milanossa 1508.

kaikki Canneschit, mihin oli syynä se suuri kansanosio, jota Bentivogliot siihen aikaan nauttivat Bolognassa. Ja se olikin niin yleinen, että bolognalaiset, kun Annibalen kuoltua ei ollut ketään, joka olisi kyennyt hallitsemaan valtiota, ja kun he kuuluivat, että Firenzessä oli eräs Bentivoglio-perheen jälkeläinen, jota siihen saakka oli pidetty erään sepän poikana, saapuivat Firenzeen ja tarjosivat hänelle kaupunkinsa hallituksen, jota hän sitten hoitikin siihen saakka kun messer Giovanni itse kykeni hallitsemaan.

Niinpä pidänkin selvänä, että ruhtinaan ei tarvitse liioin välittää salaliitoista niin kauan kuin kansa on hänelle suosiollinen. Mutta jos kansa alkaa häntä vihata ja uhkailla, silloin on hänen pelättävä kaikkea ja kaikkia. Hyvin järjestetyt valtiot ja viisaat ruhtinaat ovatkin kaikella huolella varoneet, etteivät vain ylimykset joutuisi epätoivoon ja että kansa olisi tyytyväinen ja myötämielinen, sillä juuri tämä on ruhtinaan kaikkein tärkeimpiä tehtäviä.

Hyvin järjestetyistä ja hallituista nykyajan valtioista mainittakoon tässä Ranska, jossa on lukemattomia oivallisia laitoksia, jotka suojelevat kuninkaan vapautta ja turvallisuutta. Ensimmäinen niistä on parlamentti ja sen arvovalta. Tämän kuningaskunnan järjestäjä, tuntien hyvin ylhäisten kunnianhimon ja heidän röyhkeytensä, katsoi tarpeelliseksi panna heille suitset suuhun, pitääkseen heidät aisoissa; ja toiselta puolen tuntien kansan vihan ylimyksiä vastaan, mikä johtui sen pelosta, hän halusi suojella näitä. Mutta hän ei tahtonut säilyttää tätä tehtävää yksistään kuninkaan hartioil-

le, ja sentähden hän, välttääkseen sen vaaran, joka häntä uhkasi ylimysten taholta, jos hän suosi kansaa, ja kansan taholta, jos hän suosi ylimyksiä, asetti kolmannen mahdin, joka kuningasta vaivaamatta voisi pitää kurissa ylimykset ja huolehtia vähäväkisistä. Mikään järjestelmä ei olisikaan voinut olla parempi eikä järkevämpi eikä edullisempi kuninkaan ja valtion turvallisuudelle. Tästä voidaan siis tehdä se tärkeä johtopäätös, että ruhtinasten tulee jättää kaikki ikävät toimenpiteet muiden huoleksi ja pidättää itsellensä vain miellyttävät. Edelleen on mielipiteeni se, että ruhtinaan tulee pitää ylimyksiä arvossa, mutta samalla välttää kansan vihaa.

Kenties näyttää monesta siltä, että useain Rooman keisarien elämä ja kuolema, esimerkiksi otettuna, todistaa aivan päinvastaista kuin mitä olen väittänyt, koskapa heidän joukossaan on ollut joitakuita, jotka ovat aina eläneet jalosti ja osottaneet suuria hengenvauja, mutta kumminkin kadottaneet valtansa, tai ovat saaneet surmansa alamaistensa kädestä, jotka ovat salaliittoutuneet heitä vastaan. Haluten kajota näihin vastaväitteihin, tahdon käsitellä muutamien keisarien luonteita, osottaakseni, että heidän häviönsä syyt todellakin ovat yhtäpitävät edellä mainitsemieni kanssa. Samalla tahdon ottaa harkittavaksi sellaisia seikkoja, jotka ansaitsevat mainitun ajan historian lukijan huomiota. Katson riittäväksi mainita kaikki ne keisarit, jotka seurasivat toisiaan vallassa Marcus Filosofista Maximinukseen saakka¹. Ne olivat Marcus, hänen poi-

¹ Vv. 161–238 j.Kr. s.

kansa Commodus, Pertinax, Julianus, Severus, hänen poikansa Antoninus Caracalla, Macrinus, Heliogabalus, Aleksanteri ja Maximinus.

Ensiksi on pantava merkille, että muissa valtioissa ruhtinaan on taisteltava vain ylimysten vallanhimoa ja kansan röyhkeyttä vastaan, mutta Rooman keisareilla sen lisäksi oli kestettävänä kolmaskin vaikeus, nimittäin sotamiesten villeys ja ahneus. Juuri tämä seikka olikin niin vaikea, että se oli syynä useain häviöön, sillä oli mahdotonta tyydyttää sekä sotilaita että kansaa. Kansa näet rakastaa rauhaa ja sen takia myös rauhallista ruhtinasta, mutta sotilaat rakastavat sotaista ruhtinasta, joka on häikäilemätön, julma ja saaliinhimoinen. Näitä ominaisuuksia he tahtovat hänen osottamaan kansaa kohtaan, saadakseen siten kaksinkertaisen palkan ja voidakseen tyydyttää saaliinhimoaan ja julmuuttaan.

Siitä johtuikin, että ne keisarit, joilla ei jo luonnostaan tai taitonsa vuoksi ollut sellaista arvovaltaa, että sen avulla olisivat voineet pitää molemmat puolet aisoissa, aina joutuivat perikatoon. Useimmat heistä, varsinkin ne, jotka nousukkaina olivat kohonneet keisaruuteen, koettivatkin, nähdessään vaikeaksi tyydyttää molempia puolia, olla mieliksi vain sotilaille, pitämättä liioin lukua kansan loukkaamisesta. Moinen menettely oli heille välttämätön, sillä kun ruhtinaat eivät koskaan voi välttää yksityisten vihaa, täytyy heidän koettaa välttää koko kansan vihaa; mutta milloin he eivät voi sitä tehdä, tulee heidän kaikin tavoin pyrkiä välttämään mahtavimman ryhmän vihaa. Niinpä ne

keisarit, jotka nousukkaisuutensa takia tarvitsivat erikoista suosiota tuekseen, nojautuivat mieluummin sotilaihin kuin kansana, mikä kuitenkin oli heille vain sikäli hyödyllistä, mikäli he samalla kykenivät hankkimaan heiltä itselleen tarpeellista arvonantoa.

Näistä mainituista syistä johtui, että keisareista Marcus, Pertinax ja Aleksanteri, jotka kaikki olivat elämässään säädyllisiä, oikeuden rakastajia ja väkivallan vihollisia, lempeitä ja sävyisiä, ainoastaan Marcus vältti surkean lopun. Marcus yksin eli ja kuoli kunnioitettuna, koska hän oli saanut valtaistuimen perinnön nojalla eikä siis ollut siitä kiitollisuuden velassa enemmän sotamiehille kuin kansalle. Kun hänellä sen lisäksi oli useita hyveitä, jotka tuottivat hänelle arvonantoa, saattoi hän koko elämänsä ajan pitää molemmat säätyryhmät aisoissa, joutumatta vihan tai ylenkatseen esineeksi. Pertinax sen sijaan valittiin keisariksi vastoin sotamiesten tahtoa; ja kun nämä olivat Commoduksen aikana tottuneet elämään omavaltaisesti, eivät he voineet suvaita sitä kunniallista elämää, johon Pertinax tahtoi heidät palauttaa. Tämä aiheutti vihaa, ja kun vihaan vielä liittyi hänen vanhuudestaan johtuva halveksinta, joutui hän jo kohta hallituksensa alussa perikatoon. Tästä voidaan havaita, että vihan voi ansaita yhtä helposti hyvillä kuin huonoilla teoilla; niinpä, kuten edellä olen sanonut, se ruhtinas, joka tahtoo säilyttää valtansa, onkin usein pakoitettu tekemään pahaa, sillä jos se ryhmä, olkoonpa sitten joko kansa tai sotaväki tai ylimystö, jonka apua luulet tarvitsevasi vallassa pysyäksesi, on turmeltunut, niin

sinun täytyy alistua sen oikkuihin ja olla sille mieliksi, ja silloin hyvät työt ovat sinulle haitaksi.

Mutta kääntykäämme Aleksanteriin, joka oli niin hyvänsävyinen, että muun kiitoksen ohessa, jota hän on saanut osakseen, mainitaan myös se, että hän niinä 14 vuotena, joina hän hallitsi, ei koskaan ilman oikeuden päätöstä surmauttanut ketään. Siitä huolimatta häntä alettiin halveksia, koska häntä pidettiin naisellisena ja miehenä, joka salli äitinsä johtaa itseään; ja niinpä sotaväki nousikin kapinaan häntä vastaan ja surmasi hänet.

Tarkastellessamme nyt Commoduksen, Severuksen, Antonius Caracallan ja Maximinuksen päinvastaisia luonteita, huomaamme heidät mahdollisimman julmiksi ja saaliinhimoisiksi. Tyydyttääkseen sotilaitaan he tekivät kaikkea mahdollista vääryyttä kansaa kohtaan, mutta saivat kuitenkin muut, paitsi Severus, surkean lopun. Severus näet oli niin kelvollinen, että hän, säilyttäen sotamiesten suosion, voi hallita onnellisesti, vaikkapa rasittikin samalla kansaa. Hänen suuret avunsa tekivät hänet sotamiesten ja kansan silmissä niin ihmeelliseksi, että viimemainittu oli ikäänkuin hämmästyksen lyömä ja edelliset taas täynnä kunnioitusta ja tyytyväisyyttä. Ja koska tämän nousukas-keisarin teot todella olivat suuret, tahdon lyhyesti osottaa, kuinka hän taisi hyvin näytellä sekä kettua että leijonaa, joiden luonteita, kuten edellä on sanottu, ruhtinaan tulee jäljitellä¹.

¹ Puheena on Septimius Severus, Rooman keisari 193–211 j.Kr. s.

Tuntien keisari Julianuksen saamattomuuden Severus kehoitti sotajoukkoaan, jonka päällikkönä hän oli Slavoniassa, lähtemään Roomaan kostamaan keisarillisen henkikaartin murhaaman Pertinaxin kuolemaa. Tällä tekosyyllä ja näyttämättä pyrkivänsä keisariksi hän marssitti armeijansa Roomaa vastaan ja ennätti Italiaan, ennenkuin edes tiedettiin hänen lähteneenkään. Hänen saavuttuaan Roomaan senaatti pelosta valitsi hänet keisariksi ja surmautti Julianuksen. Tämän jälkeen oli Severuksella vastassa vielä kaksi estettä, jos tahtoi päästä koko valtakunnan herraksi: toinen Aasiassa, jossa aasialaisten sotajoukkojen päällikkö Niger oli huudattanut itsensä keisariksi; toinen lännessä, missä Albinus myöskin pyrki keisaruuteen. Harkiten vaaralliseksi julistautua kummankin viholliseksi hän päätti käydä Nigerin kimppuun ja pettää Albinuksen.

Hän kirjoittikin tälle, että hän, senaatin valitsemana keisariksi, tahtoi jakaa tämän arvon hänen kanssaan, antoi hänelle arvonimen Caesar ja otti hänet senaatin päätöksestä virkaveljekseen. Kaiken tämän uskoi Albinus todeksi. Mutta kun Severus oli voittanut ja surmauttanut Nigerin ja rauhoittanut itämaat, hän palasi Roomaan ja syytti senaatissa Albinusta, että tämä, muistamatta liioin saamiaan suosionosoituksia, oli päinvastoin viekkaasti koettanut surmata hänet, mikä vuoksi hänen täytyisi rangaista Albinusta tästä kiittämättömyydestä. Sitten hän lähtikin etsimään tätä Ranskasta ja riisti häneltä sekä vallan että hengen. Niinpä voikin jokainen, joka huolellisesti tutkii Severuksen toimia, havaita hänessä mitä rohkeimman lei-

jonan ja mitä viekkaimman ketun yhtyneinä; samoin hän näkee, että kaikki pelkäsivät ja kunnioittivat häntä ja että sotajoukkokaan ei häntä vihannut. Eipä siis olekaan ihmeteltävää, että hän, nousukas, voi pysyttää hallussaan niin suuren valtakunnan, koska hänen nauttimansa suunnaton arvonanto suojeli aina häntä siltä vihalta, jota kansa olisi voinut hänelle osottaa hänen väkivaltaisuutensa takia.

Hänen poikansa Antoninus oli myös sangen etevä mies ja varustettu juuri sellaisilla avuilla, jotka tuottivat hänelle kansan ilmeisen ihmettelyn ja sotamiesten suosion, sillä hän oli sotaista mies, mitä kestävin kaikissa vaivoissa, halveksi kaikkia herkullisia ruokia ynnä muuta hekumallisuutta, mikä tietysti hankki hänelle sotajoukkojen rakkauden. Kuitenkin hänen julmuutensa ja raakuutensa oli niin suunnaton ja kuulumaton, että hän, surmautettuaan useain yksityisten murhatekojen jälkeen suuren osan Rooman väestöä ja koko Aleksandrian asukkaat¹, joutui koko maailman vihoihin, vieläpä hänen oma ympäristönsäkin alkoi pelätä häntä siinä määrin, että eräs centurio murhasi hänet oman sotajoukkonsa keskellä. Tässä on pantava merkille, että moista murhaa, jonka suorittaa päättelessä ja uhmamielinen mies, ruhtinaat eivät voi välttää, koskapa jokainen, joka ei välitä hengestään, voi sen

¹ Antoninus, tutumpi nimellä Caracalla, murhautti kohta valtaistuimelle noustuaan veljensä Getan sekä tuhansittain tämän kannattajia Roomassa. Sittemmin hän lähti itämaihin ja pani siellä toimeen kauhean verilöylyn Aleksandriassa, joka oli suosinut Getaa.

tehdä. Kuitenkaan ei ruhtinaan tarvitse niitä liioin pelätä, koska ne ovat perin harvinaisia. Hänen tulee vain varoa raskaasti loukkaamasta ketään niistä, joita hän käyttää palvelukseensa tai jotka ympäröivät häntä valtion virkamiehinä. Niin ei tehnyt Antoninus, vaan oli häpeällisesti surmauttanut mainitun centurion veljen ja uhkasi joka päivä tätä itseäänkin, vaikka samalla piti häntä henkivartiossaan. Tämä menettely oli uhkarohkeaa ja omiaan tuottamaan tuhon, kuten hänelle kävi.

Mutta siirtykäämme Commodukseen, jonka olisi ollut sangen helppo säilyttää keisaruus, koska hän Marcuksen poikana oli sen perinyt; hänen olisi tullut vain seurata isänsä jälkiä ollakseen mieliksi sekä kansalle että sotaväelle. Mutta ollen luonteeltaan raaka ja eläimellinen hän, voidakseen tyydyttää saaliinhimoaan kansan suhteen, rupesi hemmottelemaan sotilaita ja suvaitsemaan heidän väkivaltaisuuksiaan. Toiselta puolen hän ei säilyttänyt arvokkuuttaan vaan astui usein teatterin areenalle taistelemaan gladiaattorien kanssa sekä teki muitakin ala-arvoisia ja keisarilliselle majesteetille vähemmän sopivia tekoja, minä vuoksi hän joutui sotamiesten ylenkatseen esineeksi; ja ollen toisen kansanosan vihaama, toisen halveksima, hän joutui salaliiton uhriksi ja surmattiin.

Lopuksi kuvailtakoon Maximinuksen ominaisuuksia. Hän oli perin sotaisa mies, ja kun sotaväki oli kylästynyt Aleksanterin säveyteen, josta jo edellä on ollut puhe, se surmasi tämän ja valitsi hänet keisariksi. Mutta hän ei hallinnut kauan, sillä kaksi seikkaa teki hänet

vihatuksi ja halveksituksi: ensimmäinen oli hänen kovin halpa syntyperänsä – hän oli näet ollut karjapaimenena Traakiassa (mikä seikka oli yleisesti tunnettu ja suuresti alensi hänen arvoaan kaikkien silmissä); toinen oli se, että hän ei heti hallitsijaksi tultuaan kiiruhtanut Roomaan ottamaan haltuunsa keisarillista istuinta. Myöskin oli hän hankkinut itselleen mitä raaimman miehen maineen, sallimalla prefektiensä Roomassa ja kaikkialla valtakunnassa harjoittaa paljon julmuuksia. Kun täten koko maailmaa kuohutti hänen halvan syntyperänsä aiheuttama häpeä ja hänen raa-kuutensa nostama pelko ja viha, niin ensinnä Afrikka, sitten senaatti yhdessä koko Rooman kansan ja Italian kanssa nousi kapinaan häntä vastaan. Lisäksi tuli hänen oma armeijansa, joka piirittäessään Aqvilejaa ja huomattessaan sen valloittamisen vaikeaksi, lopulta kyllästyi hänen julmuuteensa ja peläten häntä vähemmän, kun näki hänellä niin paljon vihollisia, surmasi hänet.

En tahdo ollenkaan puhua Heliogabaluksesta yhtä vähän kuin Macrinuksesta ja Julianuksesta, koska he, ollen julkisen ylenkatseen esineinä, pian kukistuivat; sen sijaan tahdon johtopäätöksenä edellisestä sanoa, että meidän aikamme hallitseville ruhtinaille on vähemmän vaikeaa tyydyttää ylimääräisesti sotamihiään. Joskin heidän täytyy ottaa nämä huomioon, on se kuitenkin helposti tehty, sillä yhdelläkään näistä ruhtinaista ei ole koossa sotajoukkoa, joka olisi siinä määrin kasvanut kiinni maakuntien hoitoon ja hallintoon kuin Rooman valtakunnan sotajoukot. Ja joskin

silloin oli tarpeellista tyydyttää enemmän sotamiehiä kuin kansaa, johtui se siitä, että sotamiehet olivat mahtavampia kuin kansa. Nykyään on tarpeellisempaa kaikille ruhtinaille (paitsi Turkin ja Egyptin sulttaaneille) tyydyttää enemmän kansaa kuin sotamiehiä, koska kansa on armeijaa mahtavampi.

Minä jätän laskusta Turkin sulttaanin, jolla aina on käytettävänä noin 12.000 jalka- ja 15.000 ratsu- miestä, joihin hänen valtansa turvallisuus ja lujuus perustuu; niinpä täytyykin hänen, vähääkään välittämättä kansasta, pysyttäytyä sotaväkensä suosiossa. Samoin on Egyptin sulttaanin laita, joka on täydellisesti sotamiestensä käsissä, minkä vuoksi myös hänen, kansasta välittämättä, täytyy pysyttää sotilaat ystävinään¹. Mutta tulee ottaa huomioon, että mainitun sulttaanin valtio eroaa kaikista muista ruhtinaskunnista, sillä se on samanlainen kuin kristillinen paavinvalta, jota ei voi kutsua perinnölliseksi ruhtinaskunnaksi eikä vastaperustetuksikaan. Kuolleen ruhtinaan pojat eivät näet peri hänen valtaansa, vaan se, jonka tähän arvon valitsevat ne, joilla on siihen valtuus. Ja koska tämä on ikivanha tapa, ei sitä voida kutsua uudeksi ruhtinasvallaksi, sillä siinä ei ole ollenkaan niitä vaikeuksia, joita tavataan uusissa. Jos kohta ruhtinas onkin uusi, on tuon valtion rakenne vanha ja järjestetty ottamaan häntä vastaan ikäänkuin hän olisi heidän perinnöllinen valtiaansa.

¹ Turkissa olivat janitshaarit, Egyptissä mamelukit vallitsevana sotaväkenä.

Mutta siirtyäkseni aineeseemme, väitän että kuka hyvänsä, joka harkitsee ylläolevaa esitystä, huomaa, kuinka joko viha tai ylenkatse ovat olleet syynä edellä mainittujen Rooman keisarien perikatoon Samalla hän käsittää syyn siihen, miksi, osan heistä menetellessä yhdellä tavalla, osan taas aivan päinvastaisella, kummastakin ryhmästä vain yksi sai onnellisen, muut onnettoman lopun. Pertinaxille ja Aleksanterille, jotka olivat nousukas-ruhtinaita, oli hyödytöntä ja vahingollistakin pyrkiä jäljittelemään Marcusta, joka oli perinnöllinen keisari; samoin oli Caracallalle, Commodukselle ja Maximinukselle pelkäsi turmioksi koettaa jäljitellä Severusta, koska heillä ei ollut sellaista kykyä, joka olisi riittänyt hänen jälkiensä seuraamiseen. Niinpä siis vastakohonnut ruhtinas ei voikaan jäljitellä Marcuksen tekoja, eikä hänelle myös ole tarpeellista seurata Severuksen esimerkkiä; mutta hänen tulee Severuksesta ottaa opiksi ne puolet, jotka ovat tarpeelliset hänen valtansa perustamiseen, ja Marcuksesta taas ne, jotka ovat soveliaat ja kunniakkaat säilyttämään sellaisen valtion, joka jo on vakavalla pohjalla.

20. luku.

Missä määrin linnoitukset ja monet muut toimenpiteet, joihin ruhtinaat usein ryhtyvät, ovat hyödyksi tai vahingoksi.

Turvatakseen valtansa ovat jotkut ruhtinaat riisuneet alamaisensa aseista; toiset ovat suosineet puolueriitoja

heille kuuluvissa kaupungeissa; muutamat ovat tahallaan pitäneet yllä vihaa itseään vastaan; toiset ovat koettaneet voittaa puolelleen niitä, jotka heistä heidän hallituksensa alussa näyttivät epäiltäviltä; muutamat ovat rakentaneet linnoituksia, toiset taas ovat ne repineet ja hävittäneet. Joskaan näistä kaikista seikoista ei voidakaan lausua mitään yleispätevää arviointia, paitsi tutkimalla yksityiskohtaisesti itsekutakin sellaista valtiota, josta moinen ratkaisu olisi tehtävä, tahdon kumminkin puhua asiasta niin laajalti kuin aine sinänsä sen sallii.

Ei ole koskaan tapahtunut, että uusi ruhtinas olisi riisunut alamaisiltaan aseet; pikemminkin hän on ne aina aseistanut, jos ne ovat olleet aseettomia. Sillä jos sinä aseistat heidät, niin nuo aseet tulevat olemaan sinun, ja ne, joita olet epäillyt, tulevat ystäviksesi, ja ne, jotka ovat olleet uskollisia, pysyvät sellaisina, ja alamaisistasi tulee puoluelaisiasi. Ja koska ei voida aseistaa kaikkia alamaisia, niin olemalla suosiollinen niille, jotka aseistat, sinä voit muiden suhteen toimia turvallisemmin; tämä eroavaisuus menettelyssä, jonka he puolestaan ymmärtävät, kiinnittää heidät sinuun, samalla kun toiset antavat sen sinulle anteeksi, koska ymmärtävät olevan välttämätöntä, että niitä on myös enemmän palkittava, joilla on tarjona suurempi vaara ja enemmän velvollisuuksia. Mutta jos sinä riisut heiltä aseet, niin alat loukata heitä ja osotat epäileväsi heitä joko pelkuruudesta tai uskottomuudesta; ja kumpikin mielipide synnyttää vihaa sinua vastaan. Ja koska et voi olla aseettomana, täytyy sinun kääntyä palkkavaen

puoleen, josta jo edellä olemme lausuneet, millaista se on. Ja vaikkapa se olisikin hyvää, ei se kuitenkaan riittäisi puolustamaan sinua mahtavilta vihollisilta ja epäiltäviltä alamaisilta.

Senpätähden, kuten olen sanonut, uusi ruhtinas on uudessa ruhtinaskunnassaan aina järjestänyt sotaväkeä. Siitä tarjoo historia runsaasti esimerkkejä. Mutta kun ruhtinas hankkii uuden valtion, jonka hän jäsenenä liittää jo ennestään omistamaansa, silloin on tarpeellista riisua tuon uuden alueen väestöltä aseet, paitsi niiltä, jotka valloituksen aikana ovat liittyneet puolellesi. Myöskin näitä tulee sinun aikaa ja tilaisuutta myöten koettaa heikontaa ja veltostuttaa ja järjestää niin, että uuden valtiosi kaikki aseelliset ovat sinun omia entisiä sotilaitasi, jotka vanhassa valtiossasi elivät lähelläsi.

Esi-isämme, varsinkin ne, joita pidettiin viisaina, pitivät tapanaan sanoa, että oli tarpeellista vallita Pistoiaa puolueriitojen ja Pisaa linnoitusten avulla. Niinpä he pitivätkin vireillä puolueriitoja muutamissa alueissaan, voidakseen siten helpommin pitää ne hallussaan. Aikana, jolloin Italia oli ikäänkuin tasapainossa, se voikin olla hyvä keino, mutta nykyään en luule sen enää kelpaavan ohjeeksi, koska en usko että tahalliset riitaisuudet koskaan tuottavat mitään hyvää. Päinvastoin on varmaa, että puolueihin jakautuneet kaupungit, vihollisen niitä ahdistaa, heti kukistuvat, koska heikompi puolue aina liittyy ulkonaiseen viholliseen eikä toinen yksin kykene vastarintaan.

Luullakseni juuri yllämainituista syistä pitivät voi-

massa guelfien ja ghibellinien puolueita alamaiskaupungeissaan; ja vaikkapa eivät koskaan sallineetkaan asiain kehittyä verenvuodatukseen saakka, he kuitenkin kannattivat noita heidän riitojaan, jotta asukkaat, moisten riitaisuuksien pidättäminä, eivät voisi nousta heitä vastaan kapinaan. Mikä, kuten on nähty, ei sittemmin kääntynyt heille hyödyksi, sillä Vailan tappion jälkeen toinen mainituista puolueista¹ rohkaisi äkkiä mielensä ja kukisti koko heidän herruutensa. Sellainen menettely oli todistuksena ruhtinaan heikkoudesta, sillä lujassa valtiossa ei koskaan suvaita moisia puolue-riitoja, jotka ainoasti rauhan aikana voivat olla hyödyksi, koska niiden avulla voidaan helpommin pitää alamaisia aisoissa, mutta sodan sattuessa sellainen keino osottautuu petolliseksi.

Epäilemättä edistää se ruhtinasten suuruutta, kun he voittavat vaikeudet ja esteet, joita heille tehdään. Senpätähden kohtalo, varsinkin kun tahtoo tehdä suureksi uuden ruhtinaan, jonka on tarpeellisempi hankkia mainetta kuin perinnöllisen, nostattaakin hänelle vihollisia ja panee vireille yrityksiä häntä vastaan, jotta hänellä olisi tilaisuus voittaa ne ja siten tätä vihollistensa asettamaa porrasta myöten kohota korkeammalle. Niinpä monet arvelevatkin, että viisaan ruhtinaan, milloin hänellä vain on siihen tilaisuutta, tulee vieraasti nostattaa vastaansa joitakin vihollisia, jotta niiden voittaminen tuottaisi hänelle lisää suuruutta.

Ruhtinaat, varsinkin vastakohonneet, ovat koke-

¹ Ghibellinit eli aatelispuolue.

neet enemmän uskollisuutta ja enemmän hyötyä niiden puolelta, jotka heidän hallituksensa alussa näyttivät heistä epäilyttäviltä, kuin niiden, jotka alussa olivat luotettavia. Pandolfo Petrucci, Sienan ruhtinas, hallitsi valtiotaan enemmän niiden avulla, jotka hänestä olivat epäilyttäviä, kuin muiden. Mutta tästä seikasta ei voida puhua yleisesti, koska se vaihtelee asianhaarain mukaan; sanon ainoasti, että jos ne ihmiset, jotka ruhtinuuden alkaessa olivat vihamielisiä, luonnostaan tarvitsevat tukea pysyäkseen pystyssä, niin ruhtinas aina voi erittäin helposti käyttää heitä hyväkseen, ja heidän sitä enemmän on pakko palvella häntä uskollisesti, kun näkevät itselleen tarpeelliseksi teoillaan haihduttaa sen epäedullisen mielipiteen, joka hänellä oli heissä.

Niinpä ruhtinaalla onkin heistä aina enemmän hyötyä kuin niistä, jotka palvelevat häntä liiankin luotettavasti ja siten laiminlyövät hänen asiansa. Ja koska aine niin vaatii, en tahdo jättää muistuttamatta ruhtinaalle, joka on valloittanut uuden valtion sen asukasten salaisella myötävaikutuksella, että hän tarkoin harkitsee, mikä syy oli saanut ne, jotka ovat olleet hänelle avuliaat, niin tekemään. Jollei se ole ollut luonnollinen kiintymys häneen, vaan ainoasti tyytymättömyys valtion entiseen hallitukseen, silloin hän vain suurella vaivalla ja vaikeudella voi pysyttää heidät ystävinä, koska hänen on mahdotonta olla heille mieliksi. Punnitsemalla tarkoin niiden esimerkkien nojalla, joita voidaan saada vanhan ja nykyajan ilmiöistä, tätä kysymystä, nähdään, että ruhtinaan on paljoa hel-

pompaa voittaa ystävikseen ne henkilöt, jotka olivat tyytyväisiä entiseen olotilaan ja sentähden olivat hänen vihollisiaan, kuin ne, jotka, ollen siihen tyytymättömiä, liittyivät hänen ystävikseen ja auttoivat häntä valloituksessa.

Ruhtinasten tapana on ollut, voidakseen paremmin turvata valtionsa, rakentaa linnoituksia, ikäänkuin ohjiksi ja suitsiksi niille, jotka ehkä yrittäisivät nousta heitä vastaan, ja pakopaikakseen ensi hyökkäyksen aikana. Minä kiitän tätä tapaa, koska se on jo vanhastaan ollut käytännössä. Siitä huolimatta messer Niccolò Vitellin on meidän päivinä nähty hävittävän kaksi linnoitusta Città di Castellossa, voidakseen säilyttää mainitun paikan. Samoin Urbinon herttua Guidobaldo, palattuaan valtioonsa, josta Cesare Borgia oli hänet karkoittanut, hävitytti perinpohjin kaikki tuon maakunnan linnoitukset ja arveli ilman niitä voivansa helpommin säilyttää sen hallussaan. Samaten menettelivät Bentivogliot palattuaan Bolognaan. Niinpä siis linnoitukset, riippuen asianhaaroista, joko ovat hyödyllisiä tai eivät, ja jos ne toiselta puolen ovat sinulle hyödyksi, niin ne toiselta puolen vahingoittavatkin sinua.

Tämän seikan voisi lausua näin: Sen ruhtinaan, joka enemmän pelkää omaa kansaansa kuin muukalaisia, tulee rakentaa linnoituksia; mutta sen, joka enemmän pelkää muukalaisia kuin omaa kansaansa, tulee jättää se tekemättä. Sforzan suvulle on Milanon linnoitus, jonka Francesco Sforza rakennutti, ollut ja tulee olemaan suuremmaksi turmioksi kuin mikään muu häiriö mainitussa valtiossa. Paras linnoitus on näet omien

alamaisten rakkaus; sillä vaikka sinulla olisikin linnoituksia, mutta kansasi sinua vihaisi, ne eivät sinua pelastaisi, koska ei milloinkaan ole puutetta muukalaisista, jotka rientävät auttamaan alamaisasiasi, niin pian kuin nämä ovat tarttuneet aseihin.

Meidän aikana ei ole nähty niiden olleen hyödyksi millekään ruhtinaalle paitsi ehkä Forlin kreivittärelle, joka puolisonsa, kreivi Girolamon, tultua murhatuksi voi vetäytyä linnoitukseensa kansan hyökkäystä pakoon ja odottaa siellä apua Milanosta sekä siten voittaa valtansa takaisin. Asiantila oli silloin näet sellainen, että muukalaiset eivät voineet tulla hänen alamaisilleen avuksi. Mutta myöhemmin, kun Cesare Borgia kävi hänen kimppuunsa ja vihamielinen kansa liittyi vieraaseen, linnoitus merkitsi hänelle enää vähän. Siksi olisikin sekä silloin että enemmän ollut hänelle turvallisempaa karttaa kansansa vihaa kuin rakennuttaa linnoituksia¹. Ottaen siis huomioon nämä eri seikat minä kiitän sekä sitä, joka rakentaa linnoituksia, että sitä, joka ei tee niin, ja moitin sitä, joka linnoituksiinsa luottaen vähät välittää kansansa vihasta.

¹ Tässä mainittu Forlin l. Furlin kreivitär oli syntyjään Caterina Sforza, Galeazzo Sforzan tytär Milanosta ja naimisissa paavi Sixtus IV:n sukulaisen Girolamo Riarion kanssa. Meni myöhemmin uusiin naimisiin erään Medici-suvun jäsenen kera, tullen siten Toscanan suurherttuain kantaäidiksi. Oli tunnettu ankaruudestaan ja hurjasta rohkeudestaan, kuoli 1509. Machiavelli kävi kotikaupunkinsa asioissa Forlissa 1499.

21. luku.

Miten tulee ruhtinaan käyttäytyä saavuttaakseen kunnioitusta.

Mikään ei siinä määrin tuota ruhtinaalle kunnioitusta kuin suuret yritykset ja harvinaiset, esikuvalliset teot. Siitä on meidän aikanamme esimerkkinä Aragonian kuningas Ferdinand, nykyinen Espanjan kuningas. Häntä voidaan miltei kutsua nousukas-ruhtinaaksi, koska hän on vähäpätöisestä kuninkaasta maineen ja kunnian tietä kohonnut kristikunnan ensimmäiseksi kuninkaaksi. Ja jos tarkastelette hänen toimiaan, huomaatte ne kaikki erittäin suuriksi, jopa muutamat valtan erinomaisiksi.

Hallituksensa alussa hän kävi Granadan kimppuun, ja tällä yrityksellä hän laski perustuksen mahtavuudelleen. Alussa hän kävi sotaa verkalleen, koska hänen ei tarvinnut pelätä mitään vastuksia; hän näet kiinnitti siihen Kastilian paroonien mielet, jotka sodan vuoksi eivät joutaneet ajattelemaan kotoisia mullistuksia; ja siten hänen arvonsa ja valtansa kohosi heidän ylitseen, ilman että he sitä huomasivatkaan. Hän voi Kirkon¹ ja kansan varoilla elättää sotajoukkojaan ja laski tässä pitkässä sodassa perustuksen sotalaitokselleen, josta hänelle myöhemmin on ollut paljon kunniaa. Sitäpait-si hän, voidakseen ryhtyä suurempiin yrityksiin, käytti aina uskontoa tekosyynä ja harjoitti eräänlaista hurskasta julmuutta, ajaessaan voitettut maurit pois valta-

¹ Muhamettilaisen Granadan valloittamista (1492) pidettiin ristiretkenä, jonka vuoksi paavi avusti yritystä.

kunnastaan. Ihmeteltävämpää¹ ja harvinaisempaa esi-merkkiä siitä kuin tämä ei saata tavata. Saman teko-syyn varjossa hän hyökkäsi Afrikkaan, teki sotaretken Italiaan ja nyt viimeksi kävi Ranskan kimppuun; ja niin hän on aina puuhannut suuria asioita sekä siten pannut alamaistensa mielet ihmettelystä jännittyneinä odottamaan hänen yritystensä tuloksia. Ja nämä hänen tekonsa ovat sillä tavoin johtuneet toisistaan, että ihmiselle ei ole koskaan jäänyt aikaa hengähtää ja toimia häntä vastaan.

Lisäksi on ruhtinaalle sängen edullista toimia harvinaisella tavalla maansa sisäisessä hallinnossa, siihen suuntaan kuin kerrotaan messer Bernardo da Milanosta², nimittäin että tilaisuuden tarjoutuessa, milloin joku on porvarillisessa elämässä suorittanut joitakin tavattomia tekoja, olkootpa sitten hyviä tai huonoja, löytää sellaisen keinon palkita tai rangaista häntä, että siitä paljon puhutaan. Ennen muuta tulee ruhtinaan aina koettaa saada kaikille toimenpiteilleen suuruuden ja oivallisuuden leima.

Myöskin on ruhtinaalle kunniaksi, että hän on todellinen ystävä ja todellinen vihollinen, t.s. että hän vähääkään epäröimättä julistautuu toisen puolelle toista vastaan; mikä menettely on aina edullisempi

¹ Käytetyssä alkutekstissä on »surkeampaa» (miserabile). Machiavellin ajatuksen mukaisempaa lienee sentään »ihmeteltävämpää» (mirabile), kuten myös englantilainen käännös sanoo (admirable); samoin ruotsalainen (lysande); ranskalainen jättää koko sanan pois.

² Bernardo l. Bernado Visconti, jonka veljenpoikansa Giovanni Galeazzo Visconti syöksi vallasta 1385.

kuin puolueettomana pysyminen; sillä kahden mahtavan naapurisi joutuessa keskenään sotaan, he ovat sitä laatua, että sinun, jos toinen heistä voittaa, on joko pelkääminen voittajaa tai ei. Kummassakin tapauksessa on sinulle aina otollisempaa esiintyä julkisesti ja käydä lujasti sota; sillä ensimmäisessä tapauksessa, jollet ilmaise kantaasi, sinusta aina tulee voittajan saalis, vieläpä voitettun mielihyväksi ja tyytyväisyydeksi; eikä sinulla enää ole mitään syytä tai keinoa puolustautua eikä mitään, johon voisit turvautua. Sillä voittaja ei kaipaa epäilyttäviä ystäviä, jotka häidän hetkenä eivät ole häntä auttaneet; voitettu taas ei ota sinua suojaansa, koska et ole tahtonut ase kädessä rientää hänen avukseen.

Antiokhos tuli aitolialaisten kutsumana Kreikkaan karkoittamaan sieltä roomalaisia. Hän toimitti lähettäviä akhaialaisten luo, jotka olivat roomalaisten ystäviä, pyytämään heitä pysymään puolueettomina. Toiselta puolen taas roomalaiset kehoittivat heitä tarttumaan aseihin heidän puolestaan. Asia joutui akhaialaisten neuvoskunnassa ratkaistavaksi; siinä Antiokhoksen asiamies kehoitti heitä pysymään puolueettomina, mihin roomalaisten lähettiläs vastasi: »mitä siihen tulee että teille muka olisi parasta ja hyödyllisintä olla sekaantumatta meidän sotaamme, niin ei mielestäni mikään ole teille sen turmiollisempaa, sillä jollette ota osaa sotaan, te kiitoksetta ja kunnia jätte voittajan saaliiksi.»

Ja aina käykin niin, että se, joka ei ole ystäväsi, vaatii sinulta puolueettomuutta; kun taas se, joka on

ystäväsi, pyytää sinua esiintymään ase kädessä. Epäröivät ruhtinaat, välttääkseen nykyhetken vaaroja, useimmiten noudattavat puolueettomuutta, mutta siten tavallisimmin joutuvat häviöön. Mutta jos ruhtinas päätäväisesti esiintyy toisen puolella, ja jos se, johon hän on liittynyt, voittaa, vaikkapa siten tulisikin niin mahdottomaksi, että sinä joudut riippuvaiseksi hänestä, niin sittenkin kiitollisuus ja ystävyys sitoo hänet sinuun; sillä eivät ihmiset sentään koskaan ole niin kunniantomia, että sortaisivat sinua julkealla kiittämättömyydellä. Myöskään ei voitto koskaan ole niin täydellinen, ettei voittajan tarvitsisi ollenkaan pitää mistään lukua, varsinkaan siitä, mikä on oikeus ja kohtuus. Mutta jos se, johon olet liittynyt, joutuu tappiolle, niin hän kuitenkin ottaa sinut turviinsa ja auttaa sinua mikäli voi, ja sinä pääset osamieheksi hänen onneensa, joka voi jälleen kääntyä.

Toisessa tapauksessa, kun taistelevat puolet ovat sitä laatua, ettei sinulla ole mitään pelättävää, voittipa kumpi hyvänsä, on vielä viisaampaa liittyä mukaan, koska muutoin myötävaikutat juuri sen häviöön, joka sinun olisi tullut pelastaa, jos olisit ollut älykäs. Jos hän voittaa, joutuu hän sinusta riippuvaiseksi, ja onkin mahdotonta, ettei hän sinun avulla voitaisi. Ja tässä on otettava huomioon, että ruhtinaan tulee varoa koskaan liittymästä häntä itseään mahtavampaan, käydäkseen muiden kimppuun, jollei välttämättömyys häntä siihen pakoita, kuten edellä on sanottu. Sillä jos tämä voittaa, joudut riippuvaiseksi hänestä; mutta ruhtinasten tulee, mikäli mahdollista, välttää muiden

armoille joutumista. Venezialaiset liittyivät Ranskaan Milanon herttuaa vastaan, vaikkapa olisivat voineet välttääkin tämän liiton, joka tuli heidän tuhomiseen¹. Mutta jos sitä ei voida välttää, kuten oli firenzelaisten laita, paavin ja Espanjan sotajoukkojen käydessä Lombardian kimppuun², niin silloin tulee ruhtinaan, edellä mainituista syistä, liittyä puolelle tai toiselle.

Älköön koskaan mikään valtio kuvitelko voivansa tehdä aivan varmaa valintaa; pikemminkin muistettakoon, että jokainen ratkaisu on seurauksiltaan epävarma, sillä johtuuhan jo asiain luonnosta, ettei koskaan voida välttää toista pahaa joutumatta toiseen. Mutta viisaushan onkin siinä, että osaa arvioida vaarojen eri laadun ja valita hyvänä sen, joka on vähimmin huono.

Ruhtinaan tulee lisäksi suosia kykyä ja kuntoa ja pitää arvossa niitä, jotka itsekullakin eri alalla ovat eteviä. Samalla hänen tulee rohkaista kansalaisiaan harjoittamaan rauhallisesti ammattejaan, niin kaupan kuin maanviljelyksen tai minkä muun ihmistoiminnan alalla hyvänsä, jotta joku ei pidäytyisi parantamasta maatalojaan pelosta, että ne häneltä riistetään, ja taas toinen ei epäröisi laajentaa kauppaliikettään verojen pelosta. Päinvastoin hänen tulee palkita niitä, jotka harrastavat mainittuja asioita, ja yleensä kaikkia, jotka jollakin tavalla tahtovat lisätä hänen kaupunkinsa tai

¹ Ranskan kuningas Ludvik XII teki liiton Venezian kanssa Milanon herttuaa vastaan, mutta kohta sen jälkeen hän teki liiton paavin kanssa Veneziaan vastaan.

² N.s. »pyhän liiton» sodassa ranskalaisia vastaan 1511–12. »Pyhän liiton» muodosti paavi Julius II ranskalaisten karkoittamiseksi Italiasta.

valtionsa arvoa. Muutenkin tulee hänen sopivina aikoina vuodessa huvittaa kansaansa juhlilla ja näytelmillä. Ja koska jokainen kaupunki on jaettu ammattitai yhdyskuntiin, tulee hänen ottaa huomionsa nämä yhtymät, käydä joskus niiden kokouksissa ja osottautua ystävälliseksi ja ylevämieliseksi, kuitenkin siten, että hän aina esiintyy korkean arvonsa mukaisesti, sillä siitä hän ei saa tinkiä missään asiassa.

22. luku.

Ruhtinasten sihteereistä.

Palvelijain valinta on ruhtinaan tärkeimpiä tehtäviä, ja ne ovat joko hyviä tai huonoja, riippuen ruhtinaan älykkyydestä. Ruhtinasta ja hänen ymmärrystään arvostellaankin ensiksi sen mukana millaista väkeä hänellä on ympärillään. Jos ne ovat pystyviä ja uskollisia, voidaan häntä aina pitää viisaana miehenä, koska hän on osannut arvioida heidän kyvykkyytensä ja pysyttää heidät uskollisina. Mutta muussa tapauksessa ei hänestä voida antaa edullista arvostelua, sillä ensimmäisen virheensä hän on tehnyt jo heitä valitessaan. Ei kukaan, joka on tiennyt Antonio da Venafron olleen Sienan ruhtinaan Pandolfo Petruccin¹ palveluksessa, ole voinut olla pitämättä Pandolfo erittäin viisaana

¹ Petrucci oli puoluepäälliköstä kohottautunut Sienan valtiaksi sangen häikäilemättömin keinoin, tuhoamalla tieltään vastapuolueen johtajat, vieläpä oman appensakin Giovanni Borghesen. Hallitsi Sienassa vv. 1487–1512.

miehenä, koska hän oli osannut valita sellaisen palvelijan.

On olemassa kolmenlaista ymmärrystä: ensimmäinen ymmärtää kaikki itsestään; toinen ymmärtää vasta silloin kun muut asian selvittävät; kolmas ei ymmärrä itsestään eikä edes muiden selvitysten avulla. Ensimmäinen laji on erinomainen, toinen on oivallinen, kolmas on hyödytön. Niinpä onkin aivan ilmeistä, että Pandolfon ymmärrys, jollei ollutkaan tuota ensimmäistä lajia, oli ainakin toista lajia; sillä milloin asianomaisella on arvostelukykyä erottaa hyvä ja huono toisen sanoissa ja teoissa, silloin hän osaa myös, vaikkapa hänellä ei olisikaan itsenäistä älykkyyttä, erottaa toisistaan palvelijansa hyvät ja huonot puolet ja kiittää edellisiä sekä ojentaa jälkimmäisiä; silloin palvelija ei saata toivoa voivansa pettää häntä ja sentähden käyttäytyy hyvin.

Mutta voidakseen hyvin tuntea palvelijansa on ruhtinaalla käytettävissä eräs keino, joka ei koskaan petä. Kun huomaat palvelijasi ajattelevan enemmän itseään kuin sinua ja kaikissa toimissaan etsivän omaa etuaan, niin sellainen ei ikinä ole kunnan palvelija, eikä sinun tule koskaan luottaa häneen. Sillä se, jolla on valtion asiat käsissään, ei saa milloinkaan ajatella itseään vaan ruhtinastaan eikä koskaan huolehtia muista kuin hänen asioistaan.

Mutta toiselta puolen tulee ruhtinaankin, pysyttääksensä palvelijansa kelvollisena, pitää hänet muistossaan, kunnioittamalla häntä, tekemällä hänet rikkaaksi, saavuttamalla hänen kiitollisuutensa ja jaka-

malla hänen kanssaan kunnian ja tehtävät, jotta kunnian ja rikkauden runsaus pidättäisi häntä haluamasta enää enempää, ja korkea virka-arvo panisi hänet pelkäämään muutoksia, koska hänen tulee tietää, ettei hän voi pysyä vallassa ilman ruhtinaan tukea. Milloin siis ruhtinaat ja heidän palvelijansa ovat toisiinsa tässä suhteessa, silloin he voivat luottaa toisiinsa; muussa tapauksessa on loppu aina tuhoisa jommallekummalle heistä.

23. luku.

Miten on imartelijoita kartettava.

En tahdo jättää mainitsematta erästä tärkeää seikkaa, sillä se koskee vaaraa, jota ruhtinasten on vaikea torjua, joll'eivät ole erittäin älykkäitä tai joill'eivät osaa tehdä hyvin valintaansa. Tarkoitan tällä noita imartelijoita, joita hovit ovat täynnä. Ihmiset näet ovat niin itserakkaita ja siinä suhteessa niin helposti petettäviä, että vain vaikeasti säilyvät tältä rutolta; ja koettaessaan sitä karttaa he joutuvat vaaraan saada osakseen ylenkatsetta. Sillä ei ole muuta keinoa suojella itseään imartelijoilta kuin antaa ihmisten ymmärtää, etteivät he loukkaa sinua sanoessaan sinulle totuuden; mutta jos ken hyvänsä voi sanoa sinulle totuuden, niin nauttimasi kunnioitus siitä kärsii.

Senpätähden viisaan ruhtinaan tulee kulkea keskietä ja valita valtiostaan ymmärtäväisiä miehiä sekä ainoasti heille suoda vapaus sanoa hänelle totuus,

mutta vain niistä asioista, joista hän sitä pyytää, eikä muista; mutta hänen tuleekin vaatia sitä heiltä joka seikasta ja kuunnella heidän mielipiteitään sekä sitten tehdä ratkaisu oman harkintansa mukaan. Näihin neuvonantajiin, vieläpä jokaiseen erikseen, hänen tulee suhtautua siten, että kukin heistä ymmärtää, että mitä vapaammin hän puhuu, sitä enemmän huomiota hän saa osakseen. Paitsi näitä hän älköön kuunnelko kehtään, vaan seuratkoon tekemäänsä päätöstä ja olkoon siinä horjumaton. Toisin menetellen hän joko syöksyy imartelijain kautta turmioon tai vaihtaa niin usein kantaansa eri mielipiteiden mukaan, että siten alentaa nauttimaansa arvonantoa.

Tästä seikasta tahdon mainita erään nykyaikaisen esimerkin. Pater Luca, nykyisen keisarin Maximilianin uskottu, sanoi, puhuessaan hänen keisarillisesta majesteetistaan, ettei tämä koskaan neuvotellut kenenkään kanssa, mutta ei myös koskaan omin päin ratkaissut mitään asiaa, mikä johtui juuri siitä, että hän toimi vastoin edellä lausuttuja ohjeita. Keisari on näet salaperäinen, mies, joka ei ilmaise aikeitansa kenellekään eikä kysy muiden mielipidettä. Mutta kun ne toimeen pantaessa alkavat paljastua ja tulla tunnetuiksi, ryhtyy hänen ympäristönsä niitä heti vastustamaan, jolloin hän, ollen horjuva, luopuu niistä. Tästä johtuu että hän seuraavana päivänä rikkoo sen mitä edellisenä on rakentanut, eikä koskaan voida arvata, mitä hän tahtoo tai aikoo tehdä, eikä hänen päätöksiinsä voida mitään perustaa.

Niinpä siis ruhtinaan tulee kyllä kysyä neuvoja,

mutta vain silloin kun hän itse tahtoo eikä silloin kun muut tahtovat; pikemminkin hänen tulee pidättää muita tyrkyttämästä hänelle neuvojaan jostakin asiasta, jollei niitä heiltä pyydetä. Kuitenkin hänen tulee ahkerasti niitä kysellä ja sitten kärsivällisesti kuunnella kysytyistä asioista lausuttua totuutta, vieläpä, huomattessaan jonkun ikäänkuin arkaillen pidättyvän mielihpidettään ilmaisemasta, osottaa tyytymättömyyttään. Ja koska jotkut arvelevat, että sellainen ruhtinas, joka on päässyt viisaan maineeseen, saa siitä kiittää ei omaa ymmärrystään, vaan ympäristönsä antamia hyviä neuvoja, niin he epäilemättä erehtyvät, sillä onhan pettämätön ja yleispätevä sääntö se, että ruhtinas, joka ei itsestään ole viisas, ei myöskään hyödy hyvistä neuvoista, paitsi silloin kun hän on sattunut jättäytymään yhden ainoan todella ymmärtäväisen miehen kokonaan johdettavaksi. Siinä tapauksessa hän helposti voi saada hyvää ohjausta, mutta se ei kestä kauan, sillä samainen neuvonantaja riistää häneltä piankin vallan. Se ruhtinas taas, joka on heikkoälyinen ja neuvottelee useamman kuin yhden kanssa, ei koskaan saa yhtäpitäviä neuvoja eikä kykene niitä itse sovittamaan yhteen. Neuvonantajista jokainen näet ajattelee vain omia etujaan, eikä ruhtinas pysty niitä huomaamaan eikä torjumaan. Mutta muunlaisia neuvonantajia ei ole, sillä ihmiset ovat sinulle aina pahoja, jollei pakko ole, tehnyt heitä hyviksi. Niinpä siis väitänkin, että hyvien neuvojen, mistä hyvänsä tulevatkin, on johduttava ruhtinaan viisaudesta eikä ruhtinaan viisauden hyvistä neuvoista.

24. luku.

Miksi Italian ruhtinaat ovat menettäneet valtionsa.

Oikein noudatettuina edellä mainitut ohjeet tekevät uuden ruhtinaan vanhan veroiseksi ja saattavat hänet valtiossaan äkkiä varmemmalle ja lujemmalle pohjalle, kuin jos hän olisi siinä jo vanhastaan hallinnut. Uuden ruhtinaan toimia pidetään näet enemmän silmällä kuin perinnöllisen, ja jos ne huomataan kelvollisiksi, niin hän paljoo paremmin voittaa puolelleen ihmiset ja heidän kiintymyksensä kuin vanha suku, sillä ihmisille ovat nykyolot paljoo mielenkiintoisempia kuin menneet asiat, ja jos he hyvin viihtyvät nykyoloissa, he nauttivat siitä eivätkä havittele enempää, vieläpä ryhtyvät kaikin tavoin ruhtinasta puolustamaan, jollei hän muutoin tuota heille pettymystä. Ja siten hän saavuttaa kaksinkertaisen kunnian siitä että on perustanut uuden ruhtinaskunnan ja kaunistanut ja lujittanut sen hyvillä laeilla, hyvillä sotavoimilla, hyvillä ystävillä ja hyvillä esimerkeillä. Samoin taas se saa osakseen kaksinkertaisen häpeän, joka synnynnäisenä ruhtinaana ymmärtämättömyydessään on kadottanut valtionsa.

Jos nyt katsotaan niitä ruhtinaita, jotka Italiassa meidän aikoinamme ovat menettäneet valtionsa, kuten Napolin kuningasta¹, Milanon herttuaa² ja muita,

¹ Ferdinand II, Aragonian sukua, menetti valtionsa 1501 ranskalaisille, jotka sen 1504 luovuttivat Espanjalle. Sai sijaan Anjoun herttuakunnan Ranskasta; kuoli 1504.

² Lodovico il Moro, menetti kahdesti valtionsa ranskalaisille ja kuoli vankina Ranskassa 1510.

niin tapaamme heissä ensiksi tuon yhteisen, sotailaitosta koskevan puutteen, jonka syistä edellä on la-veasti tehty selkoa. Lisäksi huomataan, että moni heistä joko on saanut kansan viholliseksi tai, jos kansa on ollut hänelle ystävällinen, ei ole osannut saavuttaa ylhäisten kannatusta. Ilman sellaisia vikoja ei menetetä valtioita, joilla on kylliksi voimia asettaa sotajoukko jalkeille.

Philippos Makedonialaisella, ei Aleksanteri Suuren isällä vaan sillä, jonka Titus Qvintius voitti¹, ei ollut isoa valtiota verrattuna Rooman ja Kreikan kokoon, jotka häntä ahdistivat; kuitenkin hän, ollen sotataitoinen mies ja osaten tyydyttää kansaa ja suoriutua ylimyksistäkin, monta vuotta jaksoi sotia näitä vastaan, ja joskin hän lopuksi menetti muutamien kaupunkien herruuden, hän kumminkin säilytti kuningaskuntansa.

Niinpä siis nuo meikäläiset ruhtinaat, jotka useita vuosia olivat hallinneet valtioitansa, älkööt niiden menettamisestä syyttäkö kohtaloa vaan omaa kykenemättömyyttään. Sillä rauhan aikana he eivät koskaan ajattelleet, että ajat voisivat muuttua (mikä onkin ihmisten yhteinen virhe: tyynen sään aikana ei välitetä myrskystä), ja kun sitten kovat ajat koittivat, he ajattelivat vain pakoa eikä puolustautumista, ja toivoivat, että heidän kansansa, kyllästyneinä voittajain röyhkeyteen, kutsuisivat heidät takaisin. Tämä menettely käy laatuun muun puutteessa, mutta on sangen kehnoa lai-

¹ Hänestä on ollut puhe jo aikaisemmin, 3. luvussa.

minlyödä sen takia muut keinot, sillä ei kukaan tah-
tone koskaan kukistua, luullen muka sitten löytävänsä
jonkun, joka hänet jälleen kohottaa. Ei liioin tapahdu
niin, ja joskin tapahtuu, ei siitä sinulle apua koidu, sil-
lä mainittu puolustus on huono eikä riipu sinusta.
Vain se puolustus on hyvä, varma ja kestävä, joka riip-
puu sinusta itsestäsi ja sinun miehuudestasi.

25. luku.

Missä määrin kohtalo voi vaikuttaa ihmisten asioihin ja miten sitä voidaan torjua.

Ei ole minulle tuntematonta, kuinka monilla on ollut
ja vieläkin on se mielipide, että maailman asiat ovat
siinä määrin kohtalon ja Jumalan vallassa, että ihmiset
kaikessa viisauudessaan eivät voi niitä ohjata eivätkä
niiden menoon mitään vaikuttaa. Niinpä siis ei muka
maksaisikaan vaivaa liioin hikoilla minkään asian
vuoksi, vaan olisi parasta jättää kaikki kohtalon va-
raan. Tämä mielipide on saanut nykyaikoina paljon
kannatusta niistä suurista olojen mullistuksista, joita
on nähty ja nähdään tapahtuvan joka päivä vastoin
kaikkia inhimillisiä laskelmia. Tätä ajatellessani olen
silloin tällöin jossakin määrin kallistunut samaan mie-
lipiteeseen. Siitä huolimatta, ja ettei usko vapaaseen
tahtoomme olisi turha, katson voivan olla totta, että
kohtalo puoleksi on meidän tekojemme määrääjänä,
mutta että se jättää meidän itsemme määrättäväksi
niistä toisen puolen tai kenties hiukan vähemmän.

Minä vertaan kohtaloa tuhoisaan virtaan, joka paisuessaan tulvii tasangoille, hävittää puut ja rakennukset, repii irti maata toisesta paikasta siirtäen sen toiseen; kaikki pakenevat sen tieltä, kaikki väistyvät sen raivoa, voimatta sitä vastustaa. Mutta vaikkapa sen luonne onkin sellainen, ei siitä seuraa, ettei ihmisten hyvän sään aikana tarvitsisi ryhtyä varokeinoihin, rakentamalla suojaksi patoja ja sulkuja, niin että virta seuraavan tulvan aikana joko juoksee jonkun kanavan kautta tai on vähemmän raju ja tuhoisa raivossaan. Samoin on kohtalon laita: sekin näyttää mahtiaan siinä, missä sitä ei ole miehuullisesti valmistuttu vastustamaan, ja kääntää raivonsa sinne, missä hänen tietääkseen mitkään sulut tai padot eivät ole sitä pidättämässä.

Jos tarkastelette Italiaa, joka on näiden mullistusten pesäpaikka ja on pannut ne liikkeelle, niin huomaatte sen moiseksi tasangoksi ilman mitään sulkuja ja patoja. Jos sitä olisi puolustettu riittävällä tarmolla, kuten Saksaa, Espanjaa ja Ranskaa, niin ei tulva olisi tehnyt niitä suuria mullistuksia, jotka se on vaikuttanut, tai olisi se kokonaan jäänyt tulematta. Tämä riittääköön puolestani, mitä tulee kohtalon torjumiseen yleensä.

Mutta rajoittuakseni yksityiskohtiin huomautan siitä, kuinka sama ruhtinas voidaan nähdä tänään onnellisena ja huomenna perikadossa, ilman että hän olisi mitenkään muuttanut luonnettaan tai ominaisuuksiaan. Sen luulen johtuvan etusijassa syistä, joita jo edellä on laveasti käsitelty, nimittäin että se ruhtinas, joka yksinomaan luottaa onneensa, joutuu sen kään-

tyessä häviöön. Lisäksi luulen, että se on onnellinen, joka osaa toimia ajan vaatimusten mukaisesti, ja että samoin se on onneton, joka ei osaa mukautua aikansa olosuhteihin. Nähdäänhän ihmisten pyrkimyksissään, joita he tahtovat ajaa perille, kuten esim. kunnian ja rikkauten tavoittelussa, menettelevän eri tavoin: toinen toimii varovasti, toinen rajusti, toinen väkivaltaisesti, toinen ovelasti; toinen kärsivällisesti, toinen aivan päinvastoin; ja jokainen voi näillä eri tavoilla päästä päämääräänsä. Nähdäänpä lisäksi kahdesta varovaisesta miehestä toisen pääsevän tarkoituksensa perille, toisen ei. Samoin voi kaksi miestä onnistua yhtäläisesti aivan eri keinoin, toinen ollen varovainen, toinen raju; tämä ei johdu mistään muusta kuin olosuhteiden laadusta, jotka joko ovat tai eivät ole heidän menettelytapansa mukaiset. Tästä seuraa, mitä olen sanonut, nimittäin että kaksi eri tavoin menettelevää saavuttavat saman tuloksen, ja kahdesta samalla tavalla menettelevästä toinen saavuttaa tarkoituksensa, toinen ei.

Tästä riippuvat myös onnen vaihtelut, sillä jos jollekulle, joka menettelee varovasti ja kärsivällisesti, aika ja olosuhteet ovat siinä määrin myötäisiä, että hänen hallituksensa on hyvä, on hänen onnensa taattu; mutta jos aika ja olosuhteet muuttuvat, joutuu hän perikatoon, koska hän ei muuta menettelytapansa. Niin älykäästä miestä ei sentään ole, joka osaisi mukautua olosuhteihin, koska hän joko ei voi luopua siitä, mihin luontonsa häntä vetää, tai ei voi tulla vakuutetuksi siitä, että olisi edullista jättää se tie, jota vaeltaen hän on aina menestynyt. Niinpä varovainen mies ei tohdikaan

ryhtyä rohkeasti asiaan oikealla hetkellä, vaan joutuu perikatoon; mutta jos hän olisi muuttanut luonnonlaatuaan aikojen ja olosuhteiden mukaan, hänen onnensa ei olisi muuttunut.

Paavi Julius II menetteli kaikissa toimissaan rohkeasti, ja aika ja olosuhteet olivat siinä määrin hänen menettelytapansa mukaiset, että hän aina onnistui. Ajatelkaahan hänen ensimmäistä yritystään Bolognaa vastaan, kun messer Giovanni Bentivoglio vielä eli. Venezialaiset eivät olleet siihen tyytyväisiä; samoin Espanjan kuningas neuvotteli Ranskan kanssa samaisesta yrityksestä; siitä huolimatta hän rohkeasti ja häikäilemättä ryhtyi mieskohtaisesti retken johtoon ja sai tällä tempulla Espanjan ja venezialaiset pysymään epäroivinä paikallaan; jälkimäiset näet pelkäsivät ja edellinen halusi saada vallatuksi koko Napolin kuningaskunnan. Toiselta puolen hän veti mukaansa Ranskan kuninkaan, sillä tämä, nähtyään hänen lähtevän liikkeelle ja haluten päästä hänen ystäväkseen nöyryyttääkseen venezialaisia, arveli mahdottomaksi kieltää häneltä apuväkeä, loukkaamatta häntä julkisesti. Niinpä Julius pelottomalla hyökkäyksellään sai aikaan sen, mitä mikään muu paavi kaikella inhimillisellä viisaudella ei koskaan olisi suorittanut; sillä jos hän olisi odottanut eikä lähtenyt Roomasta, ennenkuin kaikki suunnitelmat olisivat olleet valmiit ja kaikki asiahaarat kunnossa, kuten jokainen muu paavi olisi tehnyt, ei hän koskaan olisi onnistunut. Ranskan kuningas olisi näet silloin keksinyt tuhat tekosyytä, ja muut olisivat toimittaneet hänelle tuhat huolta. Hänen muut

toimensa jätän tässä sikseen, koska ne kaikki ovat samantapaisia ja ovat kaikki hänelle onnistuneet; hänen elämänsä lyhyys ei suonutkaan hänelle tilaisuutta kokea päinvastaista. Mutta jos olisi sattunut sellaisia aikoja, jotka olisivat vaatineet varovaista menettelyä, olisi siitä seurannut hänelle tuho, sillä hän ei olisi koskaan poikennut siltä tieltä, jolle luontonsa häntä veti.

Niinpä siis päätänkin, että onnen vaihdellessa ja ihmisten pitäessä sitkeästi kiinni tavoistaan, heille käy hyvin niin kauan kuin onni ja tavat ovat keskenään sopusoinnussa, mutta huonosti heti kun niiden kesken syntyy epäsointua. Katson puolestani paremmaksi olla rohkea kuin varovainen, sillä onni on nainen ja voidakseen pitää sitä kurissa täytyy sitä lyödä ja kolhia; ja onhan nähty että se on helpommin siten menettelevien voitettavissa kuin niiden, jotka suhtautuvat siihen kylmästi. Senpätähden se kuten oikeakin nainen on aina suopea nuorille, koska he ovat rajumpia ja vähemmän varovaisia ja komentavat sitä rohkeammin.

26. luku.

Kehoitus Italian vapauttamiseen muukalaisten vallasta.

Harkittuani siis kaikkia edellä käsiteltyjä seikkoja ja ajatelllessani itsekseni, mahtaisiko nykyhetkellä Italiassa aika olla suotuista jonkun uuden ruhtinaan kuniaan kohoamiselle, ja mahtaisiko olla aihetta, joka soisi jollekulle älykkäälle ja miehuulliselle miehelle ti-

laisuuden luoda uuden olotilan, mikä tuottaisi hänelle kunniaa ja koko tämän maan kansalle hyötyä, näyttää minusta niin monet seikat puhuvan uuden ruhtinaan puolesta, että en ymmärrä, mikä aika koskaan olisi siihen sen otollisempi.

Ja jos, kuten sanoin, oli välttämätöntä, että Israelin kansa oli Egyptin orjuudessa, jotta Mooseksen kyky ja kunto olisi päässyt ilmenemään, ja jos samoin Kyytoksen hengensuuruuden tuntemiseksi perisalaisten täytyi kärsiä meedialaisten sortoa, tai ateenalaisten olla hajallaan, jotta Theseuksen etevyys pääsisi loistamaan, samoin täytyi, jotta jonkun italialaisen hengenkunto tulisi tunnetuksi, Italian vaipua nykyiseen alennustilaansa, olla enemmän orjuutettu kuin heprealaiset, enemmän sorrettu kuin persialaiset, enemmän hajallaan kuin ateenalaiset, vailla johtajaa, vailla järjestystä, lyötynä, ryöstettynä, revittyinä, poljettuna, kaikenkaltaisen hävityksen uhrina. Ja joskin tähän saakka jossakussa henkilössä on esiintynyt oireita, jotka ovat saaneet meidät uskomaan hänet Jumalan lähettämäksi maan pelastajaksi, on siitä huolimatta sittemmin käynyt ilmi, että onni on hylännyt hänet, hänen ratansa ollessa korkeimmillaan¹. Niinpä Italia, ikäänkuin elottomana, yhä odottaa sitä, joka lääkitsisi sen vammat ja tekisi lopun Lombardian hävityksestä ja ryöstelystä sekä Napolin kuningaskunnan ja Toscanan nylkemisestä ja verottamisesta ja parantaisi sen jo kauan sitten syvästi tulehtuneet haavat. Nähdäänhän sen rukoilevan Jumalaa lähettämään jonkun, joka pelastaisi sen

¹ Tarkoittanee Cesare Borgiaa.

tästä barbaarien sorrosta ja röyhkeydestä. Nähdäänhän sen myös olevan valmiin ja halukkaan seuraamaan lip-pua, kun vain joku sen kohottaa.

Ei ole tätä nykyä olemassa ketään, johon se voisi paremmin kohdistaa toiveensa kuin Teidän kuuluisaan sukuunne, joka miehuutensa ja onnensa avulla ja Jumalan suosiessa sitä ja Kirkon, jonka päämiehenä se on nykyään¹, voisi astua tämän vapautustyön johtajak-si. Eikä se olisi ollenkaan vaikeaa, jos Te tahtoisitte vain tutustua edellä mainittujen henkilöiden elämään ja toimintaan. Ja vaikkapa nuo miehet olivatkin harvi-naisia ja ihmeteltäviä, olivat he kuitenkin ihmisiä, eikä kenelläkään heistä ollut suotuisampaa tilaisuutta kuin Teillä nykyään, sillä heidän yrityksensä ei ollut oi-keampi kuin tämä eikä helpompi, eikä Jumala suin-kaan ollut heille sen suosiollisempi kuin Teille.

Tässä on suuri ja oikea asia, sillä se sota on oikea, joka on tarpeellinen, ja ne aseet ovat siunaukselliset, joihin perustuu ainoa menestyksen toivo. Tässä on myös kaikki aivan valmiina, ja missä valmius on suuri siinä ei voi olla suuria vaikeuksia, jos Te vain suvait-sette ottaa esimerkkiä niistä, joita olen Teille esikuvak-si asettanut. Sitäpaitsi on nähty aivan tavattomia ja esimerkittömiä Jumalan töitä: meri on jakautunut, pil-vi on avannut tien, vettä on pursunut kalliosta, man-naa on satanut; kaikki seikat ovat liittyneet yhteen Tei-dän suuruutenne hyväksi; jällellä oleva työ on Teidän suoritettava. Jumala ei halua tehdä kaikkea, jottei riis-

¹ Paavina oli tällöin Leo X Medici, jonka veljenpojalle Lorenzolle »Ruhtinas» on omistettu.

täisi meiltä vapaata tahtoamme ja sitä osaa kunniaista, joka kuuluu meille.

Eikä ole ihmeteltävää, ettei kukaan edellä mainituista italialaisista ole voinut tehdä sitä, mitä Teidän kuuluisan sukunne toivotaan tekevän, ja että niin monien mullistusten ja niin monien sotien myllertämässä Italiassa näyttää siltä kuin olisi sotainen kuntomme hävinnyt, sillä se johtuu siitä, että maamme entinen sotalaitos on kelvoton eikä ole ollut ketään, joka olisi kyennyt muodostamaan uuden. Mikään ei tuota enemmän kunniaa valtaan pyrkivälle miehelle, kuin uusien lakien säätäminen ja uuden järjestyksen luominen. Jos nämä toimenpiteet ovat hyvin perustellut ja kantavat suuruuden leimaa, niin ne tuottavat hänelle kunnioitusta ja ihmettelyä, eikä Italiassa suinkaan puutu aihetta toteuttaa niitä kaikin tavoin.

Täällä on kylliksi voimaa jäsenissä, kun sitä ei vain puuttuisi päästä. Katsokaahan vain, kuinka italialaiset kaksintaisteluissa ja pienissä yhteentörmäyksissä ovat muita etevämmät voimilta, taitavuudelta ja nerokkuudelta. Mutta mitä tulee koko sotajoukkoon, niin siinä he eivät kestä vertailua; mikä kaikki johtuu päällikköjen kykenemättömyydestä, sillä ne, jotka osaavat jotakin, eivät tottele, ja jokainen on osaavinaan. Vielä ei ole esiintynyt ketään, joka sekä kuntosaa että onnensa puolesta olisi ollut niin etevä, että muut olisivat väistyneet hänen tieltään. Tästä johtuu, että milloin vain niissä pitkällisissä ja monissa sodissa, joita Italiassa on käyty kahdenkymmenen viime vuoden aikana, sotajoukko on ollut kokoonpantu pelkistä italialaisista, se

aina on kunnostautunut huonosti. Siitä on todistukse-
na ensiksi Taro, sitten Alessandria, Capua, Genova,
Vailà, Bologna, Mestri¹.

Jos siis Teidän loistava sukunne tahtoo seurata nii-
den mainioiden miesten esimerkkiä, jotka ovat pelas-
taneet isänmaansa, on ennen kaikkea välttämätöntä –
kuten jokaisen yrityksen oikea perustus edellyttääkin
– varustautua kotimaisilla sotajoukoilla, koska ei voi
olla olemassa uskollisempia, todellisempia tai parem-
pia sotamiehiä. Ja vaikkapa jokainen heistä onkin hy-
vä, niin sittenkin kaikki yhdessä ovat vielä parempia,
kun he näkevät olevansa oman ruhtinaansa komen-
nossa ja nauttivansa hänen kunnioitustaan ja suosio-
taan. Senpätähden on tarpeellista varustautua kotimai-
sin joukoin, jotta voitaisiin italialaisella miehuudella
taistella muukalaisia vastaan.

Ja joskin sveitsiläistä ja espanjalaista jalkaväkeä pi-
detään pelottavana, on siitä huolimatta kummallakin
heikkoutensa, minkä johdosta kolmas sotaväki ei
ainoasti voisi vastustaa heitä, vaan vieläpä voittaakin
heidät. Espanjalaiset eivät näet kykene pidättämään
ratsuväkeä, ja sveitsiläisten täytyy pelätä jalkaväkeä-
kin, milloin kohtaavat sen taistelussa yhtä lujana kuin
he itse. Onhan nähty ja kokemus sen yhä näyttää, ettei-
vät espanjalaiset voi kestää ranskalaisen ratsuväen
hyökkäystä, ja että sveitsiläiset joutuvat tappiolle tais-
tellessaan espanjalaista jalkaväkeä vastaan. Ja joskaan

¹ Taron taistelu 1495, Aelsaandrian 1499, Capuan 1501, Genovan
1507, Vailän 1509, Golognan 1511, Mestrin 1513.

viimemainitusta seikasta ei ole vielä olemassa täyttä kokemusta, niin kuitenkin siitä on saatu näyte Ravennan taistelussa, kun espanjalainen jalkaväki kävi saksalaisten joukkojen kimppuun, jotka noudattavat samanlaista järjestelmää kuin sveitsiläiset. Espanjalaiset näet, käyttäen hyväkseen notkeuttaan ja pienten kilpiensä suojaa, tunkeutuivat heidän keihäittensä alle ja saattoivat siten turvallisesti ahdistaa heitä, saksalaisten voimatta puolustaa itseään. Jollei ratsuväki olisi tullut avuksi, olisivat kaikki saksalaiset tuhoutuneet. Niinpä voidaanakin, kun tunnetaan noiden molempien jalkaväkien heikot puolet, järjestää aivan uusi jalkaväki, joka kykenee vastustamaan ratsuväkeä eikä pelkää jalkaväkeä; mutta sitä ei saada aikaan asestuksen uudistuksella vaan itse järjestelmän muutoksella. Ja juuri tällaiset uudistukset ja järjestelyt ovat omiaan tuottamaan kunniaa ja suuruutta uudelle ruhtinaalle.

Älköön siis menetettävä tätä tilaisuutta, jotta Italia vihdoinkin niin pitkän ajan jälkeen voisi nähdä vapauttajansa astuvan esille. En kykene sanoin ilmaisemaan, millä rakkaudella hänet otettaisiin vastaan kaikissa niissä maakunnissa, jotka ovat saaneet kärsiä muukalaisten sotaretkistä, millä koston janolla, millä horjumattomalla uskollisuudella, millä antaumuksella, millä kyynelillä. Mitkä portit voisivatkaan pysyä häneltä suljettuina? Mikä kansa voisi kieltäytyä tottelemasta häntä? Mikä kateus voisi asettua häntä vastaan? Mikä italialainen voisi kieltää häneltä alttiutansa? Meitä kaikkia inhoittaa tämä barbaarien heruus. Ryhtyköön siis Teidän kuuluisa sukunne tähän

tehtävään kaikella sillä rohkeudella ja luottamuksella, jota jokainen oikea yritys edellyttää, jotta sen lipun alla tämä isänmaamme jälleen aateloitaisiin ja sen enteiden suojassa toteutuisivat nuo Petrarcan säkeet:

*Virtù contr' al furore
prenderà l'arme, e sia il combatter corto,
che l'antico valore
negl' Italici cuor non è ancor morto¹.*

¹ Miehuus tarttuu aseihin raivoa vastaan, ja taistelu on oleva lyhyt, sillä entinen urhous ei ole vielä sammunut italialaisten rinnasta.

SISÄLLYS

<i>Johdanto</i>	5
<i>Omistus</i>	23
 <i>Ruhtinas</i>	
1. luku: Ruhtinaskuntien eri lajeista ja siitä miten ne hankitaan	25
2. luku: Perinnöllisistä ruhtinaskunnista....	25
3. luku: Sekamuotoisista ruhtinaskunnista	27
4. luku: Miksi Aleksanterin valloittama Dareioksen valtakunta ei hänen kuoltuaan noussut kapinaan hänen seuraajiansa vastaan	37
5. luku: Miten on hallittava sellaisia kaupungeja tai ruhtinaskuntia, jotka ennen valtausta ovat eläneet omien lakiensa mukaan	41
6. luku: Uusista ruhtinaskunnista, jotka on hankittu omien aseiden ja oman toimintakyvyn avulla	43
7. luku: Uusista ruhtinaskunnista, jotka hankitaan joko vieraiden aseiden tai onnen avulla	47
8. luku: Niistä, jotka rikollisin keinoin ovat kohonneet ruhtinuuteen	58
9. luku: Porvarillisesta ruhtinuudesta.....	64
10. luku: Kuinka on arvioitava eri ruhtinaskuntien voimia.....	69

11. luku:	Hengellisistä ruhtinaskunnista	71
12. luku:	Sotaväen eri lajeista ja palkka- joukoista	75
13. luku:	Apujoukoista, omasta ja seka- laisesta sotaväestä	82
14. luku:	Ruhtinaan velvollisuuksista sota- laitokseen nähden	88
15. luku:	Siitä miten ihmiset, eritotenkin ruhtinaat, saavat osakseen kiitosta tai häpeää	91
16. luku:	Anteliaisuudesta ja saituudesta	93
17. luku:	Julmuudesta ja lempeydestä ja siitä, onko parempi olla rakastettu kuin pelätty	96
18. luku:	Missä määrin ruhtinaiden on pidettävä lupauksensa	101
19. luku:	Halveksinnan ja vihan välttämisestä	
20. luku:	Missä määrin linnoitukset ja monet muut toimenpiteet, joihin ruhtinaat usein ryhtyvät, ovat hyödyksi tai vahingoksi	104
21. luku:	Miten tulee ruhtinaan käyttäytyä saavuttaakseen kunnioitusta	118
22. luku:	Ruhtinasten sihteereistä	125
23. luku:	Miten on imartelijoita kartettava ...	130
24. luku:	Miksi Italian ruhtinaat ovat menet- täneet valtionsa	132
25. luku:	Missä määrin kohtalo voi vaikuttaa ihmisten asioihin ja miten sitä voidaan torjua	135

26. luku:	Kehoitus Italian vapauttamiseen muukalaisten vallasta	141
-----------	--	-----

KORJATTAVAA:

Siv. 34, toin. alaviitta, sanotaan Aleksanteri VI Borgian olleen paavina 1498–1503, pitää olla 1492–1503.